ΕΤΟΣ 67ο • Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 2021 • Ἀρ. 647

Ο ΚΟΣΜΟΣ της ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ

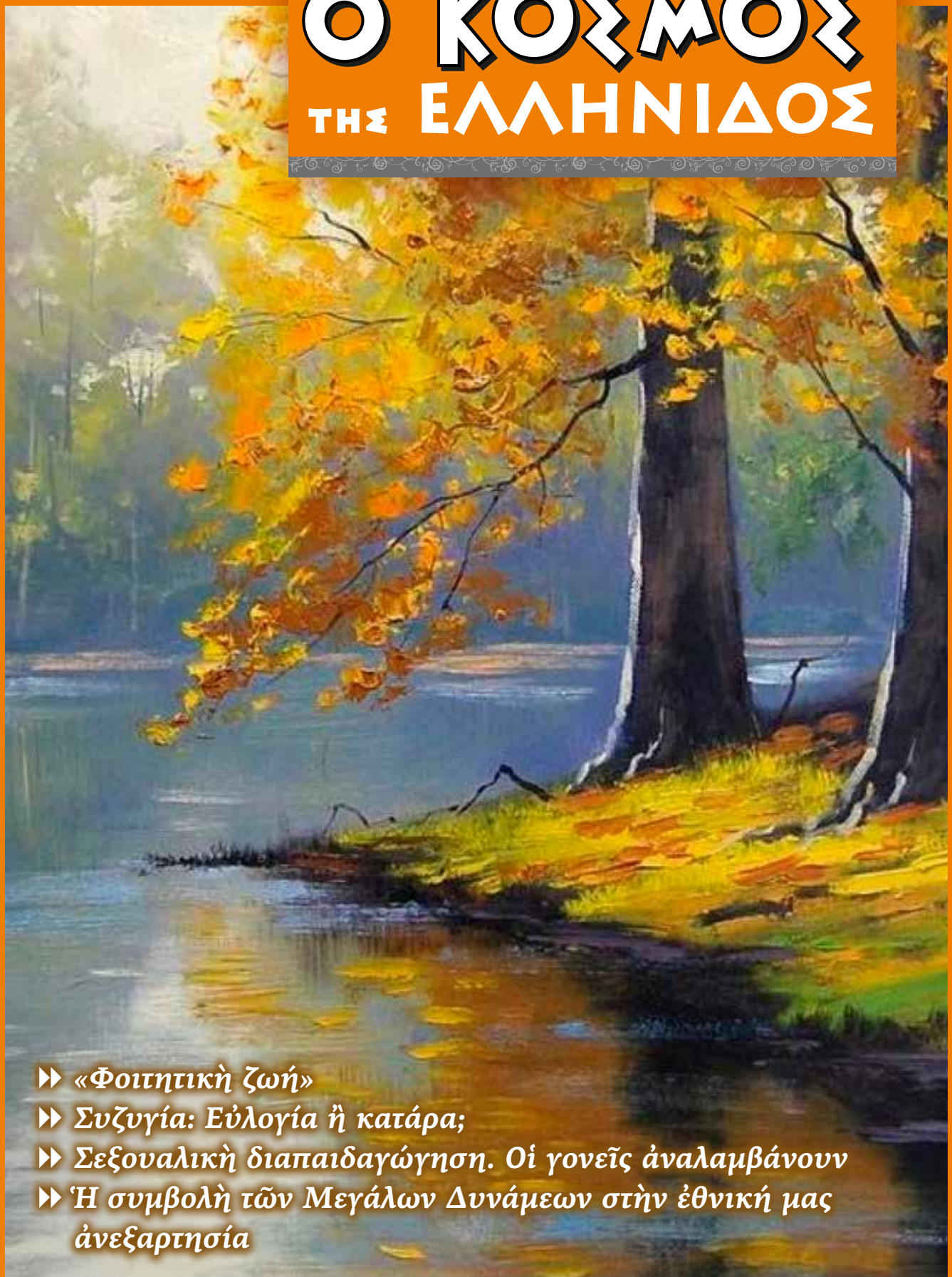

- «Φοιτητικὴ ζωή»
- Συζυγία: Εὐλογία ἢ κατάρα;
- Σεξουαλικὴ διαπαιδαγώγηση. Οἱ γονεῖς ἀναλαμβάνουν
- Ἡ συμβολὴ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν ἐθνική μας ἀνεξαρτησία

Περιεχόμενα

- Τώρα ποὺ φθινοπώριασε... (ΝΑΥΣΙΚΑ ΙΕΣΣΑΙ ΚΑΣΙΜΑΤΗ) *161*
- Πυρκαγιὲς ὀδύνης (ΜΑΡΙΝΑ ΦΡΑΓΚΑΚΗ) *162*
- Τὸ θεμέλιο τοῦ θαύματος τοῦ ’40 (Γ.Τ.) *163*
- Φοιτητικὴ ζωή (ΜΑΡΙΑ ΛΟΥΒΟΥΛΙΝΑ) *164*
- Σκέψεις γύρω ἀπὸ τὰ γηρατειά (ΑΝΘΟΥΛΑ ΝΑΟΥΜΗ) *166*
- Σὰν μιὰ παράσταση (ΚΙΚΗ ΒΕΡΟΥΧΗ) *167*
- Η ναυμαχία του Ναβαρίνου (8/20 Ὀκτωβρίου 1827) (ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΧΙΝΤΖΟΓΛΟΥ-ΑΜΑΣΛΙΔΟΥ) *168*
- Ἡ συμβολὴ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν ἐθνική μας ἀνεξαρτησία. Ὅλη ἡ ἀλήθεια (ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ) *171*
- Ὁ Σταυρός (ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΝΤΑΡΜΗΣ) *174*
- Συζυγία: Εὐλογία ἢ κατάρα; (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΚΑΒΟΥΛΗΣ) *175*
- Σεξουαλικὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν. Οἱ γονεῖς ἀναλαμβάνουν (ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΑΚΗ-ΤΣΑΓΚΑΡΟΠΟΥΛΟΥ) *180*
- Ἡ γεροντοκόρη (ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ-ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΥ) *181*
- Ἰατρικὰ θέματα. Ἡ δυσανεξία στὴ λακτόζη (ΖΩΗ ΡΙΖΟΚΩΣΤΑ-ΑΓΓΕΛΗ) *185*
- «*Κύριε, ἐκέκραξα πρός Σε, εἰσάκουσόν μου*» (ΑΝΤΩΝΙΑ ΓΡΑΜΜΕΝΟΥ) *187*
- Ἡ γυναίκα καὶ τὸ ἀλκοόλ (ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΟΓΑΝΗ) *188*
- Τὰ μικρὰ τῆς ζωῆς μας (ΚΛΕΙΩ-ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΚΟΥΡΑΣΗ) *189*
- Κάτι εἶδα... ἄκουσα... ἢ μοῦπαν. Τὸ ὄνειρο (ΛΙΤΣΑ ΑΠΑΛΑΚΗ) *190*
- Ἡ ἵδρυση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας στὴν Ὀδησσό. 14 Σεπτεμβρίου 1814 (Α. Κ. ΚΟΡΝΑΡΟΥ-ΚΑΛΑΜΑΡΑ) *191*
- Εἰς μνημόσυνον. Σούλα Ἀγορόγιαννη-Μαμιδάκη (ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΑΠΑΛΙΒΕΡΙΟΥ) *199*

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ

Ἐκδότης: «Χριστιανική Ἕνωσις Ἀκτῖνες», ὁδός Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα
Τηλ. 210 3247294, 210 3235931

Τιμή τεύχους 2,5€.

Ἐτήσια Συνδρομή: Ἐσωτερικοῦ 15€.
Ἐξωτερικοῦ: 30€.
Κύπρου: 20€.

Κυκλοφορεῖ ἀνά δύο μῆνες
μέ 40 σελίδες.

- Διευθυντής Σύνταξης: Γιάννης Κ. Τσέντος, Θελξινόης 1, 166 74 Γλυφάδα
  e-mail ἐπικοινωνίας: tsentosg@gmail.com
- Τόπος ἔκδοσης: Ἀθήνα
- Σεπτέμβριος 2021
- Δημιουργικό - Ἐκτύπωση: «Λυχνία Α.Ε.», Ἀνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Ἀχαρνῶν, Τηλ. 210 3410436, www.lyhnia.com

Παρακαλοῦμε, ἀποστέλλετε τίς συνεργασίες σας στή διεύθυνση Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα.
Διατηροῦμε τό δικαίωμα νά μή δημοσιεύουμε ἤ νά συντέμνουμε κατά τήν κρίση μας ὁποιοδήποτε χειρόγραφο. Χειρόγραφα δημοσιευμένα ἤ μή δέν ἐπιστρέφονται.

Τώρα ποὺ φθινοπώριασε...

Καθὼς τὶς στάλες τῆς βροχῆς
ἀκούω τερπνὰ πάνω στὰ φύλλα,
φέρε στὸ νοῦ μου, Κύριε,
κείνους π᾽ ὁδοιποροῦνε μουσκεμένοι...

Καὶ σὰν εὐφραίνομαι μπροστὰ
στ᾽ ὁλόγιομο τραπέζι,
ἂς μὲ φυλάξουν ἀπ᾽ τὸν κορεσμὸ
κεῖνοι π᾽ ἀποζητοῦν τ᾽ ἀπομεινάδια.

Τοῦ δρόμου τὰ παιδιὰ τ᾽ ἀπόκληρα
ἂς μὴ μ᾽ ἀφήσουν νὰ δοθῶ
σὲ ὕπνο, Κύριε, βαθὺ
μέσ᾽ στὸ ζεστὸ κρεβάτι μου.

Κι ὅσοι κάτ᾽ ἀπὸ μιὰ σκηνὴ
καρτεροῦν νὰ σωπάσει ὁ ἄνεμος
ἂς μ᾽ ἐμποδίσουν νὰ ξεχαστῶ
στὴ σιγουριὰ τοῦ σπιτιοῦ μου.

Μὴν ἐπιτρέψεις, Κύριε,
μέσ᾽ στὴ βολὴ τῆς θαλπωρῆς,
τὴν ἔγνοια νὰ χάσω
γιὰ τὸν ἀδελφό μου.

Μὴ κι εἶμαι τότε ἐγώ,
πιότερο ἀπ᾽ ὅλους,
ἀξιοθρήνητος, Κύριε...

ΝΑΥΣΙΚΑ ΙΕΣΣΑΙ ΚΑΣΙΜΑΤΗ

Πυρκαγιὲς ὀδύνης

Ἀλήθεια, πόσα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε; Τί σημασία ἔχει, ἀφοῦ νωπὲς ἀκόμα οἱ μνῆμες μέσα μας ζοῦν, γιὰ νὰ μᾶς θυμίζουν ἐκείνη τὴν ἐποχή, ἐκεῖνο τὸ φθινόπωρο, ἐκείνης τῆς χρονιᾶς, τότε ποὺ μικρὰ νησιωτόπουλα ἐμεῖς, γεμᾶτα ἐνθουσιασμὸ καὶ χαρά, ὑποδεχτήκαμε τὴν καινούργια δασκάλα στὸ χωριό μας.

Κι ἦταν ἀρχὴ τῆς σχολικῆς χρονιᾶς, τότε ποὺ 80 περίπου παιδιά, ἀγόρια καὶ κορίτσια τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, γεμᾶτα ζωντάνια παρ᾽ ὅλη τὴ φτώχεια μας, γεμᾶτα παλμὸ παρ᾽ ὅλη τὴ δυστυχία τοῦ πολέμου ποὺ κουβαλούσαμε μέσα μας, ἀνοίξαμε διάπλατα τὴν αὐλόπορτα τοῦ σχολειοῦ καὶ τῆς καρδιᾶς μας, γιὰ νὰ τὴν δεχτοῦμε.

Ἀλήθεια, ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ τὸ φανταστεῖ

τότε ὅτι ἐκείνη ἡ παιδούλα μὲ τὸ ἀγνό, παιδιάστικο χαμόγελο, μὲ τὰ λαμπερά, χαρούμενα ματάκια θὰ γινόταν ἀπὸ κείνη τὴ μέρα καὶ γιὰ πάντα ἕνας ἄνθρωπος ἀπὸ μᾶς. Ἕνας ἄνθρωπος μὲ μᾶς. Μὰ πρὸ πάντων, ἕνας ἄνθρωπος γιὰ μᾶς.

Γιὰ μᾶς τοὺς μικρούς, φτωχούς, ξυπόλητους, φτωχοντυμένους, μὰ πιὸ πολὺ ἀτίθασους, μαθητὲς καὶ μαθήτριες, ποὺ σὰν ἀγρίμια τρέχαμε καὶ πηδούσαμε· γιὰ μᾶς ποὺ σκαρφαλώναμε δέντρα καὶ ντουβάρια καὶ ποὺ κάτω ἀπὸ τὸν καυτὸ ἥλιο ἢ τοὺς ἀέρηδες μοιάζαμε περισσότερο μὲ μικρὰ ἀγριοκάτσικα.

Ἕνας ἄνθρωπος ποὺ στὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια τοῦ μεταπολέμου ἔπρεπε σκληρὰ νὰ παλέψει, γιὰ νὰ μᾶς μεταδώσει ὄχι μόνο τὶς γνώσεις σὰ δασκάλα, ἀλλὰ καὶ τὸ κουράγιο καὶ τὸ θάρρος καὶ τὴ δύναμη, καὶ πρὸ πάντων τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστη στὸ Θεὸ καὶ στὴ ζωή.

Μιὰ πίστη καὶ μιὰ ἐλπίδα ποὺ ἀπὸ καιρό, κάτω ἀπὸ τὸ πέλμα τοῦ ἀνελέητου πολέμου, κάτω ἀπὸ τὴν πεῖνα καὶ τὴ στέρηση, εἶχαν ξεθωριάσει.

Πόσο δυνατὰ χέρια χρειάζονταν ἐκείνη τὴν ἐποχή, γιὰ νὰ σηκώσουν ὅλο τὸ βάρος τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν ἀγωγὴ καὶ τὴ μόρφωσή μας!

Ἔργο δύσκολο καὶ σκληρὸ γιὰ τοὺς λεπτοὺς ὤμους μιᾶς νεαρῆς δασκάλας.

Ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖο χρειάζονταν ὅπλα γερά, γιὰ νὰ πείσει καὶ νὰ κατακτήσει τὶς δύσκολες ψυχὲς τῶν παιδιῶν.

Μὰ φαίνεται πὼς τὰ εἶχε τοῦτα τὰ ὅπλα ἡ δασκάλα μας –χαρίσματα ἀπὸ τὸν Θεό– μέσα στὴν ψυχή της, καὶ τὰ διέθεσε γιὰ ὅλους ἐμᾶς.

Ἀξιοπρεπής, σοβαρή, σοφή, ὅταν ἔπρεπε, καί «μεγάλη». Καὶ ἄλλοτε μικρή· παιδί· ἴδια μὲ μᾶς· δὲν δυσκολευόταν νὰ παίξει, νὰ γελάσει, νὰ τραγουδήσει, νὰ χορέψει, νὰ μοιραστεῖ τὶς χαρὲς καὶ τὶς λῦπες τὶς προσωπικὲς καὶ οἰκογενειακές μας.

Καλή, χαρούμενη στὶς συντροφιές, στὶς ἐπισκέψεις στὰ σπίτια μας, στὶς ἐκδρομές, στὰ πανηγύρια καὶ στὶς γιορτὲς τοῦ χωριοῦ καὶ τῶν σπιτιῶν μας.

Σεμνή, σεβαστή, εὐλαβὴς μπρὸς στὸ νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας, τὴν ὥρα ποὺ σειρὰ ὁλόκληρη πίσω της ἐμεῖς ἐντιγράφαμε τὶς κινήσεις καὶ τὴ στάση της τὴν ὥρα τῆς λατρείας.

Κι ἦταν τότε πού, μὲ τὴ ματιά μας καρφωμένη πότε στὴ μορφὴ τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἁγίων μας καὶ πότε στὴ δική της μορφή, πρωτομαθαίναμε τὰ μυστήρια τῆς λατρείας μας.

Ἰσμήνη... Ἡ δασκάλα μας!

Ἀλήθεια, πόσα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε... Ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀκόμα ἂν περάσουν, τί σημασία ἔχει, ἀφοῦ τὸ ἔργο της θὰ μένει χαραγμένο βαθιά, ἀνεξίτηλα στὶς ψυχὲς τῶν μικρῶν μαθητῶν της, γιὰ νὰ μιλᾷ καὶ νὰ θυμίζει στὶς γενιὲς τὶς ἑπόμενες πόση ὀμορφιὰ καὶ δύναμη κρύβει τὸ χέρι τοῦ Ἕλληνα δασκάλου.

Λίγα λουλούδια μέσα ἀπὸ τὸν παιδιάτικο ἀνθό-

κηπο τῆς ψυχῆς μας ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ποὺ ἐκείνη καλλιέργησε καὶ ποὺ μὲ δέος ἐμεῖς φυλάξαμε, κόβουμε τούτη τὴν ὥρα, καὶ μὲ σεβασμὸ μπρὸς τὴ μορφή της, ποὺ στὴν αἰωνιότητα πιὰ πέρασε, ἀποθέτουμε.

Ἕνα μεγάλο «εὐχαριστῶ» μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ ὁλόκληρου τοῦ χωριοῦ, ποὺ ἀγάπησε καὶ τὴν ἀγάπησε, ἀπευθύνουμε, κι ἂς γίνει τοῦτο τό «εὐχαριστῶ κερὶ καὶ λαμπάδα πλάι της τὴν ὥρα ποὺ μπρὸς στὸν Δημιουργὸ θὰ παίρνει τὸν στέφανο τῆς Δικαιοσύνης ἀπὸ τὸ χέρι Του.

Ἰσμήνη, ἡ δασκάλα μας!

Υ.Γ. Ταπεινὸ ἀφιέρωμα στὸν Ἕλληνα δάσκαλο, τὸν παλιὸ καὶ τὸν νέο, τώρα ποὺ τὰ σχολειὰ ἐν μέσῳ πυρκαγιῶν καὶ ὀδύνης ἀνοίγουν τὶς πόρτες τους, νὰ δεχθοῦν τὴν πίστη καὶ τὴν ἐλπίδα...

ΜΑΡΙΝΑ ΦΡΑΓΚΑΚΗ

Ἰσμήνη... Ἡ δασκάλα μας! Ἀλήθεια, πόσα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε... Ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀκόμα ἂν περάσουν, τί σημασία ἔχει, ἀφοῦ τὸ ἔργο της θὰ μένει χαραγμένο βαθιά, ἀνεξίτηλα στὶς ψυχὲς τῶν μικρῶν μαθητῶν της, γιὰ νὰ μιλᾷ καὶ νὰ θυμίζει στὶς γενιὲς τὶς ἑπόμενες πόση ὀμορφιὰ καὶ δύναμη κρύβει τὸ χέρι τοῦ Ἕλληνα δασκάλου.

Τὸ θεμέλιο τοῦ θαύματος τοῦ ’40

Εὔλογη ἡ ἀπορία: Ποῦ ὀφείλεται τὸ θαῦμα τοῦ ’40; Ποῦ θεμελιώθηκαν οἱ ἀπαράμιλλες σελίδες δόξας ποὺ ἔγραψαν οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες στὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, ταπεινώνοντας τὸν ἀλαζόνα Ἰταλό; Ἴσως φανεῖ ὑπερβολικὸ αὐτὸ ποὺ θὰ ποῦμε, ἀλλὰ τὸ θεμέλιο γιὰ ὅλα αὐτά, ποὺ προκάλεσαν παγκόσμια αἴσθηση καὶ θαυμασμό, βρίσκεται στὸν ἄνανδρο τορπιλισμὸ τῆς «Ἕλλης» ἀπὸ ἰταλικὸ ὑποβρύχιο στὸ λιμάνι τῆς Τήνου στὶς 15 Αὐγούστου 1940, ἀνήμερα τῆς ἑορτῆς τῆς Παναγίας.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε γιατί τὸ λέμε αὐτό, θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ ἀφήσουμε τὸ μυαλό μας νὰ ταξιδέψει σὲ ἕνα γεγονὸς ποὺ ἔλαβε χώρα πολλοὺς αἰῶνες πρίν, στὴν ἑλληνικὴ Ἀρχαιότητα. Τότε ὁ Ἀγησίλαος, ἐπικεφαλῆς μικρῆς δύναμης Λακεδαιμονίων, δέχθηκε ἀπρόκλητη ἐπίθεση ἀπὸ τὸν Πέρση σατράπη Τισσαφέρνη, κατὰ παραβίαση ὅλων τῶν ὅρκων ποὺ δέσμευαν γιὰ εἰρήνη. Ὁ Ἀγησίλαος ὄχι μόνο δὲν δυσανασχέτησε, ἀλλὰ καὶ περιχαρὴς ἔβαλε νὰ διαμηνύσουν στὸν Τισσαφέρνη ὅτι... τοῦ χρωστοῦσε εὐγνωμοσύνη, διότι, παραβιάζοντας τοὺς ὅρκους, εἶχε κάνει τοὺς θεοὺς ἐχθρούς του καὶ τοὺς εἶχε φέρει στὸ πλευρὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἔγινε καὶ τὸ ’40. Ὅταν, τὰ ξημερώματα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν ὅτι οἱ ἐχθροὶ ποὺ εἶχαν εἰσβάλει ἀπρόκλητα στὴν πατρίδα τους ἦταν οἱ ἄνανδροι δολοφόνοι τῆς Τήνου, δὲν χρειάζονταν πλέον καμμία περαιτέρω ἀπόδειξη, γιὰ νὰ πεισθοῦν ὅτι στὸν ἀγῶνα ποὺ ἄρχιζε εἶχαν τὸ δίκιο

καὶ τὸν Θεὸ μὲ τὸ μέρος τους. Αὐτὴ ἡ πεποίθηση ἦταν ποὺ τοὺς ἔκανε νὰ νικήσουν καὶ τὶς ἀντίξοες καιρικὲς συνθῆκες καὶ τὴ συντριπτικὴ ὑλικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἐχθροῦ. Αὐτὴ ἡ πεποίθηση ἦταν τὸ ἀληθινὸ θεμέλιο τοῦ θαύματος τοῦ ’40.

Γ.Τ.

Φοιτητικὴ ζωή

«Φοιτητικὴ ζωή»· εἶναι μιὰ φράση ποὺ ἀκούγεται συχνὰ ἀπὸ τὰ στόματα τῶν φοιτητῶν καὶ τῶν φοιτητριῶν. Λένε: «Θέλω νὰ ζήσω τὴ φοιτητικὴ ζωή!». Πολλὰ παιδιά, παιδιὰ τῆς πόλης, παιδιὰ τῆς ἐπαρχίας, παιδιὰ τῆς μελέτης, βαδίζουν τὴ φοιτητική τους ζωὴ μὲ αὐτὴ τὴ φράση στὸν νοῦ – πὼς δηλαδὴ ἡ φοιτητικὴ ζωὴ δὲν βρίσκεται στὰ ἀμφιθέατρα, στὶς βιβλιοθῆκες, στὰ ἐργαστήρια, δὲν σχετίζεται τόσο μὲ τὴν ὑπευθυνότητα, τὴν ὡριμότητα καὶ τὴ συνέπεια, τὴ συνεχῆ βελτίωση καὶ ἀναμόρφωση τοῦ νοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον βρίσκεται στὰ κλάμπ, στὸ πιοτό, στὰ ξενύχτια, στὶς ἐκδρομές, στὶς ἐφήμερες σχέσεις, στὶς δοκιμὲς διαφόρων συνηθειῶν.

Μὲ λίγα λόγια, φαίνεται ὅτι μεγάλος ἀριθμὸς τῶν φοιτητῶν καὶ τῶν φοιτητριῶν δὲν προτάσσει στὶς ἀσχολίες του τὶς ἀκαδημαϊκές του σπουδές, ἀλλὰ κυνηγᾶ ἀδιάκοπα τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ξεγνοιασιὰ ποὺ πιστεύει ὅτι κρύβεται μέσα στή «φοιτητικὴ ζωή». Θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του ἱκανὸ νὰ

«Θέλω νὰ ζήσω τὴ φοιτητικὴ ζωή!». Πολλὰ παιδιά, παιδιὰ τῆς πόλης, παιδιὰ τῆς ἐπαρχίας, παιδιὰ τῆς μελέτης, βαδίζουν τὴ φοιτητική τους ζωὴ μὲ αὐτὴ τὴ φράση στὸν νοῦ – πὼς δηλαδὴ ἡ φοιτητικὴ ζωὴ δὲν βρίσκεται στὰ ἀμφιθέατρα, στὶς βιβλιοθῆκες, στὰ ἐργαστήρια, δὲν σχετίζεται τόσο μὲ τὴν ὑπευθυνότητα, τὴν ὡριμότητα καὶ τὴ συνέπεια, τὴ συνεχῆ βελτίωση καὶ ἀναμόρφωση τοῦ νοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον βρίσκεται στὰ κλάμπ, στὸ πιοτό, στὰ ξενύχτια, στὶς ἐκδρομές, στὶς ἐφήμερες σχέσεις, στὶς δοκιμὲς διαφόρων συνηθειῶν.

κατακτήσει τὸν κόσμο, ἱκανὸ καὶ ὥριμο νὰ κάνει ὁτιδήποτε θελήσει. Ναί, εἶναι εὐγενὴς πόθος, πιστεύω, αὐτός, νὰ ἀνοίξει τὰ φτερά του καὶ νὰ πετάξει μακριὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ μέχρι τώρα τὸν κρατοῦσαν δέσμιο, νὰ γνωρίσει τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους, νὰ ζήσει ἔντονα καὶ ἀληθινά, ἐλεύθερα. Ὅμως ὁ δρόμος ποὺ ἐπιλέγει, γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὴν πολυπόθητη ἐλευθερία καὶ χαρά, εἶναι ἐσφαλμένος, λειψός, παρουσιαζόμενος μὲ χίλια χρώματα, ὅταν στὴν πραγματικότητα φοράει μόνο τὰ μαῦρα χρώματα τῆς λύπης, τῆς μοναξιᾶς καὶ τῆς ἀπελπισίας. Ἔτσι, ὁ νέος ποὺ ἀκολουθεῖ τοὺς δρόμους τῆς «φοιτητικῆς ζωῆς», ἀντὶ νὰ πετάξει πρὸς τὸν οὐρανό, τελικὰ πέφτει κάτω στὴ γῆ, ματώνει, πολλὲς φορὲς μάλιστα λερώνεται μὲ τὸ χῶμα, θάβεται σὲ αὐτό. Καὶ τὰ παραπάνω δὲν εἶναι ἁπλὲς σκέψεις μιᾶς νέας κοπέλας, ἀλλὰ μᾶλλον κοινὲς ἐμπειρίες ὅσων δοκίμασαν τοὺς δρόμους αὐτοὺς καί, ἀντὶ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, βρέθηκαν μὲ ἕνα κενό, μιὰ τεράστια λύπη καὶ ἀπογοήτευση στὴν καρδιά τους.

Δὲν ἀμφισβητῶ τὰ ἀγαθὰ κίνητρα τῶν νέων, νὰ ζήσουν, νὰ ἐξερευνήσουν – ἂν καὶ ὑπάρχει συχνὰ μιὰ μεγάλη δόση ἀπερισκεψίας καὶ ἐπιπολαιότητας. Εἴμαστε ὅλοι πλασμένοι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἔχουμε κοινοὺς πόθους καὶ ὄνειρα γιὰ τὴ ζωή. Κρυφοὶ ἢ φανεροί, ὑπάρχουν αὐτοὶ οἱ πόθοι. Εἰδικὰ οἱ νέοι, γεμᾶτοι ἀπὸ ζωντάνια, ἀναζητοῦν πιὸ ἔντονα τὴν ἐλευθερία, τὴ χαρά, τὴν εἰρήνη, αὐτὸ τό «κάτι», ἐν τέλι, ποὺ τοὺς λείπει.

Αὐτὸ τό «κάτι» ποὺ ψάχνουν τόσο ἀπεγνωσμένα οἱ καρδιὲς εἶναι ὁ Θεός – δὲν βρίσκεται στὰ φῶτα καὶ τὶς ἀσχολίες τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἀλλὰ στὸ ἀληθινὸ καὶ ὁλόλαμπρο Φῶς τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖνος εἶπε: *«Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή»* (*Ἰω.*, ιδ΄ 6). Ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι αὐτὸ ποὺ λέει ὁ ποιητής: *«Ἦταν φῶτα, χίλια φῶτα, μὰ δὲν ἤτανε τὸ φῶς»*. Ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ τό «κάτι» ποὺ ποθοῦμε, εἶναι στὴν κάθε Θεία Λειτουργία, σὲ μιὰ χριστιανικὴ συντροφιά, σὲ μιὰ πράξη ἀγάπης, στὰ δάκρυα τῆς προσευχῆς, στὰ φλογερὰ μάτια καὶ στὴν καρδιὰ κάθε χριστιανοῦ ποὺ ἀγωνίζεται μέσα καὶ νύχτα μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸ νὰ ἀφήσει πίσω του τὸ χῶμα, τὸν ἐγωισμό, τὸν ἑαυτό του, καὶ νὰ φτάσει τὸν Οὐρανό, νὰ ζεῖ τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν καρδιά του, νὰ δίνεται ὁλοκληρωτικὰ στὸν Θεὸ καὶ στὸν συνάνθρωπο.

Αὐτὸ τό «κάτι» ποὺ ψάχνουν τόσο ἀπεγνωσμένα οἱ καρδιὲς εἶναι ὁ Θεός – δὲν βρίσκεται στὰ φῶτα καὶ τὶς ἀσχολίες τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἀλλὰ στὸ ἀληθινὸ καὶ ὁλόλαμπρο Φῶς τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖνος εἶπε: *«Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή»* (*Ἰω.*, ιδ΄ 6). Ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι αὐτὸ ποὺ λέει ὁ ποιητής: *«Ἦταν φῶτα, χίλια φῶτα, μὰ δὲν ἤτανε τὸ φῶς»*. Ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ τό «κάτι» ποὺ ποθοῦμε, εἶναι στὴν κάθε Θεία Λειτουργία, σὲ μιὰ χριστιανικὴ συντροφιά, σὲ μιὰ πράξη ἀγάπης, στὰ δάκρυα τῆς προσευχῆς, στὰ φλογερὰ μάτια καὶ στὴν καρδιὰ κάθε χριστιανοῦ ποὺ ἀγωνίζεται μέσα καὶ νύχτα μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸ νὰ ἀφήσει πίσω του τὸ χῶμα, τὸν ἐγωισμό, τὸν ἑαυτό του, καὶ νὰ φτάσει τὸν Οὐρανό, νὰ ζεῖ τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν καρδιά του, νὰ δίνεται ὁλοκληρωτικὰ στὸν Θεὸ καὶ στὸν συνάνθρωπο.

Μὲ πυξίδα τὸν Χριστό, λοιπόν, θὰ πρέπει νὰ βιώνεται ἡ φοιτητικὴ ζωή, γιατὶ μόνο σὲ Ἐκεῖνον ὁ ἄνθρωπος εἰρηνεύει, ἀναπαύεται, ζεῖ ἀληθινὰ καὶ χαρούμενα. Ὄχι, δὲν εἶναι λόγια τοῦ ἀέρα αὐτὲς οἱ σκέψεις, ἀλλὰ βιώματα ἀληθινά. Γι᾽ αὐτὸ ὅποια ψυχὴ ποθεῖ τὸν Οὐρανὸ καὶ ψάχνει αὐτὸ τό «κάτι» ποὺ τῆς λείπει, ἰδιαίτερα ἡ ψυχὴ τοῦ νέου ἀνθρώπου, ἂς μάθει πὼς τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ φέρνει μήνυμα λαμπρό, τὸ μήνυμα τῆς Ἀνάστασης καὶ τῆς Χαρᾶς: Ὁ Χριστὸς ἦρθε γιὰ μᾶς στὴ γῆ καὶ μᾶς χάρισε τὸν Οὐρανό! Ναί, μποροῦμε νὰ ἀνοίξουμε φτερὰ καὶ νὰ πετάξουμε ψηλά, ἀρκεῖ νὰ εἴμαστε κοντά Του.

ΜΑΡΙΑ ΛΟΥΒΟΥΛΙΝΑ

Σκέψεις γύρω ἀπὸ τὰ γηρατειά

Ἡ σκηνὴ διαδραματίζεται ἔξω ἀπὸ τὸ ταχυδρομεῖο τῆς μικρῆς πόλης ὅπου ζῶ. Λόγῳ κορωνοϊοῦ ἀρκετοὶ στέκονται ἔξω ἀπὸ τὸ κτήριο. Εὐτυχῶς μὲ μάσκες. Παίρνω κι ἐγὼ θέση, περιμένοντας τὴ σειρά μου. Ξαφνικὰ ἀκούω κάποιον κύριο νὰ λέει: «Ἡ ἡλικιωμένη κυρία νὰ μὴν περιμένει, ἂς περάσει». Δέχθηκα τὴν πρόταση χαμογελώντας καὶ προχώρησα. Ὅμως κάποιες σκέψεις φώλιασαν μέσα μου. Ἦταν ἕνα μήνυμα. Γιατὶ τὰ γηρατειὰ δὲν τὰ αἰσθανόμαστε νὰ ἔρχονται. Καὶ ξαφνικά, νά τα μπροστά μας. Ἡ εἰσβολή τους εἶχε γίνει ἀργά, καὶ νὰ ποὺ τώρα μοῦ τὸ ἐπιβεβαίωναν οἱ ἄλλοι.

Ἐπιστρέφοντας στὸ σπίτι, ἡ λέξη «ἡλικιωμένη κυρία» ἐρχόταν καὶ ξαναερχόταν στὸν νοῦ μου. Ὅσοι βρισκόμαστε σὲ μιὰ προχωρημένη ἡλικία δυσκολευόμαστε νὰ τὸ παραδεχθοῦμε. Ἂν καὶ τὸ γῆρας οὐκ ἔρχεται μόνον. Τὰ γηρατειὰ δὲν εἶναι ἡ ἄνοιξη. Δὲν εἶναι τὸ καλοκαίρι. Εἶναι τὸ φθινόπωρο ἢ ὁ χειμώνας. Κάθε ἐποχὴ ὅμως ἔχει τὴ σημασία της καὶ τὴν ὀμορφιά της. Ἂς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἡ ζωὴ δὲν εἶναι μόνο ζήτημα ἡλικίας. Εἶναι τρόπος ζωῆς. Εἶναι ἡ τέχνη τοῦ πῶς θὰ ἀξιοποιεῖς κάθε στιγμὴ καὶ κάθε περίοδο τῆς ζωῆς σου ὅπως σοῦ ταιριάζει. Ποιὸς εἶπε ὅτι ἡ γέρικη μηλιὰ δίνει γέρικα μῆλα; Ἡ λαμπάδα, εἴτε βρίσκεται στὴν ἀρχὴ εἴτε στὸ τέλος, σημασία ἔχει νὰ δίνει φλόγα. Καὶ αὐτὴ ἡ φλόγα φωτίζει καὶ θερμαίνει. Σὲ ὅποιο στάδιο καὶ ἂν βρίσκεται, παράγει τὴ δική της θερμότητα καὶ σκορπάει τὸ δικό της φῶς.

Εἶναι στρουθοκαμηλισμὸς τὸ νὰ θέλουμε νὰ κρύβουμε τὴν ἡλικία μας. Χρειάζεται νὰ τὴ βλέπουμε ὡς φίλη καὶ ὄχι ὡς ἐχθρό. Βέβαια, μὲ τὴν ἡλικία, οἱ δραστηριότητες ἀλλάζουν, ἀλλὰ ἡ ἡλικιακὴ πραγματικότητα δὲν ἔχει μόνο ἀρνητικὰ στοιχεῖα. Τὸ νὰ μάθει κανεὶς νὰ γερνάει, χωρὶς νὰ γκρινιάζει, εἶναι μεγάλο ἐπίτευγμα. Κάθε ἡλικία ἔχει τὶς φωτεινὲς καὶ τὶς σκοτεινές της πλευρές. Τὶς ἀδυναμίες της καὶ τὰ καλά της. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐμποδίσει τὴν ἡλικία νὰ αὐξάνεται. Δὲν μποροῦμε νὰ μείνουμε νέοι γιὰ πάντα, ἀλλὰ μποροῦμε

Τὰ γηρατειὰ δὲν εἶναι ἡ ἄνοιξη. Δὲν εἶναι τὸ καλοκαίρι. Εἶναι τὸ φθινόπωρο ἢ ὁ χειμώνας. Κάθε ἐποχὴ ὅμως ἔχει τὴ σημασία της καὶ τὴν ὀμορφιά της. Ἂς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἡ ζωὴ δὲν εἶναι μόνο ζήτημα ἡλικίας. Εἶναι τρόπος ζωῆς. Εἶναι ἡ τέχνη τοῦ πῶς θὰ ἀξιοποιεῖς κάθε στιγμὴ καὶ κάθε περίοδο τῆς ζωῆς σου ὅπως σοῦ ταιριάζει. Ποιὸς εἶπε ὅτι ἡ γέρικη μηλιὰ δίνει γέρικα μῆλα; Ἡ λαμπάδα, εἴτε βρίσκεται στὴν ἀρχὴ εἴτε στὸ τέλος, σημασία ἔχει νὰ δίνει φλόγα. Καὶ αὐτὴ ἡ φλόγα φωτίζει καὶ θερμαίνει. Σὲ ὅποιο στάδιο καὶ ἂν βρίσκεται, παράγει τὴ δική της θερμότητα καὶ σκορπάει τὸ δικό της φῶς.

Ἡ προχωρημένη ἡλικία μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα καὶ τὴν εὐκαιρία νὰ προετοιμαστοῦμε γιὰ μιὰ ἄλλη ζωή, αἰώνια. Ὅσοι φθάσαμε σὲ μεγάλη ἡλικία ἂς εὐχαριστοῦμε τὸν Κύριο γιὰ τὴν παράταση τῆς ζωῆς ποὺ μᾶς χάρισε καὶ ἂς Τὸν παρακαλοῦμε, ὥστε τὰ τέλη τῆς ζωῆς μας νὰ εἶναι ἀνώδυνα καὶ εἰρηνικά.

νὰ διατηροῦμε τὴν ψυχικὴ διάθεση τῆς νιότης. Δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείπουμε ἀπότομα τὶς διάφορες δραστηριότητες, καὶ πρέπει νὰ ἀναζητοῦμε νέα ἐνδιαφέροντα γιὰ ζωή. Καὶ δὲν πρέπει νὰ αἰσθανόμαστε τὴν ἡλικία σὰν ντροπή, ὅπως αἰσθάνονται ὁρισμένες γυναῖκες μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς πρώτης ρυτίδας, ἀλλὰ ὡς εὐκαιρία πνευματικῆς ζωῆς.

Ἕνας σημαντικὸς πολιτικός, πρώην Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, συγγραφέας καὶ φιλόσοφος, ὁ Κωνσταντῖνος Τσάτσος, τὸ εἶπε μὲ μεγάλη εὐστοχία: «Εἶμαι 80 χρονῶν, ξέρω ὅτι αὔριο θὰ πεθάνω, ἀλλὰ σήμερα ἀρχίζω μαθήματα ἱσπανικῶν». Μὲ τὴ σοφία του, μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι ἡ ζωὴ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ ἔτος γεννήσεως καὶ δὲν περιορίζεται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ ποὺ προσδιορίζει τὴν ἡλικία.

Ἕνας μεγάλος Ἕλληνας ἰατρός, ποὺ ἀνήκει στοὺς ἐκλεκτοὺς τῆς ἀνθρωπότητας, ποὺ μετὰ ἀπὸ πολυετεῖς ἔρευνες μὲ τὸ τέστ ΠΑΠ ἔσωσε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ σώζει ἀναρίθμητες ζωές, ὁ Γεώργιος Παπανικολάου, δὲν ἔνιωσε ποτὲ τὴν ἡλικία ὡς πρόβλημα. Ὅταν γιόρτασε τὰ 75ᵅ γενέθλιά του, σὲ ἐρώτηση δημοσιογράφου γιὰ τὸ πότε θὰ ἀποσυρθεῖ, ἀπάντησε: «Στὰ 65 μου ἔλεγα πὼς θὰ σταματήσω στὰ 70, ὕστερα μετέθεσα τὰ ὅρια στὰ 75, τώρα λέω ποτέ».

Ἡ προχωρημένη ἡλικία μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα καὶ τὴν εὐκαιρία νὰ προετοιμαστοῦμε γιὰ μιὰ ἄλλη ζωή, αἰώνια. Ὅσοι φθάσαμε σὲ μεγάλη ἡλικία ἂς εὐχαριστοῦμε τὸν Κύριο γιὰ τὴν παράταση τῆς ζωῆς ποὺ μᾶς χάρισε καὶ ἂς Τὸν παρακαλοῦμε, ὥστε τὰ τέλη τῆς ζωῆς μας νὰ εἶναι ἀνώδυνα καὶ εἰρηνικά.

Εὐχαριστῶ τὸν ἄγνωστο κύριο τοῦ ταχυδρομείου, ποὺ τὰ λόγια του μὲ ἔκανε νὰ σκεφθῶ τὴν ἡλικία μου καὶ νὰ ἐκφράσω κάποιες σκέψεις γύρω ἀπὸ τὰ γηρατειά, πού, παρ᾽ ὅλα τὰ προβλήματα ποὺ τὰ συνοδεύουν, εἶναι μιὰ εὐλογία ἀπὸ τὸν Θεό.

ΑΝΘΟΥΛΑ ΝΑΟΥΜΗ

Σὰν μιὰ παράσταση

Ἡ αὐλαία ἔχει πέσει,
ἡ παράστση τελειώνει,
χαμηλώσανε τὰ φῶτα
καὶ ὁ κόσμος ἀραιώνει.

Στοῦ θεάτρου τὴν πλατεῖα
θεατὴς ἔμεινα μόνος,
τὸ σενάριο τῆς ζωῆς μου
στὴ σκηνὴ νὰ παίζει ὁ Χρόνος.

Θεατρίνοι μέσ᾽ στὰ μαῦρα
ντύθηκαν ὅλες οἱ λῦπες,
στ᾽ ἄσπρα πλῆκτρα ἑνὸς πιάνου
οἱ χαρὲς τραγούδι φτιάχνουν.

Ξεφτισμένες ἀναμνήσεις
μιᾶς ζωῆς ἡ ἀγωνία,
ἔρωτες ποὺ θὲς νὰ κρύψεις
σὲ μιὰ ἀσπρόμαυρη ταινία.

Πόσος κόσμος ξεχασμένος
στοῦ μυαλοῦ τὰ θεωρεῖα,
σὰν παράσταση ἡ ζωή μας
μέσ᾽ στοῦ χρόνου τὴν πορεία.

ΚΙΚΗ ΒΕΡΟΥΧΗ

Η ναυμαχία του Ναβαρίνου (8/20* Ὀκτωβρίου 1827)

Εἴμαστε στὰ 1825. Ἡ ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων καλὰ κρατεῖ, κι ὁ τρομερὸς Ἰμπραήμ, γιὸς τοῦ Μωχάμετ Ἄλυ τῆς Αἰγύπτου, μὲ ἐντολὴ τοῦ Σουλτάνου καὶ μὲ τεράστια ἀνταλλάγματα καὶ ἀμοιβές, ξεκινάει τὴ μεγάλη ἐπιχείρηση τῆς καταστολῆς της. Ἀποβιβάζει τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸ στρατὸ στὴν Πελοπόννησο, καίει, ληστεύει, βιάζει, σφάζει κι αἰχμαλωτίζει, ἐξαναγκάζει τὸν λαὸ νά «προσκυνήσει» καὶ μοιράζει «συγχωροχάρτια» ἐξαναγκάζοντάς τον. Ἐρημώνει τὰ πάντα στὸν Μοριά, καὶ 20.000 ἄνδρες του ἐξαπολύονται σὲ Μεσσηνία καὶ Ἀρκαδία μὲ ἐντολὴ νὰ κατεδαφιστοῦν χωριά, νὰ ἀποψιλωθεῖ ἡ γῆ, νὰ μὴ μείνει ὄρθιο κανένα καρποφόρο δένδρο. Δάση, καλλιέργειες, περιβόλια καταστρέφονται, ἀμπέλια ξερριζώνονται, κι ὁ κόσμος πέφτει στὴν πεῖνα. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπειλεῖ: *«Φωτιὰ καὶ τσεκούρι στοὺς προσκυνημένους»*, καὶ ὁ μοίραρχος Χάμιλτον, ποὺ βλέπει στὴν ἐπαρχία ἀνθρώπους νὰ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πεῖνα, ἀναφέρει στὸν Κόδριγκτον: *«Ἐὰν ὁ Ἰμπραὴμ μείνει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ τρίτον τῶν κατοίκων της θὰ ἀποθάνει ἐκ τῆς πείνης»*.

Ὁ Ἰμπραὴμ ἑτοιμάζει ἐπίθεση στὰ θαλάσσια ὁρμητήρια τῶν Ἑλλήνων (Σπέτσες, Ὕδρα, Πόρο Αἴγινα καὶ Σαλαμῖνα) καὶ ζητάει ἀπὸ τὸν πατέρα του στόλο, ἐφόδια, ἀνθρώπινο δυναμικὸ ἀπὸ Αἴγυπτο, Ἀλγέρι καὶ Τυνησία, ἀλλὰ καὶ Τουρκικὴ ἐνίσχυση ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐνενῆντα πλοῖα (πολεμικὰ καὶ φορτηγά) μαζὶ μὲ πέντε αὐστριακὰ ξεκίνησαν γιὰ τὴν Πύλο. Ἦταν 26 Αὐγούστου 1827, ὅταν μπῆκαν στὸ λιμάνι της. Ἕνα μῆνα πρίν, οἱ Μεγάλες Δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία, εἶχαν ὑπογράψει συνθήκη στὸ Λονδῖνο μὲ στόχο τὴν προστασία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου(!) καὶ τὴν προστασία τῶν Ἑλλήνων ποὺ τὴν εἶχαν ζητήσει. Σὰν πρῶτο βῆμα ζητοῦσαν ἀνακωχὴ ἀπὸ Τούρκους κι Ἕλληνες, μὲ σχέδιο νὰ ἀρχίσουν ἀμέσως οἱ διαπραγματεύσεις στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ μὲ πρόταση νὰ κερδίσει ἡ Ἑλλάδα τὴν αὐτονομία της, παραμένοντας ὅμως ὑποτελὴς στὸν Σουλτᾶνο. Ἡ διαπραγμάτευση θὰ ἀφοροῦσε τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδας, ἕνα δὲ ἐπίμαχο ἄρθρο ἀποκάλυπτε πώς, σὲ περίπτωση ποὺ μετὰ ἀπὸ ἕνα μῆνα οἱ δύο ἀντιμαχόμενες πλευρὲς δὲν ἐφάρμοζαν τὴν ἀνακωχή, οἱ τρεῖς Δυνάμεις θὰ τὴν ἐπέβαλλαν μὲ τὰ ὅπλα. Ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ὅρου ἦταν ὁ ναύαρχος Ἄγγλος Κόδριγκτον κι οἱ ὑποναύαρχοι Γάλλος Δεριγνύ, καὶ Ρῶσος Χέυδεν.

* Μὲ τὸ παλαιὸ ἡμερολόγιο ἦταν 8 Ὀκτωβρίου.

Πανηγυρισμοὶ καὶ κωδωνοκρουσίες στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ στὴν Πύλη οὔτε σκέψη γιὰ ἀνακωχή, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι πίστευαν ὅτι μετὰ τὴν πτώση τῆς Ἀκρόπολης στὶς 24/5/1827 τίποτε δὲν θὰ ἔσῳζε τὴν Ἐπανάσταση. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, ποὺ εἶχε βρεῖ καταφύγιο στὴν Αἴγινα, ἀποδέχθηκε τὴν ἀνακωχή, ἐνῷ ἀντίθετα ὁ Ἰμπραὴμ ἀπάντησε ὅτι εἶχε ὁδηγίες νὰ καταπνίξει καὶ τὶς τελευταῖες ἑστίες τῆς ἐξέγερσης. Ὡστόσο, ἔδωσε τὸν λόγο του ὅτι θὰ περίμενε σχετικὲς ὁδηγίες ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἡ ὑπομονὴ τῶν ναυάρχων ὅμως ἐξαντλήθηκε, ὅπως καὶ ἡ χρονικὴ διορία ποὺ τοῦ εἶχαν δώσει. Ὁ Ἰμπραὴμ συνέχιζε νὰ ἐρημώνει καὶ νὰ πυρπολεῖ τὰ πάντα, κι ὁ Κολοκοτρώνης ἐνημέρωνε γιὰ τὶς καταστροφὲς καὶ ζητοῦσε τὴν ἄμεση ἐφαρμογὴ τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου.

σὲ σχῆμα πετάλου. Ὀγδόντα ἐννέα σκάφη, 2.240 πυροβόλα, παρατεταγμένα σὲ τρεῖς σειρὲς μέσα στὸν κόλπο, ποὺ τὰ ἄκρα τους ἔφθαναν μέχρι τὰ δύο πυροβολεῖα, τὸ ἕνα στὸ φρούριο τοῦ Ναβαρίνου καὶ τὸ ἄλλο στὸ νότιο ἄκρο τῆς Σφακτηρίας. Στὴν πρώτη σειρὰ τὰ βαριά, δεξιὰ τὰ αἰγυπτιακά, ἀριστερὰ τὰ τουρκικά, καὶ στὸ κέντρο οἱ δύο ναυαρχίδες. Στὶς ἄλλες σειρὲς τὰ μικρότερα, καὶ στὸ βάθος ἡ μοῖρα τῆς Τύνιδας, ἔξω ἀπὸ τὴν παράταξη. Τὰ συμμαχικὰ πλοῖα ἦταν 27 (12 ἀγγλικά, 7 γαλλικὰ καὶ 8 ρωσικά), μὲ 1324 πολὺ ἰσχυρὰ πυροβόλα. Σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο τοῦ Κόδριγκτον, ἡ ἀγγλικὴ μοῖρα, μὲ ἐπικεφαλῆς τὴ ναυαρχίδα του « Ἀσία», θὰ στηνόταν ἀπέναντι ἀπὸ τὶς δύο τουρκικὲς ναυαρχίδες, ἡ γαλλικὴ μοῖρα στὰ δεξιὰ ἀντιμέτωπη μὲ τὸν αἰγυπτιακὸ στόλο κη ἡ ρωσικὴ

Ἡ προτροπὴ τοῦ πρωθυπουργοῦ Τζὼρτζ Κάνιγκ πρὸς τὸν Κόδριγκτον ἦταν: *«Ἂν δὲν εἰσακουσθεῖ ὁ λόγος σας, μεταχειριστεῖτε τὰ πυροβόλα».* Ἔπρεπε νὰ ἀκινητοποιήσουν τὸν τουρκοαιγυπτιακὸ στόλο. Θὰ ἔμπαιναν στὸν ὅρμο τοῦ Ναβαρίνου εἰρηνικά... Ἦταν 20 Ὀκτωβρίου, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἔστειλαν μήνυμα στὸν ἀρχιναύαρχο: *« Ὁ Ἰμπραὴμ δὲν ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ εἰσέλθει ὁ συμμαχικὸς στόλος»,* κι ὁ Κόδριγκτον τοὺς ἀπάντησε: *«Δὲν ἦρθα γιὰ νὰ λάβω ἐντολές, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσω».*

Θὰ σταλεῖ προειδοποιητικὸ ἔγγραφο πρὸς τὸν Ἰμπραήμ: *«... τοιαύτη παράβασις τῶν ἀνειλημμένων ὑποσχέσεων, σᾶς θέτουν, κύριε, ἐκτὸς τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἔξω τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν τῶν Αὐλῶν καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης...»,* καὶ ἐν τέλει τοῦ μηνύουν ὅτι, ἂν δὲν συμμορφωνόταν, θὰ εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει *«τὰς ἀμέσους συνεπείας μιᾶς ἀρνήσεως ἢ μιᾶς ὑπεκφυγῆς».* Ὁ Ἰμπραήμ, παμπόνηρος, δὲν παραλαμβάνει τὸ ἔγγραφο καὶ ἐξαφανίζεται στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μεσσηνίας. Οἱ ναύαρχοι ἔπρεπε νὰ ἀντιδράσουν. Ἡ προτροπὴ τοῦ πρωθυπουργοῦ Τζὼρτζ Κάνιγκ πρὸς τὸν Κόδριγκτον ἦταν: *«Ἂν δὲν εἰσακουσθεῖ ὁ λόγος σας, μεταχειριστεῖτε τὰ πυροβόλα».* Ἔπρεπε νὰ ἀκινητοποιήσουν τὸν τουρκοαιγυπτιακὸ στόλο. Θὰ ἔμπαιναν στὸν ὅρμο τοῦ Ναβαρίνου εἰρηνικά... Ἦταν 20 Ὀκτωβρίου, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἔστειλαν μήνυμα στὸν ἀρχιναύαρχο: *« Ὁ Ἰμπραὴμ δὲν ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ εἰσέλθει ὁ συμμαχικὸς στόλος»,* κι ὁ Κόδριγκτον τοὺς ἀπάντησε: *«Δὲν ἦρθα γιὰ νὰ λάβω ἐντολές, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσω».*

Βρῆκαν τὸν ἐχθρικὸ στόλο ἀγκυροβολημένο στὰ ἀριστερὰ ἀπέναντι ἀπὸ τὸν τουρκικό. Γενικὸς ἀρχηγὸς ἐπιλέχθηκε ὁ Κόδριγκτον, ἡ πραγματικὴ ψυχὴ τῆς ναυμαχίας.

Τὸ μεσημέρι τῆς 20ῆς Ὀκτωβρίου τοῦ 1827 ὁ συμμαχικὸς στόλος ἄρχισε νὰ μπαίνει μὲ ἀργὲς καὶ μελετημένες κινήσεις στὸ λιμάνι σὲ στῆλες, καὶ ἡ ἀγγλικὴ ναυαρχίδα « Ἀσία» ἀγκυροβόλησε ἀπέναντι ἀπὸ τὶς δύο ἐχθρικὲς ναυαρχίδες, ὅπως ἀκριβῶς σχεδιάσθηκε. Ἡ ρωσικὴ μοῖρα καθυστέρησε λίγο... λόγῳ νηνεμίας, καὶ περίμενε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι[1]. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν ἠλεκτρισμένη. Τὰ πλοῖα συνωστίζονταν μὲς στὸ λιμάνι, κι ὅλοι περίμεναν τὴν ἀφορμή. Ἕνα ἐχθρικὸ πυρπολικὸ πλησίασε πολὺ κοντὰ σ' ἕνα ἀγγλικό, οἱ Ἄγγλοι στὴν προσπάθειά τους νὰ τὸ ἀπομακρύνουν δέχθηκαν πυροβολισμοὺς ἀπὸ τοὺς Τούρκους, εἶχαν θύματα κι ἀνταπέδωσαν τὰ πυρά. Ὁ Δεριγνὺ ζήτησε ἀπὸ

1. Ἡ Ρωσία εἶχε ἀποκηρύξει τὸν Ὑψηλάντη καὶ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ στάθηκε στὸ πλευρὸ τοῦ Σουλτάνου. Ὅταν ὅμως εἶδε ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἦταν πολὺ κοντὰ στὴν ἀνεξαρτησία, συμμάχησε μὲ τὶς ἄλλες Δυνάμεις καὶ ἔστειλε στόλο, γιὰ νὰ μὴ μείνει ἔξω ἀπὸ τὸ παιχνίδι τῶν συμφερόντων. Ἀπόδειξη αὐτοῦ εἶναι ὅτι μπῆκε στὴ διαδικασία τῆς ναυμαχίας τελευταία.

μιὰ αἰγυπτιακὴ φρεγάτα δίπλα του νὰ μὴν ἀνοίξει πῦρ, οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ὑπάκουσαν, καὶ τελικὰ διέταξε κανονιοβολισμό, κι ὁ τόπος λαμπάδιασε. Τὰ πλοῖα δὲν μποροῦσαν νὰ κινηθοῦν, τὰ πυρπολικὰ κολλοῦσαν στὰ πολεμικὰ καὶ μετέδιδαν φωτιὰ στὰ ἱστία τους, καὶ τὸ σκηνικὸ ἔγινε ἐφιαλτικό.

Οἱ ἐχθροὶ ὑπερεῖχαν ἀριθμητικά, ἀλλὰ οἱ σύμμαχοι ὑπερεῖχαν σὲ ναυτοσύνη, σὲ πειθαρχία καὶ σὲ ἰσχὺ πυροβόλων. Συμμετεῖχαν καὶ τὰ κανονιοστάσια τῶν φρουρίων, κι ἡ Σφακτηρία καιγόταν. Ἡ ἀγγλικὴ ναυαρχίδα « Ἀσία» κτυπήθηκε, κι ὁ Κόδριγκτον ἔστειλε μήνυμα στὸν Αἰγύπτιο διοικητὴ Μουχαρέμπεη, μὲ τὸν Ἕλληνα πλοηγὸ Πέτρο Μικέλη, ὅτι ὁ σκοπός τους εἶναι ἁπλῶς νὰ τοὺς ὑποχρεώσουν νὰ ἐπιστρέψουν στὶς βάσεις τους στὰ Δαρδανέλια καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Ὅμως οἱ Αἰγύπτιοι σκοτώνουν τὸν ἀπεσταλμένο, κι ἡ « Ἀσία» στρέφει πιὰ τὰ κανόνια της πρὸς τὴν αἰγυπτιακὴ ναυαρχίδα καὶτ ὴ βυθίζει, ἐνῷ παράλληλα τίθεται ἐκτὸς μάχης καὶ ἡ τουρκικὴ ναυαρχίδα. Ἡ ναυμαχία συνεχίζεται ἄγρια. Ὁ Κόδριγκτον κινδυνεύει κι ὁ γιός του τραυματίζεται ἐλαφρά. Σύννεφα καπνοῦ τινάζονται στὸν οὐρανό, πύρινες βολὲς ἀπὸ τὰ φρούρια, ἀλαλαγμοί, κραυγὲς ἀπελπισίας, κατάρες, βλαστήμιες, ἐντολὲς καὶ παραγγέλματα. Ἡ ἀγγλικὴ ναυαρχίδα βάλλεται ἀπὸ παντοῦ. Πλοῖα ἀνατινάζονται, καὶ ἄλλα βυθίζονται. Συντρίμμια πλοίων κι ἀνθρώπινα μέλη ἐκτοξεύονται στὸν ἀέρα, ἡ θάλασσα βαμμένη μὲ αἷμα κι οἱ τραυματίες πολλοί.

Μέχρι τὶς 6 τὸ ἀπόγευμα ὅλα εἶχαν τελειώσει. Ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος εἶχε θαφτεῖ στὰ νερὰ τοῦ Ναβαρίνου. *« Ὁ Ἰμπραήμης, ὅστις, ἐνῶ κατεστρέφετο ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος, περιεφέρετο εἰς τὰ πλησιόχωρα μέρη καταστρέφων καὶ αὐτός, ἐπανῆλθεν τὴν ἐπαύριον τῆς μάχης εἰς Νεόκαστρον, ὅπου ἀφήσας πρὸ ὀλίγου λαμπροὺς στόλους πῦρε ναυάγια...»*, θὰ γράψει ἀργότερα ὁ Σπυρίδων Τρικούπης. Ἕξι χιλιάδες ἄνδρες θὰ εἶναι οἱ ἀπώλειές τους, ἐνῷ ἀπὸ τοὺς συμμάχους 650 θὰ τραυματισθοῦν ἢ θὰ χάσουν τὴ ζωή τους, καὶ τὰ πλοῖα θὰ ὑποστοῦν βέβαια ζημιές, ἀλλὰ κανένα δὲν θὰ βυθιστεῖ.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαός, σὰν ἔμαθε τὴ νίκη, δοξολόγησε τὸν Θεὸ στοὺς ναοὺς καὶ θεώρησε τὸ ἔργο τῶν συμμάχων *«ἔργο τῆς ἀοράτου χειρὸς τοῦ Θεοῦ»*. Τὸ θαῦμα εἶχε γίνει, ἡ νίκη στὸ Ναβαρῖνο ἔσωσε τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση. Οἱ φιλέλληνες σ' ὅλο τὸν κόσμο πανηγύρισαν, καὶ ὁ Γάλλος ἀκαδημαϊκὸς Πιὲρ Λεμπρὲν ἔγραψε: *«Ἡ νίκη τοῦ Ναβαρίνου ἦταν νίκη τῶν λαῶν»*. Πίνακες ζωγραφικῆς, χαλκογραφίες καὶ λιθογραφίες ἔκαναν γνωστὴ τὴ νίκη σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη. Οἱ Γάλλοι τάχθηκαν ἀνοικτὰ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, κι ἡ πολιτικὴ τοῦ φιλελληνικοῦ κομιτάτου στὸ Παρίσι ἔγινε ἐπίσημη γαλλικὴ πολιτική. Στὴν Πετρούπολη ἡ νίκη γιορτάσθηκε σάν «ἐθνικός» θρίαμβος... καὶ σύντομα ἡ Ρωσία θὰ δεῖ τὴν ἦττα τῆς Τουρκίας σὰν ἀφορμὴ γιὰ Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο, γιὰ τὰ δικά της πλέον συμφέροντα. Στὸ Λονδῖνο πολλοὶ πιστεύουν ὅτι ἀνοίγει ὁ δρόμος τῆς Ρωσίας πρὸς τὴ Μεσόγειο. Ὁ αὐτοκράτορας Φραγκῖσκος στὴ Βιέννη χαρακτηρίζει τὴ ναυμαχία ὡς *«δολοφονία»*, κι ὁ καγκελάριος Μέττερνιχ προβλέπει *«γενικὸ χάος»*. Ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία ὀργίζεται κι ἀρχίζει τὶς ἀπειλές, ἀλλὰ δὲν καταφεύγει σὲ ἀντίποινα ὅπως συνήθιζε, γιατὶ φοβᾶται ὅτι θὰ ἀναγκασθεῖ νὰ συγκρουσθεῖ μὲ τὴ μισὴ Εὐρώπη. Ἕνα γαλλικὸ στρατιωτικὸ σῶμα ἄρχισε ἀμέσως νὰ κάνει ἐκκαθαρίσεις τῶν τουρκοαιγυπτιακῶν στρατευμάτων στὸν Μοριά. Ὁ Ἰμπραήμ, χωρὶς τὸν στόλο τώρα... ἀντιμετώπιζε τὸ φάσμα τῆς πείνας. Μὲ 14 πλοῖα, κι αὐτὰ βαριὰ πληγωμένα, θὰ γυρίσει δύο μῆνες ἀργότερα στὴν Ἀλεξάνδρεια.

Δύο χρόνια μετὰ τὴ νίκη στὸ Ναβαρῖνο ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας θεμελιώθηκε ὁριστικά. Ἡ παρέμβαση τῆς Εὐρώπης δικαίωσε τὸν ἀγῶνά της!

Μέχρι τὶς 6 τὸ ἀπόγευμα ὅλα εἶχαν τελειώσει. Ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος εἶχε θαφτεῖ στὰ νερὰ τοῦ Ναβαρίνου. *« Ὁ Ἰμπραήμης, ὅστις, ἐνῶ κατεστρέφετο ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος, περιεφέρετο εἰς τὰ πλησιόχωρα μέρη καταστρέφων καὶ αὐτός, ἐπανῆλθεν τὴν ἐπαύριον τῆς μάχης εἰς Νεόκαστρον, ὅπου ἀφήσας πρὸ ὀλίγου λαμπροὺς στόλους πῦρε ναυάγια...»*, θὰ γράψει ἀργότερα ὁ Σπυρίδων Τρικούπης.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΧΙΝΤΖΟΓΛΟΥ-ΑΜΑΣΛΙΔΟΥ

Ἡ συμβολὴ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν ἐθνική μας ἀνεξαρτησία. Ὅλη ἡ ἀλήθεια

Τιμώντας τὴ μεγάλη ἐπέτειο τῶν 200 χρόνων ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, δὲν πρέπει νὰ παραλείψουμε νὰ σταθοῦμε στὸ ἐρώτημα ἐκεῖνο ποὺ εἶναι τὸ πιὸ κρίσιμο ἀπ᾽ ὅλα. Ἕνα ἐρώτημα ἀπὸ τὸ ὁποῖο συνήθως κρυβόμαστε, τόσο ὅμως ἀμείλικτο, ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ ξεφύγουμε ἀπὸ αὐτό. Καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι τὸ ἑξῆς: Μήπως τὸ 1827 ἡ Ἐπανάσταση εἶχε πιὰ σβήσει, εἶχε οὐσιαστικὰ κατασταλεῖ ἀπὸ τὸν Ἰμπραήμ, καὶ μόνο τὸ Ναβαρῖνο τὴν ἔσωσε;

Πραγματικά, ὅλο καὶ περισσότεροι τὸ λένε πλέον ἀνοικτά: Παρὰ τὸ ἐντυπωσιακό της ξεκίνημα μὲ τὶς ἡρωικὲς νῖκες ποὺ προκάλεσαν παγκόσμια ἔκπληξη καὶ θαυμασμὸ τὰ πρῶτα χρόνια, τὸ 1827 ἡ Ἐπανάσταση ἔπνεε πλέον τὰ λοίσθια. Μὲ τὸν Ἰμπραὴμ νὰ ἀλωνίζει στὴν Πελοπόννησο καὶ τὸν Κιουταχῆ κυρίαρχο στὴ Στερεά, ἡ Ἐπανάσταση εἶχε περιορισθεῖ σὲ κάποιους μεμονωμένους θύλακες ἀντίστασης, ποὺ ἔμοιαζαν καταδικασμένοι νὰ τεθοῦν ἐκτὸς μάχης ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον. Ἄλλωστε, ἕνας τέτοιος θύλακας ἦταν μέχρι πρό τινος τὸ Μεσολόγγι, ἕνας ἄλλος ἡ Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας, ἀλλὰ καὶ στὰ δύο αὐτὰ κυμάτιζε πλέον ἡ σημαία μὲ τὴν ἡμισέληνο. Καὶ τότε ἦλθε τὸ Ναβαρῖνο. Στὶς 20 Ὀκτωβρίου 1827 (8 Ὀκτωβρίου μὲ τὸ παλαιὸ ἡμερολόγιο), ὁ στόλος τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων, Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας, καταναυμάχησε τὸν τουρκοαιγυπτιακὸ στόλο στὸ λιμάνι τῆς Πύλου, στὸ Ναβαρῖνο, καὶ ὅλα ἄλλαξαν.

Τὸ ἐρώτημα προβάλλει ἀδήριτο: Μήπως ὅλα αὐτὰ τὰ ὡραῖα ποὺ λέμε στὶς ἐπετειακὲς ἐκδηλώσεις δὲν εἶναι τελικὰ κατάλληλα παρὰ γιὰ ἐσωτερικὴ κατανάλωση, καὶ στὴν πραγματικότητα ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες χρωστᾶμε στὴν ἐθνική μας ἀνεξαρτησία στὴν παρέμβαση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων; Μήπως ἡ Ἐπανάσταση πέτυχε καὶ τὸ νεοελληνικὸ κράτος γεννήθηκε, ἐπειδὴ τὸ θέλησαν οἱ ξένοι, οἱ ἰσχυροί;

Τὸ ἐρώτημα αὐτό, ὅπως γίνεται εὔκολα ἀντιληπτό, δὲν εἶναι ἥσσονος σημασίας. Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι τὸ μεγαλύτερο ὑπαρξιακὸ ἐρώτημα τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ. Καὶ ἐννοεῖται ὅτι τὴν ἀπάντηση σὲ αὐτὸ τὸ κρίσιμο ἐρώτημα πρέπει νὰ τὴν ἀναζητήσουμε μὲ εἰλικρίνεια, χωρὶς περιστροφὲς καὶ χωρὶς ὑπεκφυγές.

Τί θὰ ποῦμε, λοιπόν, ἐμεῖς σὲ αὐτό[1];

* * *

Ἴσως ξαφνιάσει αὐτὸ ποὺ θὰ ποῦμε, ἀλλὰ τὸ πρῶτο ποὺ νιώθουμε τὴν ἀνάγκη νὰ τονίσουμε,

1. Ἔχουμε δεῖ τὸ θέμα διὰ μακρῶν σὲ ἄλλη εὐκαιρία. Βλ. Γιάννη Κ. Τσέντου, «Ὁ ρόλος τῶν Μεγάλων δυνάμεων στὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία. Μέρος Α΄», *Ἀκτῖνες* 749 (Ἰανουάριος-Φεβρουάριος 2015), σελ. 19-27· «Ὁ ρόλος τῶν Μεγάλων δυνάμεων στὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία. Μέρος Β΄», *Ἀκτῖνες* 750 (Μάρτιος-Ἀπρίλιος 2015), σελ. 44-54.

ὅταν κάποιοι νομίζουν ὅτι ἀνακαλύπτουν ξένες παρεμβάσεις στὴν Ἐπανάσταση, ἐπισείοντάς μας πανηγυρικὰ τὸ Ναβαρῖνο, εἶναι ὅτι ... λένε λίγα. Νὰ προσθέσουμε, λοιπόν, ὅτι σχεδὸν 10 μῆνες μετὰ τὸ Ναβαρῖνο, τὸν Αὔγουστο τοῦ 1828, ὁ νικητὴς τοῦ Ναβαρίνου Βρετανὸς ναύαρχος Κόδρινγκτον κατέπλευσε στὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου καὶ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴ τῶν πυροβόλων τοῦ βρετανικοῦ στόλου ὑποχρέωσε τὸν Μωχάμετ Ἄλυ νὰ ὑπογράψει συνθήκη μὲ τὴν ὁποία ἀνακαλοῦσε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο τὸν Ἰμπραὴμ καὶ τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα. Καὶ γιὰ νὰ διασφαλισθεῖ ἡ ἀποχώρηση τοῦ Ἰμπραήμ, γαλλικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν στρατάρχη Νικολὰ Γιοζὲφ Μαιζὸν ἀποβιβάσθηκε στὴ Μεθώνη, παρέλαβε –ἢ καὶ κυρίευσε– τὰ τελευταῖα φρούρια ποὺ κρατοῦσαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰ παρέδωσε στοὺς Ἕλληνες. Οἱ δὲ Ρῶσοι κήρυξαν τὸν πόλεμο στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ τὴν ὑποχρέωσαν σὲ ταπεινωτικὴ ἧττα, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ Σουλτᾶνος νὰ δεσμευθεῖ μὲ τὴ Συνθήκη τῆς Ἀδριανούπολης τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1829 νὰ παραχωρήσει στοὺς Ἕλληνες αὐτονομία.

Ἰδοὺ λοιπόν, ὄχι μόνο ἕνα Ναβαρῖνο, ἀλλὰ σωρεία παρεμβάσεων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἀλλὰ βέβαια τὸ κρίσιμο ἐρώτημα εἶναι τὸ ἑξῆς: Ὅλες αὐτὲς οἱ παρεμβάσεις σημαίνουν, ἄραγε, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐλευθερώθηκαν μόνοι τους; Ὄχι! ἀπαντᾶμε. Καὶ δέστε μὲ ποιὸ σκεπτικὸ τὸ λέμε αὐτό:

Θυμηθῆτε ὅτι, ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς διεθνοῦς συγκυρίας, δὲν θὰ εἶχε ἄδικο νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἡ Ἐπανάσταση εἶχε ξεσπάσει τὴν πιὸ λάθος στιγμή. Μὴν ὑποτιμᾶμε τὴν Ἱερὰ Συμμαχία. Λίγα μόλις χρόνια μετὰ τὴν τραγῳδία τῶν ναπολεόντειων πολέμων, ποὺ εἶχαν λήξει τὸ 1815 ἔχοντας αἱματοκυλίσει τὴν Εὐρώπη, ἡ Ἱερὰ Συμμαχία εἶχε ἀναλάβει θεματοφύλακας τῆς εὐρωπαϊκῆς τάξης, γιὰ νὰ διασφαλισθεῖ –αὐτὸς ἦταν ὁ κατ' ἀρχὴν στόχος της– ὅτι ἡ τραγῳδία δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐπαναληφθεῖ. Καὶ καθὼς ἡ τραγῳδία αὐτὴ εἶχε ἀποδοθεῖ μὲ περισσὴ εὐκολία ἀφ' ἑνὸς μὲν στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ τὴ συνακόλουθη μεταβολὴ τοῦ καθεστῶτος στὴ Γαλλία, ἀφ' ἑτέρου δὲ στὴν ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ τοῦ Ναπολέοντα, τὸ συμπέρασμα ἦταν πολὺ βολικὸ γιὰ τὰ συντηρητικὰ καθεστῶτα τῆς Εὐρώπης: Γιὰ νὰ ἀποτραπεῖ ἡ ἐπανάληψη μιᾶς τραγῳδίας σὰν αὐτὴ τῶν ναπολεόντειων πολέμων, στὸ ἑξῆς

Τιμώντας τὴ μεγάλη ἐπέτειο τῶν 200 χρόνων ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, δὲν πρέπει νὰ παραλείψουμε νὰ σταθοῦμε στὸ ἐρώτημα ἐκεῖνο ποὺ εἶναι τὸ πιὸ κρίσιμο ἀπ' ὅλα. Ἕνα ἐρώτημα ἀπὸ τὸ ὁποῖο συνήθως κρυβόμαστε, τόσο ὅμως ἀμείλικτο, ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ ξεφύγουμε ἀπὸ αὐτό. Καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι τὸ ἑξῆς: Μήπως τὸ 1827 ἡ Ἐπανάσταση εἶχε πιὰ σβήσει, εἶχε οὐσιαστικὰ κατασταλεῖ ἀπὸ τὸν Ἰμπραήμ, καὶ μόνο τὸ Ναβαρῖνο τὴν ἔσωσε;

θὰ ἐτίθετο ἐκτὸς νόμου κάθε προσπάθεια μεταβολῆς τῶν καθεστώτων καὶ τῶν συνόρων. Ὅπου διαπιστωνόταν τέτοια προσπάθεια, οἱ εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις θὰ παρενέβαιναν ἀπὸ κοινοῦ, γιὰ νὰ τὴν καταστείλουν ἐν τῇ γενέσει της.

Καὶ τότε ἀκριβῶς βρῆκε νὰ ξεσπάσει ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἡ ὁποία ἦταν συγχρόνως καὶ τὰ δύο αὐτὰ ποὺ εἶχε θέσει ἐκτὸς νόμου ἡ εὐρωπαϊκὴ σε αὐτὴ τὴν ἀλήθεια: ὅτι, ἀργὰ ἢ γρήγορα, σὲ αὐτὴ τὴ γωνιὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς γῆς θὰ γεννιόταν ἕνα νέο κράτος. Μὲ αὐτὸ λοιπὸν τὸ δεδομένο, ποὺ ἔθετε ὁ ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων, τί νόημα εἶχε πλέον γιὰ τὴ διπλωματία τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης νὰ ἐπιμένουν νὰ καταδικάζουν πεισματικὰ τοὺς Ἕλληνες καὶ τὸν ἀγῶνά τους; Προφανῶς, κάτι τέτοιο δὲν εἶχε πιὰ κανένα ἀπολύτως νόημα. Ἀπεναντίας, τὸ

Ὅλα ὅσα εἴπαμε ἐδῶ, μὲ κάθε εἰλικρίνεια, σημαίνουν ἄραγε ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐλευθερώθηκαν χάρη στὶς ξένες παρεμβάσεις; Προφανῶς ὄχι! Γιατί; Μὰ γιατὶ εἶναι ἡλίου φαεινότερον ὅτι δὲν εἶναι οἱ παρεμβάσεις τῶν ξένων ποὺ καθόρισαν τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων· ἦταν ὁ ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων ποὺ καθόρισε τὶς παρεμβάσεις τῶν ξένων!

τάξη, καθὼς καὶ καθεστὼς γύρευε νὰ ἀνατρέψει καὶ τὰ σύνορα νὰ μεταβάλει. Περιττὸ νὰ ποῦμε ὅτι ὅλες ἀνεξαιρέτως οἱ παρεμβάσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης ἦταν παρεμβάσεις ἀκριβῶς στὴ λογικὴ τῆς διασφάλισης τῆς εὐρωπαϊκῆς τάξης, ἀναφανδὸν κατὰ τῆς Ἐπανάστασης καὶ τῶν Ἑλλήνων.

* * *

Εὔλογη, τώρα, ἡ ἀπορία: Πῶς φθάσαμε ἀπὸ αὐτὴ τὴν τόσο δυσμενῆ συγκυρία καὶ τὴν τόσο ἀπροκάλυπτα ἐχθρικὴ ἀρχικὴ στάση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὶς εὐνοϊκὲς γιὰ τὴν Ἐπανάσταση παρεμβάσεις τῶν τελευταίων χρόνων;

Νομίζω ὅτι τὸ κλειδί, γιὰ νὰ ἀπαντήσουμε σὲ αὐτὴ τὴν εὔλογη ἀπορία, μᾶς τὸ δίνουν τὰ ὅσα ἔγραφε μὲ μεγάλη διορατικότητα, ἤδη ἀπὸ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς Ἐπανάστασης, ἕνας Εὐρωπαῖος ποὺ ὑπῆρξε μάρτυρας τῶν συγκρούσεων τῶν πρώτων μηνῶν. Μιλᾶμε γιὰ τὸν ἐπικεφαλῆς τῆς γαλλικῆς μοίρας Αἰγαίου ὑποναύαρχο Ἐμμανουὴλ Ἀλγκάν, ὁ ὁποῖος, σὲ ἐπίσημη ἔκθεσή πρὸς τὴν κυβέρνησή του μὲ ἡμερομηνία τὴ 18η Σεπτεμβρίου 1821 (πρὶν κἂν τὴν ἅλωση τῆς Τριπολιτσᾶς), ἔγραφε: *«Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάδα δὲν μπορεῖ πλέον νὰ ἐπανέλθει στὴν προηγούμενη κατάσταση... Δὲν ὑπάρχει ἄλλο πλέον γιὰ τοὺς Ἕλληνες, μετὰ τὴ χαραυγὴ τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ἔγινε μπροστά τους, παρὰ ἢ τὸ χάος ἢ ἡ ἐλευθερία... Ἀργὰ ἢ γρήγορα, ἡ Ἑλλάδα θὰ ἐλευθερωθεῖ. Αὐτὸ ἔχοντας ὑπ᾽ ὄψιν ἡ Εὐρώπη, ἂς πράξει τὰ δέοντα»*.

Λοιπόν, πολὺ ἁπλᾶ, ἡ Εὐρώπη συνειδητοποίησε αὐτὴ τὴν ἀλήθεια: ὅτι, ἀργὰ ἢ γρήγορα, σὲ αὐτὴ τὴ γωνιὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς γῆς θὰ γεννιόταν ἕνα νέο κράτος. Μὲ αὐτὸ λοιπὸν τὸ δεδομένο, ποὺ ἔθετε ὁ ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων, τί νόημα εἶχε πλέον γιὰ τὴ διπλωματία τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης νὰ ἐπιμένουν νὰ καταδικάζουν πεισματικὰ τοὺς Ἕλληνες καὶ τὸν ἀγῶνά τους; Προφανῶς, κάτι τέτοιο δὲν εἶχε πιὰ κανένα ἀπολύτως νόημα. Ἀπεναντίας, τὸ ὄφελος θὰ ἦταν μεγάλο γιὰ ὅποιον θὰ κατόρθωνε νά «πουλήσει» στὸ νέο αὐτὸ κράτος ποὺ γεννιόταν μιὰ κάποια «ἐκδούλευση», ὥστε αὔριο-μεθαύριο νὰ προσδοκᾷ νὰ τὸ ἔχει προσδεδεμένο στὸ δικό του ἅρμα. Κυνικὸ μὲν ἴσως, θὰ πεῖτε, ἀλλὰ πέρα γιὰ πέρα ἀληθινό. Κάπως ἔτσι, οἱ ἴδιες εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις ποὺ στὴν ἀρχὴ τῆς Ἐπανάστασης συναγωνίζονταν μεταξύ τους ποιὰ θὰ πρωτοκαταδικάσει τοὺς Ἕλληνες, ἔφθασαν στὸ τέλος νὰ ἀμιλλῶνται ποιὰ θὰ τοὺς πρωτοευνοήσει.

Καὶ ἐρωτᾶται: Ὅλα ὅσα εἴπαμε ἐδῶ, μὲ κάθε εἰλικρίνεια, σημαίνουν ἄραγε ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐλευθερώθηκαν χάρη στὶς ξένες παρεμβάσεις; Προφανῶς ὄχι! Γιατί; Μὰ γιατὶ εἶναι ἡλίου φαεινότερον ὅτι δὲν εἶναι οἱ παρεμβάσεις τῶν ξένων ποὺ καθόρισαν τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων· ἦταν ὁ ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων ποὺ καθόρισε τὶς παρεμβάσεις τῶν ξένων!

Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ ἀναζητοῦν τὴ συστατικὴ ἀρχὴ τοῦ ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ κράτους ὄχι στὶς ὅποιες ξένες παρεμβάσεις, ἀλλὰ στὸν ἴδιο τὸν δικό τους ἀγῶνα, ποὺ ἦταν αὐτὸς ποὺ *καθόρισε* τὶς ὅποιες ξένες παρεμβάσεις. Καὶ μᾶλλον, ἀκόμα καλύτερα, νὰ ἀναζητοῦν τὴ συστατικὴ ἀρχὴ τοῦ ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ κράτους σὲ αὐτὸ ποὺ ὑπῆρξε τὸ *θεμέλιο* τοῦ δικοῦ τους ἀγῶνα. Καὶ θεμέλιο τοῦ δικοῦ τους ἀγῶνα ὑπῆρξε ἡ πίστη τοῦ Χριστοῦ. *«Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν»* (*Α΄ Ἰω.*, ε΄ 4).

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

Ὁ Σταυρός

Στὸ ξύλο τῆς ντροπῆς ἁπλώθη,
σταυρώθηκε ὁ Χριστὸς σ᾽ αὐτὸ
καὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ σκλάβοι πόθοι
λύτρωμα βρῆκαν ζηλευτό.

Ἅγιε σταυρέ, εἶσαι ἡ δόξα
τοῦ ἐσταυρωμένου τοῦ Χριστοῦ,
τὸ μαρτυροῦν τὰ οὐράνια τόξα,
τὸ λέν᾽ τὰ χείλη τοῦ πιστοῦ.

Καρδιὰ καὶ μέτωπο καὶ χέρια,
σύμβολο σ᾽ ἔχουν ἱερό,
λάβαρο σ᾽ ἔχουν στ᾽ ἀγριοκαίρια
κι ὅπλο φρικτὸ γιὰ τὸν ἐχθρό.

Σὰ σ᾽ ἔβαψε μ᾽ ἅγια πορφύρα
τὸ θεῖο τὸ Αἷμα τοῦ Ἰησοῦ,
κρουνοὶ ζωῆς χυθῆκαν γύρα,
λάμψεις ἀνάσβηστου πυρσοῦ.

Συμφίλιωμα ᾽ναι ἡ μορφή σου
μὲ τὸν Πατέρα, ἡ σκάλα ἐσύ,
ἡ σκάλα καὶ τοῦ Παραδείσου
ἡ θύρα εἶσαι ἡ χρυσή.

Πλούσιο τ᾽ ἀλάβαστρο, ὄχι στεῖρο
καί, σὰν ἀπὸ βασιλικό,
γιὰ ἐσὲ ἡ ψυχὴ σκορπίζει μύρο,
μύρο γλυκὸ καὶ μυστικό.

Τὸ στῆθος σ᾽ ἔχει δυναμάρι,
σὰν κάστρο του σ᾽ ἔχει γερό,
ποὺ δὲν μπορεῖ γιὰ νὰ τὸ πάρει
βέλος κανένα πονηρό.

Πρωί, ἐσένα θὰ φιλήσω,
βράδυ, ἀπὸ ἐσὲ χάρη θὰ βρῶ,
κι ὅταν τὰ μάτια μου θὰ κλείσω,
ἐσένα θά ᾽χω στὸ πλευρό.

Μ᾽ ἐσένα, ὦ σταυρέ, στὴν πλάτη,
ὁδεύω γιὰ τὸ Γολγοθά,
δύσκολο αὐτὸ τὸ μονοπάτι,
πολλὰ στὰ οὐράνια τ᾽ ἀγαθά.

Πόσοι καὶ πόσοι σταυροφόροι
δὲν περπατοῦν μὲ νέα πνοὴ
καὶ τοὺς πηγαίνει τ᾽ ἀνηφόρι
πρὸς τὴν ἀθάνατη ζωή.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝ. ΣΑΝΤΑΡΜΗΣ

Γλωσσάρι

δυναμάρι, τό = κάστρο, φρούριο.

Συζυγία: Εὐλογία ἢ κατάρα;

Τραγῳδίες σὲ συζυγίες

Τὸν τελευταῖο καιρό, ἀλλεπάλληλα τραγικὰ γεγονότα ποὺ ἀφοροῦν τὴ συζυγία, καὶ κατ᾽ ἐπέκταση καὶ τὴν οἰκογένεια, γεμίζουν μὲ θλίψη καὶ ἀποτροπιασμὸ ὁλόκληρη τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία. Εὐτυχῶς ποὺ ὑπάρχει καὶ ἡ ἀντίδραση αὐτή. Σπάνια παρουσιάζονται γενικὰ στὴν κοινωνία μας τέτοια τραγικὰ γεγονότα. Ὅμως τὸ 2021 μᾶς ἐξέπληξε μὲ τὴ συχνότητα τῶν φόνων. Καὶ μάλιστα, μέσα σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ δοκιμάζουμε ἀπὸ τὴν πανδημία, τὶς πλημμύρες, τοὺς σεισμοὺς καὶ τελευταῖα ἀπὸ τὶς μεγάλες, καταστροφικὲς πυρκαγιές.

Μέσα σὲ λίγους μῆνες τοῦ ἔτους ποὺ διανύουμε, καταγράφηκαν δέκα σκληρὲς ἐγκληματικὲς πράξεις ποὺ διέπραξαν ἄνδρες μὲ θύματα τὶς γυναῖκές τους. Τὸ φαινόμενο εἶναι ἄκρως ἀνησυχητικό. Νεαρὲς μητέρες, μὲ μωρὰ ἢ μεγαλύτερα παιδιὰ οἱ περισσότερες, μαζὶ μὲ τὸν φρικτὸ θάνατό τους, ἄφησαν τὰ παιδιά τους ὄχι μόνο ὀρφανά, ἀλλὰ καὶ φορτωμένα καὶ πληγωμένα ἀπὸ ψυχολογικά, κοινωνικὰ καὶ ἄλλα προβλήματα, ποὺ θὰ τὰ συνοδεύουν γιὰ ὅλη τους τὴ ζωή.

Εἶναι γνωστὲς οἱ πράξεις αὐτὲς σὲ ὅλους, καὶ στὸ ἐξωτερικὸ ἀκόμη, γιὰ τὴ σκληρότητα καὶ κυρίως γιὰ τὴ σκηνοθετημένη, μακάβρια ἐκτέλεσή τους. Ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ περίπτωση εἶναι τὸ ἀποτρόπαιο ἔγκλημα στὰ Γλυκὰ Νερὰ Ἀττικῆς. Αὐτὸ θὰ ἀποτελεῖ θέμα δύσκολο ἢ καὶ ἀπλησίαστο καὶ γιὰ τὸν πιὸ εὐφάνταστο σκηνοθέτη κινηματογραφικῆς ταινίας.

Ἡ ἐλάχιστη αὐτὴ μειοψηφία τῶν περιπτώσεων προκαλεῖ τὴ γενικὴ ἀποδοκιμασία τοῦ κοινοῦ. Εἶναι ὅμως σαφέστατα ἡ κορυφὴ τοῦ παγόβουνου.

Πίσω ἀπὸ τὶς ἀπεχθεῖς αὐτὲς πράξεις ποὺ ἦλθαν στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, βρίσκεται ὁ ὄγκος ὀδυνηρῶν γεγονότων καὶ ἀφόρητων καταστάσεων ποὺ περνᾶνε τὰ διαταραγμένα ζευγάρια. Καὶ αὐτὰ σὲ πολὺ πιὸ μεγάλη ἔκταση, ποὺ μένουν ὅμως, δυστυχῶς, μέσα στὴν ὑποχρεωτικὴ σιωπὴ ἀπὸ τὸν φόβο γιὰ τὰ χειρότερα καὶ τὴν κοινωνικὴ κατακραυγή. Ὅπως ἔχουν δείξει κάποιες κοινωνικὲς ἔρευνες, ἂν καὶ ἡ ὠμὴ πραγματικότητα ποτὲ δὲν ἀποκαλύπτεται στὶς ἔρευνες αὐτές, τὶς παντὸς εἴδους κακοποιήσεις σὲ μιὰ συζυγία τὶς βιώνουν κυρίως οἱ γυναῖκες, καὶ ἐλάχιστα οἱ ἄνδρες. Ἡ σεξουαλικὴ κακοποίηση καὶ ἡ σωματικὴ βία, ποὺ εἶναι οἱ πιὸ ἐμφανεῖς καὶ οἱ πιὸ συχνὲς καὶ σκληρὲς μορφὲς κακοποίησης, προέρχονται συνήθως ἀπὸ τοὺς ἄνδρες. Ἐδῶ τὸ κοινωνικὸ στερεότυπο γιὰ τὸν ἄνδρα δυστυχῶς κυριαρχεῖ.

Εἶναι ὅμως καὶ οἱ λιγώτερο φανερὲς καὶ σχεδὸν καθημερινὲς λεκτικὲς κακοποιήσεις. Αὐτὲς μπορεῖ νὰ προέρχονται καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέλη τῆς συζυγίας καὶ εἶναι ἀμέτρητες. Ἀναφέρουμε ἐδῶ μερικές: Ἡ προσβολὴ τῆς προσωπικότητας μὲ ἀνοίκειους καὶ προσβλητικοὺς χαρακτηρισμούς, οἱ συναισθηματικὲς πιεστικὲς καὶ βασανιστικὲς ἐπιθέσεις, οἱ ἠθικὲς μειώσεις καὶ στρεβλώσεις ὑπονομευτικὲς τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀξιοπρέπειας. Οἱ συκοφαντίες, οἱ εἰρωνεῖες, οἱ ζήλειες, οἱ διασυρμοί, οἱ διακοπὲς ἐπικοινωνίας

καὶ ἕνα πλῆθος ἄλλων λεκτικῶν ἐκφράσεων καὶ μειωτικῶν μορφασμῶν ποὺ ἐξαπολύουν οἱ ἐξαγριωμένοι σύζυγοι μεταξύ τους, γιὰ νὰ προκαλοῦν συνεχῶς ψυχικὴ ὀδύνη ὁ ἕνας στὸν ἄλλο. Πρόκειται γιὰ ἕνα συνεχὲς μαρτύριο, καὶ φαίνεται ὅτι τὸ διαζύγιο εἶναι ἀναπόφευκτο, ὡς ἡ τελικὴ λύση.

Μερικοὶ δημοσιογράφοι, ἀναλυτὲς καὶ καλλιτέχνες, ποὺ ἔγραψαν γιὰ τὰ ἐγκλήματα τῶν τελευταίων μηνῶν, διερωτῶνται, πολὺ σωστά: Γιατί ἡ κοινωνία μας ἐκτρέφει στὰ σπλάχνα της τέτοια φαινόμενα, προϊόντα στερεοτυπικῶν ἀντιλήψεων γιὰ τὸν ἄνδρα εἰς βάρος τῆς γυναίκας; Γιατί ἡ πολιτεία δὲν λαμβάνει αὐστηρότερα μέτρα γιὰ τὴν καταστολὴ τοῦ κακοῦ; Δὲν εἴδαμε ὅμως καμμία ἀναφορὰ στὴν *Παιδεία,* ποὺ εἶναι μὲν ἀνεπαρκής, ὅμως ἔχει τὴν εὐθύνη νὰ καλλιεργεῖ ἀποτελεσματικὰ τὸν σεβασμὸ καὶ τὴν ἀγάπη στὸν συνάνθρωπο γενικά, πολὺ περισσότερο τὴν

ἀμοιβαία ἀφοσίωση τῶν συζύγων μεταξύ τους καὶ τὴν ἀπόλυτη προστασία καὶ στοργὴ πρὸς τὰ παιδιά των. Οὔτε καὶ στὴν προσφορὰ τῆς *Ἐκκλησίας,* ποὺ ὡς θεανθρώπινος θεσμὸς ἔχει ἀσυγκρίτως ἀνώτερα πνευματικὰ μέσα νὰ μειώνει ἢ καὶ νὰ ματαιώνει τὸ κακό. Τέλος, δὲν ἐνδιαφέρθηκε κανεὶς ἀπὸ ὅσους σχολιάζουν τὴν ἐπικαιρότητα γιὰ τὶς θετικὲς θέσεις καὶ ἀπόψεις, ποὺ ἀφοροῦν τὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ζευγαριῶν καὶ θὰ μποροῦσαν νὰ συμβάλουν στὴ λύση τῶν προβλημάτων. Αὐτὸ ἴσως ἐξηγεῖ ὡς ἕνα βαθμὸ τὸ φαινόμενο τῆς ἐπικράτησης στὴν ἐποχή μας τῆς ὑλιστικῆς γενικὰ νοοτροπίας καὶ τῆς βαθμιαίας ἀποβολῆς τῶν οὐσιωδῶν ἀξιῶν καὶ τῆς ραγδαίας ἐπικράτησης τῆς παρακμῆς.

Τί εἶναι ἡ συζυγία

Ξεκινοῦμε τὴ συζήτηση γιὰ τὴ συζυγία, γιατὶ αὐτὴ εἶναι ὁ πυρήνας τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ. Ἡ συζυγία, στὴν καλύτερη ἐκδοχή της καὶ γιὰ τὴ μέγιστη πλειονότητα τῶν ζευγαριῶν στὸν κόσμο, εἶναι *«ἡ διὰ βίου σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ἕνωση καὶ συμπόρευση στὴ ζωὴ δύο ἀνθρώπων, μιᾶς γυναίκας καὶ ἑνὸς ἄνδρα, μὲ μιὰ βαθύτατη διαπροσωπικὴ ἔλξη καὶ σχέση, ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ ὁλοκληρωθοῦν καὶ οἱ δύο ὡς πρόσωπα καὶ νὰ δημιουργήσουν μὲ τὸν γάμο οἰκογένεια».* Ὅλοι γνωρίζουν προσωπικὰ τὴ συζυγία. Εἴτε ὡς μέλη της ποὺ τὴ δημιούργησαν καὶ τὴ ζοῦν, εἴτε ὡς παιδιὰ ποὺ γεννήθηκαν καὶ μεγάλωσαν μέσα σὲ μιὰ τέτοια συζυγία. Πρόκειται γιὰ μιὰ μοναδικὴ καὶ ἀποκλειστικὴ ἀνθρώπινη σχέση, ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ κάθε μέλος τῆς συζυγίας ἔχει ἄμεση προσωπικὴ γνώση καὶ ἐμπειρία, θετικὴ ἢ ἀρνητική, καὶ ἔχει διαμορφώσει τὴ δική του ἄποψη καὶ στάση.

Ἕνας κλασικὸς ὁρισμὸς τῆς συζυγίας, ποὺ καθιερώθηκε κυρίως στὴ νομικὴ ἐπιστήμη, εἶναι αὐτὸς ποὺ προτάθηκε ἀπὸ τὸν Ρωμαῖο νομοδιδάσκαλο Μοδεστῖνο: *«Συγκλήρωσις τοῦ βίου παντός, θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία»* (Κοινὴ ἀπόφαση καὶ κλήρωση γιὰ ὅλη τὴ ζωή, συμμετοχὴ σὲ κοινωνία προσώπων ποὺ τὴ ρυθμίζουν θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι).

Ὡς σύνθετο ἀνθρώπινο φαινόμενο, ἡ συζυγία ἔχει τὴ βιολογική, τὴν ψυχολογική, τὴν ἠθική, τὴν πνευματική, τὴ θρησκευτικὴ καὶ τὴ νομική της διάσταση. Γι᾽ αὐτό, κατανοοῦμε τὴ συζυγία πιὸ πολύ, ὅταν τὴν προσεγγίζουμε μέσα ἀπὸ τὶς διαφορετικὲς ἐπιστῆμες ποὺ τὴ μελετοῦν. Ἡ *Ψυχολογία,* π.χ., συμβάλλει στὸ νὰ γνωρίσουμε τὴν πιὸ σημαντική της πλευρά, ποὺ εἶναι ἡ σχέση ἔρωτα καὶ ἀγάπης. Πῶς βιώνεται ὁλοκληρωμένα ἡ σχέση αὐτή, πῶς αὐξάνεται, δυναμώνει καὶ βαθαίνει καθημερινά, πῶς ἀποτρέπεται ἡ φθορὰ τῆς καθημερινότητας καὶ πῶς ἀντιμετωπίζονται οἱ ἀναπόφευκτες δυσκολίες τῆς ζωῆς; Ἡ *Ποιμαντική,* μιὰ ἀκόμα σχετικὴ ἐπιστήμη, ἐξετάζει τὴν ὀρθόδοξη χριστιανική, ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ διάσταση τῆς συζυγίας καὶ τὴν ἀνυψώνει στὴ θεϊκή της θέση, ποὺ εἶναι τὸ μυστήριο τοῦ Γάμου. Καὶ ἐδῶ, προσθέτοντας στὴν ψυχολογικὴ διάσταση τὴν ἀνώτερη ἐκδοχὴ τῆς θεϊκῆς διάστασης τῆς συζυγίας, ἐπιδιώκεται ἡ ὁλοκληρωμένη βίωση τῆς σχέσης, ἡ καθημερινὴ αὔξηση καὶ ἐμβάθυνσή της καὶ ἡ ἀντιμετώπιση τῶν δυσκολιῶν τῆς ζωῆς.

Ἱερὸς Θεσμὸς καὶ ἄλυτος Δεσμός

Ἀπὸ τὴ σταθερὴ καὶ ἀδιάσπαστη ψυχοσωματικὴ ἕνωση τοῦ ζευγαριοῦ, ἡ *συζυγικὴ σχέση* ἀντλεῖ χαρακτηριστικὰ ποὺ περιγράφονται μὲ πολλὲς λέξεις ποὺ ἔχουν ὡς πρῶτο συνθετικὸ τὴν πρόθεση *«συν-»,* ποὺ σημαίνει *μαζί.* Ἡ ἴδια ἡ λέξη *συζυγία* ἀναφέρεται κυρίως σὲ ἕνα ἀνθρώπινο *«ζυγό»,* τοῦ ὁποίου τὸ βάρος μοιράζονται ἐξίσου καὶ τὰ δύο μέλη τοῦ ζευγαριοῦ. Μὲ τὴν παρομοίωση αὐτὴ δηλώνεται ἕνας βαθύτερος ἱερὸς *θεσμὸς* καὶ συγχρόνως ἕνας ἀνθρώπινος καὶ ἄλυτος *δεσμός.* Πιὸ ἀναλυτικά, *συζυγία* εἶναι ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἰσότιμη καὶ ἰσόρροπη συμμετοχὴ καὶ τῶν δύο συζύγων στὸ διαρκὲς γεγονὸς τῆς ψυχοσωματικῆς ἕνωσής τους. Εἶναι ἡ *συναπόλαυση* τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπιση τῶν δυσκολιῶν ποὺ ἀναπόφευκτα ἔχει ἡ συζυγία. Κύ-

Μέσα σὲ λίγους μῆνες τοῦ ἔτους ποὺ διανύουμε, καταγράφηκαν δέκα σκληρὲς ἐγκληματικὲς πράξεις ποὺ διέπραξαν ἄνδρες μὲ θύματα τὶς γυναῖκές τους. Τὸ φαινόμενο εἶναι ἄκρως ἀνησυχητικό. Νεαρὲς μητέρες, μὲ μωρὰ ἢ μεγαλύτερα παιδιὰ οἱ περισσότερες, μαζὶ μὲ τὸν φρικτὸ θάνατό τους, ἄφησαν τὰ παιδιά τους ὄχι μόνο ὀρφανά, ἀλλὰ καὶ φορτωμένα καὶ πληγωμένα ἀπὸ ψυχολογικά, κοινωνικὰ καὶ ἄλλα προβλήματα, ποὺ θὰ τὰ συνοδεύουν γιὰ ὅλη τους τὴ ζωή.

ριο γνώρισμα τῆς σχέσης αὐτῆς εἶναι ἡ μοιρασμένη εὐθύνη καὶ συμμετοχὴ στὸν ἀγῶνα τοῦ ζευγαριοῦ γιὰ ὅλα τὰ καλὰ ποὺ θέλει νὰ τοῦ ἐξασφαλίσει καὶ γιὰ ὅλα τὰ κακὰ ποὺ πρέπει νὰ ἀποτρέπει ἡ συζυγία τους. Συζυγία σημαίνει, ἀκόμη, *συγκρότηση τῶν δύο προσώπων,* ἀπὸ κοινοῦ, δηλαδὴ προσπάθεια αὐτοαγωγῆς καὶ καλλιέργειας δύο προσώπων καὶ τῆσε σχέσης τους μέσα στὴ συζυγία: *«Οὐδὲν οὕτως ἡμῖν συγκροτεῖ τὸν βίον ὡς ἔρως ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν»* (τίποτε δὲν οἰκοδομεῖ καὶ δὲν δένει τοὺς ἀνθρώπους στὴ ζωή, ὅσο ὁ συζυγικὸς ἔρωτας) (Ἰωάννης Χρυσόστομος, *PG* 62, 136).

Ἡ συζυγία εἶναι, ἀκόμη, *σύζευξη,* ἕνωση δηλαδὴ καὶ συγχώνευση τοῦ ἀνδρισμοῦ καὶ τῆς θηλυκότητας δύο προσώπων σὲ μιὰ ἐνιαία, δυαδικὴ ἑνότητα. Κατὰ τὸν γνωστὸ ψυχολόγο *Erich Fromm,* στὴ συζυγία *«τὰ δύο πρόσωπα γίνονται ἕνα καὶ συγχρόνως παραμένουν δύο».*

Ἕνα πλῆθος ἀκόμη λέξεων μὲ πρῶτο συνθετικὸ τὴν πρόθεση *«συν-»*, ἐφαρμοζόμενες στὴ συζυγία, δηλώνουν ἡ καθεμία καὶ μία οὐσιαστικὴ διάστασή της. Παραθέτουμε μερικὲς ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτές, γιὰ μιὰ πιὸ προσεκτικὴ προσέγγιση τῶν στοιχείων ποὺ συνθέτουν τὸν σκοπό, τὴ σημασία, τὶς ἀνάγκες καὶ τὰ θεμέλια τῆς συζυγίας. Γιὰ μιὰ προσπάθεια συζυγικῆς αὐτογνωσίας: *συμβίωση, συνοίκηση, συνύπαρξη, συνουσία, συνοχή, συναρχία, σύνθεση, συζήτηση, συγκατοχή, σύγκλιση, συντροφικότητα, συμπάθεια, συνεννόηση, συνεργασία, συμπαράσταση, σύμπνοια, συγκατάβαση* καὶ πολλὲς ἄλλες.

Ἕνα ἄλλο οὐσιαστικὸ στοιχεῖο τῆς ὁλοκληρωμένης συζυγίας εἶναι ἡ *ἀμοιβαιότητα.* Εἶναι, δηλαδή, ἡ ἀποκλειστικὴ ἀνταλλαγὴ θετικῶν σκέψεων, συναισθημάτων καὶ τρόπων συμπεριφορᾶς ποὺ ἱκανοποιοῦν καὶ τοὺς δύο τὸ ἴδιο. Κινεῖται ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλο μὲ ἀμοιβαῖο καὶ ἀνιδιοτελὲς ἐνδιαφέρον, σὲ βαθμὸ ποὺ *«ἡ εὐτυχία τοῦ ἑνὸς βρίσκεται μέσα στὴν εὐτυχία τοῦ ἄλλου».* Τὸ στοιχεῖο τῆς ἀμοιβαιότητας περιγράφεται μὲ λέξεις ποὺ ἔχουν πρῶτο συνθετικὸ τό *«ἀλληλ(ο)-»* καὶ δηλώνουν σχέση ποὺ οἰκοδομεῖται καὶ τροφοδοτεῖται μὲ τὴν ἀμοιβαία συμμετοχή. Ἡ συζυγία εἶναι *ἀλληλοπεριχώρηση* τοῦ ἄνδρα καὶ τῆς γυναίκας, ποὺ σημαίνει ὅτι ὁ ἕνας εἰσδύει μέσα στὸν ἄλλον καὶ ὑπάρχει μέσα ἀπὸ

> Ὡς σύνθετο ἀνθρώπινο φαινόμενο, ἡ συζυγία ἔχει τὴ βιολογική, τὴν ψυχολογική, τὴν ἠθική, τὴν πνευματική, τὴ θρησκευτικὴ καὶ τὴ νομική της διάσταση. Γι᾽ αὐτό, κατανοοῦμε τὴ συζυγία πιὸ πολύ, ὅταν τὴν προσεγγίζουμε μέσα ἀπὸ τὶς διαφορετικὲς ἐπιστῆμες ποὺ τὴ μελετοῦν.

τὸν ἄλλον, χωρὶς νὰ ἀφομοιώνονται ὡς πρόσωπα. Εἶναι, ἀκόμη, μιὰ βαθιὰ σχέση *ἀλληλοκατανόησης, ἀλληλεγγύης, ἀλληλεπίδρασης, ἀλληλοβοήθειας, ἀλληλοεκτίμησης, ἀλληλοσεβασμοῦ* κ.ἄ.

Κάθε συζυγία εἶναι μοναδική

Κάθε συζυγία εἶναι μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη, ὅπως μοναδικὸς καὶ ἀνεπανάληπτος εἶναι ὁ κάθε ἄνθρωπος. Ἡ σταθερὴ αὐτὴ ἕνωση καὶ ἡ ζεστὴ σχέση μεταξὺ τῶν συζύγων δημιουργεῖ καὶ τὸ μοναδικὸ γιὰ τὸν καθένα ψυχικὸ πλαίσιο, μέσα στὸ ὁποῖο γεννιέται καὶ ἀναπτύσσεται ὡς νέα ὕπαρξη. Κάθε ἄνθρωπος γεννιέται μέσα σὲ μιὰ συζυγία, καὶ ὅταν μεγαλώσει, ἂν δὲν ἐπιλέξει τὴν ἀγαμία γιὰ κάποιο σκοπό, ἀναζητεῖ τὴν εὐτυχία του, σταθερὴ καὶ ἀδιατάρακτη, σὲ μιὰ ὁλοκληρωμένη συζυγικὴ σχέση. Ἀπὸ τὴν ποιότητα τῆς συζυγίας ἐξαρτᾶται κυρίως ἡ εὐτυχία του, εἴτε εἶναι μέλος της, εἴτε παιδὶ ποὺ γεννήθηκε ἀπ᾽ αὐτήν.

Ἡ μοναδικότητα τῆς κάθε συζυγίας προσδιορίζεται ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα θετικὰ ἢ ἀρνητικά της σημεῖα, τὰ χαρίσματα καὶ τὶς ἀδυναμίες της, στοιχεῖα διαφορετικὰ σὲ κάθε περίπτωση. Εἶναι μοναδικὴ ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ τὴ συγκροτοῦν, ἀπὸ τὴν ἱστορία τους, τὴν ὡριμότητα καὶ τὴν καλλιέργειά τους. Εἶναι ξεχωριστὴ ἀπὸ τὸν βαθμὸ μὲ τὸν ὁποῖο οἱ σύζυγοι ἔχουν ταιριάξει τὶς ζωές τους, ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο βιώνουν καθημερινὰ τὴ σχέση τους καὶ τὴ συνύπαρξή τους, ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο χειρίζονται τὰ μικρὰ καὶ μεγάλα θέματα τῆς οἰκογενειακῆς ἀνάπτυξης καὶ λειτουργίας τους. Εἶναι μοναδικὴ ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οἱ σύζυγοι ἀντιμετωπίζουν τὶς δυσκολίες καὶ τὰ προβλήματα, τὰ δυσάρεστα ἢ καὶ τὰ τραγικὰ ποὺ κάποτε μποροῦν νὰ ἔλθουν στὴν πορεία. Εἶναι, τέλος, διαφορετικὴ κάθε συζυγία ἀπὸ τὰ κίνητρα ποὺ ὁδηγοῦν στὴν ἀπόφαση γιὰ τὸν γάμο, ἀπὸ τὶς ἀντιλήψεις καὶ τὶς ἀξίες στὶς ὁποῖες οἱ σύζυγοι πιστεύουν καὶ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς ποὺ υἱοθετοῦν νὰ διέπουν τὴ συζυγική τους ζωή. Δηλαδή, ἂν εἶναι ἀπὸ φυσικὴ νομοτέλεια ἢ ἀπὸ κοινωνική, ἠθικὴ ἢ ἀπὸ θρησκευτικὴ πίστη.

Οἱ ἐπιδράσεις ποὺ διαμορφώνουν τὴ συζυγία

Ὅλα ὅσα συμβαίνουν στὴν κάθε συζυγία, σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, ὀφείλονται στὰ θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δύο ἀνθρώπων ποὺ τὴν ἀποτελοῦν. Γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πάντως ἰσχύει ὅτι εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴ θεόπνευστη Ἁγία Γραφή (*Γεν.*, α΄ 27). Καὶ αὐτό, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν βαθμὸ στὸν ὁποῖο τὸ ἔχει πιστέψει καὶ συνειδητοποιήσει ὁ κάθε ἄνθρωπος. Ἡ πρώτη, ἑπομένως, δύναμη ποὺ διαμορφώνει τὴ συζυγία εἶναι ἡ θεϊκὴ καταγωγὴ τῶν μελῶν της.

Ἄλλες δυνάμεις ποὺ τὴ διαμορφώνουν ὀφείλονται στὴ φυσικὴ ποιότητα τῶν προσώπων ποὺ τὴ δημιουργοῦν, ἄλλες προέρχονται ἀπὸ τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς κοινωνίας μέσα στὴν ὁποία ζοῦν, ἄλλες ἀπὸ ἰδέες καὶ ἀρχὲς ποὺ ἰσχύουν στὸν τόπο καταγωγῆς τους, ἄλλες ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὶς ποικίλες θρησκεῖες ποὺ ὑπάρχουν στὸν κόσμο. Εἶναι, ἀκόμη, οἱ θετικὲς ἐπιδράσεις ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ διάφορα ἀνὰ τὸν κόσμο χριστιανικὰ δόγματα, ἐπιδράσεις ποὺ ἔχουν ὡς πηγὴ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία. Ὑπάρχει καὶ ἡ Ὀρθόδοξη Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία διδάσκει καὶ βιώνει τὴν ἀνώτερη χριστιανικὴ ἐκδοχὴ γιὰ τὴ συζυγία.

Ἡ Ὀρθόδοξη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία

Εἶναι ἡ μόνη Ἐκκλησία ποὺ κατέχει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου, γιὰ ὅλα τὰ θέματα τοῦ κτιστοῦ καὶ τοῦ ἄκτιστου πνευματικοῦ κόσμου. Ἑπομένως, καὶ γιὰ τὰ θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὸν ἄνθρωπο γενικὰ καὶ τὴ συζυγία εἰδι-

Οἱ δύο γονεῖς ἀφιερώνονται στὴ μεγάλη ὑπόθεση τῆς οἰκογένειάς τους. Στὴν ὁμαλὴ γέννηση καὶ τὴ χριστιανικὴ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν τους καὶ τὴ φροντίδα γιὰ τὶς σπουδὲς καὶ τὴ σταδιοδρομία τους. Ἀπολαμβάνουν μὲ εὐγνωμοσύνη ὅλα τὰ ἀγαθά, τὶς εὐεργεσίες καὶ ἐπιτυχίες ποὺ τοὺς χαρίζει ἡ ζωή. Εἶναι ὅμως καὶ ἕτοιμοι νὰ ἀντιμετωπίσουν τὶς ὁποιεσδήποτε δυσκολίες καὶ δοκιμασία ἔλθουν, μὲ τὴ δυνατὴ πίστη, τὴ θερμὴ προσευχὴ καὶ τὴν ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὴ μεγάλη ἀγάπη καὶ τὴν ἔγκαιρη ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ.

Συζυγία εἶναι ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἰσότιμη καὶ ἰσόρροπη συμμετοχὴ καὶ τῶν δύο συζύγων στὸ διαρκὲς γεγονὸς τῆς ψυχοσωματικῆς ἕνωσής τους. Εἶναι ἡ *συναπόλαυση* τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπιση τῶν δυσκολιῶν ποὺ ἀναπόφευκτα ἔχει ἡ συζυγία. Κύριο γνώρισμα τῆς σχέσης αὐτῆς εἶναι ἡ μοιρασμένη εὐθύνη καὶ συμμετοχὴ στὸν ἀγῶνα τοῦ ζευγαριοῦ γιὰ ὅλα τὰ καλὰ ποὺ θέλει νὰ τοῦ ἐξασφαλίσει καὶ γιὰ ὅλα τὰ κακὰ ποὺ πρέπει νὰ ἀποτρέπει ἡ συζυγία τους. Συζυγία σημαίνει, ἀκόμη, *συγκρότηση τῶν δύο προσώπων,* ἀπὸ κοινοῦ, δηλαδὴ προσπάθεια αὐτοαγωγῆς καὶ καλλιέργειας δύο προσώπων καὶ τῆσε σχέσης τους μέσα στὴ συζυγία: *«Οὐδὲν οὕτως ἡμῖν συγκροτεῖ τὸν βίον ὡς ἔρως ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν»* (τίποτε δὲν οἰκοδομεῖ καὶ δὲν δένει τοὺς ἀνθρώπους στὴ ζωή, ὅσο ὁ συζυγικὸς ἔρωτας) (Ἰωάννης Χρυσόστομος, *PG* 62, 136).

κώτερα, μᾶς σῴζει καὶ μᾶς παρέχει τὴν αὐθεντικὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ὀρθὴ ἑρμηνεία της. Σκεπάζει ὅλο τὸν κόσμο καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸν κάθε ἄνθρωπο χωριστά.

Ἡ συζυγία, γιὰ τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, εἶναι ἕνας προβεβλημένος θεσμός. Πιστεύεται ὅτι συνάπτεται μὲ τὸν Οὐρανό, γι᾽ αὐτὸ ἔχει ἀνυψωθεῖ σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ μυστήριά της. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἔχει τιμήσει τὴ συζυγία καὶ τὸν γάμο μὲ τὴν προσωπική Του παρουσία στὸν γάμο στὴν Κανά. Καὶ μάλιστα χάρηκε πολὺ μὲ τὸ γεγονός, ἀφοῦ ἔκανε εἰδικὸ θαῦμα, μὲ τὴ μεταβολὴ τοῦ νεροῦ σὲ ἐκλεκτὸ κρασί, καὶ ἔδωσε στοὺς καλεσμένους νὰ πιοῦν, δημιουργώντας διάθεση ἑορταστικὴ σὲ ὅλους.

Τώρα, γύρω ἀπὸ τὴν προετοιμασία τῆς σύναψης τῆς συζυγίας καὶ τῆς τέλεσης τοῦ γάμου, τὸ ζευγάρι καλεῖται, ὅσο τοῦ εἶναι δυνατόν, νὰ τηρήσει τὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἀξίες τῆς ἁγνότητας καὶ τῆς σεμνότητας. Μετὰ τὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου τοῦ Γάμου τους, οἱ δύο σύζυγοι ἀπὸ κοινοῦ ἀφοσιώνονται στὴν προσπάθεια νὰ συμμετέχουν στὴ λατρευτικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπιλέγουν τὸν ἱερέα πνευματικό τους, γιὰ νὰ εἶναι ὁ ἐξομολόγος τους καὶ ὁ σύμβουλός τους στὰ θέματα τῆς πνευματικῆς τους ζωῆς καὶ τῆς λατρείας. Προσέρχονται στὰ μυστήρια, ἰδιαιτέρως τακτικὰ στὰ μυστήρια τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως καὶ τῆς Θείας Κοινωνίας. Μέσα στὸν ἱερὸ καὶ πνευματικὸ αὐτὸ χῶρο, οἱ πιστοὶ σύζυγοι καλλιεργοῦνται συνεχῶς καὶ ἐξαγιάζονται, καλλιεργώντας ὅλες τὶς ἀρετές: τῆς ἀγάπης, τῆς ταπείνωσης, τῆς ὑπομονῆς, τῆς συγγνώμης, τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς ἐντιμότητας κ.λπ.

Συγχρόνως οἱ δύο γονεῖς ἀφιερώνονται στὴ μεγάλη ὑπόθεση τῆς οἰκογένειάς τους. Στὴν ὁμαλὴ γέννηση καὶ τὴ χριστιανικὴ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν τους καὶ τὴ φροντίδα γιὰ τὶς σπουδὲς καὶ τὴ σταδιοδρομία τους. Ἀπολαμβάνουν μὲ εὐγνωμοσύνη ὅλα τὰ ἀγαθά, τὶς εὐεργεσίες καὶ ἐπιτυχίες ποὺ τοὺς χαρίζει ἡ ζωή. Εἶναι ὅμως καὶ ἕτοιμοι νὰ ἀντιμετωπίσουν τὶς ὁποιεσδήποτε δυσκολίες καὶ δοκιμασία ἔλθουν, μὲ τὴ δυνατὴ πίστη, τὴ θερμὴ προσευχὴ καὶ τὴν ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὴ μεγάλη ἀγάπη καὶ τὴν ἔγκαιρη ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Τὸ ζευγάρι ἀξιώνεται, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἁγιασμένοι πιστοὶ χριστιανοί, νὰ προσβλέπουν ὄχι μόνο στὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ στὸν οὐρανό, ὄχι μόνο στὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσας ζωῆς, ἀλλὰ καὶ στὰ ἀνέκφραστα αἰώνια δωρήματα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ: *«Ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστι, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης»* (*Α΄ Τιμόθ.*, δ΄ 8).

Μέσα στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, τὴν *«κιβωτὸ τῆς σωτηρίας»,* δὲν ὑπάρχουν ἀδιέξοδα, γιὰ ὅλα τὰ θέματα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα τῆς συζυγίας, οὔτε καμμία ἄλλη δυσκολία ἐπιτρέπεται ποτὲ νὰ τὴ θεωροῦμε κατάρα. Ζοῦμε μέσα στὴν ἀπέραντη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ μόνο εὐλογίες περιμένουμε. Καὶ τὰ πιὸ μεγάλα ἐγκλήματα, ποὺ μπορεῖ νὰ τὰ λέμε κατάρες, ὁ Θεὸς τὰ μετατρέπει ὅλα σὲ εὐλογίες, ἀφοῦ τὰ συγχωράει, μὲ μιὰ εἰλικρινῆ μεταμέλεια.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΚΑΒΟΥΛΗΣ
Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Σεξουαλικὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν

Οἱ γονεῖς ἀναλαμβάνουν

Ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες εὐθύνες ποὺ ἔχει ὁ γονέας εἶναι νὰ μυήσει τὰ παιδιά του στὴν ἐπιστήμη τῆς ζωῆς. Νὰ τὰ ἐξοικειώσει γενικὰ μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς ἀνθρώπινης ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ καὶ εἰδικώτερα νὰ τοὺς μιλήσει γιὰ τὶς μοναδικὲς προσωπικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὸν σύζυγο καὶ τὴ σύζυγο. Γιὰ τὸν σύνδεσμο ποὺ ἀφορᾷ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ στὸ ἀνδρόγυνο, γιὰ τὴ σχέση ποὺ στηρίζει, παρηγορεῖ, δίνει χαρὰ καὶ ὁδηγεῖ, μὲ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, στὴν ἀπόκτηση παιδιῶν.

Αὐτὴ ἡ ἐκπαίδευση στὶς ἰδιαίτερες προσωπικὲς σχέσεις –ἡ καλούμενη «σεξουαλικὴ διαπαιδαγώγηση»– ἔχει παρεξηγηθεῖ πολὺ στὶς μέρες μας. Ἄτομα ἀνεύθυνα, τὸ ἴντερνετ, φίλοι, ταινίες καὶ πρόσφατα τὸ ἴδιο τὸ σχολεῖο μέσῳ τῶν προγραμμάτων «δεξιοτήτων ζωῆς» παρέχουν μορφὲς σεξουαλικῆς διαπαιδαγώγησης ποὺ διαστρεβλώνουν τὴν ἀνθρώπινη φύση, τὴν ἁρμονία τοῦ φύλου καὶ εἶναι ἀντίθετα μὲ τὸν κοινὸ νοῦ, τὶς παραδόσεις καὶ τὴν ὀρθόδοξη χριστιανική μας πίστη.

Σὲ αὐτοῦ τοῦ τύπου τὴ διαπαιδαγώγηση, τὴν καλούμενη «συμπεριληπτικοῦ τύπου, ποὺ προωθεῖ τὸ σχολεῖο, τὰ παιδιά μας διδάσκονται θέσεις καινοφανεῖς, ἀντιεπιστημονικὲς καὶ καταστροφικὲς γιὰ τὴν οἰκογένεια. Ἂς ἀναφέρουμε μερικές: Τὰ παιδιὰ εἶναι σεξουαλικὰ ἀπὸ τὴ γέννησή τους, ἔχουν δικαίωμα στὸν σεξουαλικὸ πειραματισμό, τὸ φῦλο μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπιλογὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀλλάξει, ἡ σεξουαλικὴ δραστηριότητα μὲ ὅλες τὶς μορφές της εἶναι ἀποδεκτὴ σὲ ὁποια ἡλικία, ἀρκεῖ νὰ τὸ ἐπιθυμεῖ ὁ νέος, ἡ ἔκτρωση καὶ ἡ ἀντισύλληψη εἶναι ἀναπαραγωγικὰ δικαιώματα τῶν ἐφήβων, ὑπάρχουν πολλὲς μορφὲς οἰκογένειας καὶ ὅλες εἶναι ἰσότιμες μὲ τὴν παραδοσιακή, δηλαδὴ μὲ αὐτὴ ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ἔγγαμους μητέρα καὶ πατέρα ποὺ μεγαλώνουν τὰ βιολογικά τους παιδιὰ μέσα στὸν χριστιανικό τους γάμο. Ὅποιος ἐκφράσει ἀντίθεση πρὸς αὐτὴ τὴ νέου τύπου ἀγωγή «δεξιοτήτων τοῦ 21ου αἰῶνα» θεωρεῖται πὼς κακοποιεῖ τὸ παιδί. Ὡς τέτοιο ἄτομο θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ἀκόμη καὶ ὁ γονέας του, καὶ γενικώτερα ὅποιο ἄτομο ἐμπνέεται ἀπὸ θρησκευτικές, ἐπιστημονικὲς ἢ παιδαγωγικὲς ἀντιλήψεις ποὺ δὲν συμφωνοῦν μὲ τὴ συμπεριληπτικὴ σεξουαλικὴ διαπαιδαγώγηση.

Πουθενὰ σὲ αὐτὴ τὴ σχολικὴ ὕλη τῆς σεξουαλικῆς διαπαιδαγώγησης δὲν ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνα, τῆς γενετήσιας ἐγκράτειας μέχρι τὸν γάμο, τῆς μονογαμίας, τῆς ἁγνότητας γιὰ ἕνα σπουδαῖο σκοπό, ὅπως εἶναι π.χ. ὁ μοναχισμός, τὸ ἰδανικὸ τῆς τεκνογονίας καὶ τῆς πολυτεκνίας. Πουθενὰ δὲν ἀναφέρονται οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τὴν πρόωρη σεξουαλικὴ δραστηριότητα, οἱ λοιμώξεις, οἱ ἀμβλώσεις, τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα, ἢ, ὅπου ἀναφέρονται, ὑποβαθμίζονται γιὰ χάρη τῶν σεξουαλικῶν καὶ ἀναπαραγωγικῶν «δικαιωμάτων» τῶν παιδιῶν. Ἡ ὀρθόδοξη χριστιανική μας πίστη θεωρεῖται ἀνασταλτικὸ στοιχεῖο στὴν ἐλευθερία τοῦ παιδιοῦ, καὶ κάθε θρησκευτικὴ παρέμβαση θεωρεῖται καταπάτηση τῶν δικαιωμάτων του.

Εἶναι σαφὲς πὼς τὰ παιδιὰ ποὺ λαμβάνουν τέτοιες ἀρχές, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ σχολεῖο, πολὺ δύσκολα θὰ καταφέρουν νὰ κάνουν σταθερὴ καὶ εὐτυχισμένη

Ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες εὐθύνες ποὺ ἔχει ὁ γονέας εἶναι νὰ μυήσει τὰ παιδιά του στὴν ἐπιστήμη τῆς ζωῆς. Νὰ τὰ ἐξοικειώσει γενικὰ μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς ἀνθρώπινης ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ καὶ εἰδικώτερα νὰ τοὺς μιλήσει γιὰ τὶς μοναδικὲς προσωπικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὸν σύζυγο καὶ τὴ σύζυγο. Γιὰ τὸν σύνδεσμο ποὺ ἀφορᾷ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ στὸ ἀνδρόγυνο, γιὰ τὴ σχέση ποὺ στηρίζει, παρηγορεῖ, δίνει χαρὰ καὶ ὁδηγεῖ, μὲ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, στὴν ἀπόκτηση παιδιῶν.

δική τους οἰκογένεια. Τὸ λυπηρὸ εἶναι ὅτι τὰ παιδιά μας θὰ λάβουν αὐτὴ τὴν ἀγωγή, ὄχι ἀπὸ πηγὲς ποὺ θεωροῦνται ἀναξιόπιστες, ὅπως τὸ ἴντερνετ καὶ οἱ φίλοι, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ σχολεῖο. Ἐφόσον οἱ γονεῖς ἐπιθυμοῦν νὰ διατηρηθεῖ ἡ ψυχική, σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ὑγεία τῶν παιδιῶν τους, πρέπει νὰ ἀναλάβουν οἱ ἴδιοι τὸ θέμα τῆς σεξουαλικῆς τους διαπαιδαγώγησης. Ὁ στόχος τους θὰ εἶναι νὰ μὴν παρασυρθοῦν τὰ παιδιά τους ἀπὸ τὶς νεωτερικὲς ἀντιλήψεις, ἀλλὰ νὰ μείνουν ἐγκρατῆ ἕως τὸν χριστιανικό τους γάμο, ποὺ μόνο αὐτὸς ἐξασφαλίζει μιὰ ἀσφαλῆ, ἱκανοποιητικὴ καὶ πλήρη σεξουαλικὴ σχέση μὲ τὸν μοναδικὸ συνοδοιπόρο τῆς ζωῆς τους.

Βοηθᾷ πολὺ νὰ συνδεθεῖ ἡ χριστιανικὴ οἰκογένεια μὲ τὸν κατάλληλο πνευματικό. Ἡ συμμετοχὴ στὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ γνωριμία μὲ τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ καὶ μὲ σύγχρονους νέους ποὺ κάνουν τὸν ἴδιο ἀγῶνα, καθὼς καὶ ἡ ὕπαρξη ἔμπειρου πνευματικοῦ ὁδηγοῦ, ἀποτελοῦν μεγάλα στηρίγματα, διότι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ προστατεύει καὶ κατευθύνει τὰ παιδιά, ὥστε νὰ ξεχωρίζουν τὸ ὠφέλιμο ἀπὸ τὸ καταστροφικό, ἐνῷ συγχρόνως διακρίνουν τὴν ἀγάπη τῶν γονέων ἀπὸ τὰ ἰδεολογικὰ συμφέροντα τῶν «φίλων», τῶν μέσων κοινωνικῆς δικτύωσης, τοῦ σύγχρονου σχολείου κλπ.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴ σωστὴ πνευματικὴ καθοδήγηση, ὀφείλουν καὶ οἱ ἴδιοι οἱ γονεῖς νὰ παράσχουν στὰ παιδιά τους σεξουαλικὴ διαπαιδαγώγηση. Αὐτὸ δὲν εἶναι δύσκολο οὔτε ξεπερνᾷ τὶς δυνάμεις τους. Προϋποθέτει μόνο νὰ καταλάβουν τὴν ἀναγκαιότητα καὶ νὰ τὸ θελήσουν. Αὐτοὶ εἶναι ἄνθρωποι ποὺ εἶναι συνεχῶς δίπλα στὰ παιδιά τους, κατανοοῦν τὶς ἀνάγκες καὶ τὸν χαρακτῆρά τους καὶ δίνουν ἀγωγὴ σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὲς καὶ τοὺς κανόνες τῆς οἰκογένειας. Λειτουργοῦν ὡς πρότυπα ζωῆς, ἔμπνευσης, ὡς ἔμπιστοι ὁδηγοί. Ἡ σεξουαλικὴ ἀγωγὴ γίνεται φυσικά, ὄχι πάντοτε μὲ λόγια, χωρὶς διάθεση διδασκαλίας, ἀλλὰ μὲ τρόπο χαριτωμένο, ἁπλό, εὐκαιρίας δοθείσης, γιὰ νὰ μὴ φαίνεται σὰν μάθημα στὸ παιδί.

Ἀρκεῖ οἱ γονεῖς νὰ δείχνουν στοργὴ καὶ τρυφερότητα ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο, νὰ ἐκπέμπουν τὴν ἀφοσίωση καὶ τὴν πιστότητα στὸν γάμο τους, καὶ μὲ κάθε εὐκαιρία, ἀνάλογα μὲ τὸν χαρακτῆρα, τὴν ἡλικία καὶ τὶς ἀπορίες τοῦ παιδιοῦ τους, νὰ τὸ πληροφοροῦν γιὰ θέματα ποὺ τὸ ἀπασχολοῦν. Θὰ γίνεται ἀνάπτυξη στοιχείων τῆς βιολογίας, ὑγιεινῆς, χαρακτηριστικῶν ποὺ ἀφοροῦν τὸ φῦλο, συζήτηση πάνω σὲ συμπεριφορές, μὲ τὴν εὐκαιρία, π.χ., μιᾶς ταινίας ἢ ἑνὸς γεγονότος, ἐνῷ θὰ θίγονται καὶ ἄλλα, εἰδικώτερα ζητήματα, ποὺ ἴσως ἀπασχολοῦν τὰ παιδιά. Τέτοια μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ πρόληψη τῆς διαδικτυακῆς κακοποίησης, τῶν συναισθηματικῶν ἐκβιασμῶν, τῶν ἀνεπιθύμητων γενετήσιων σχέσεων, τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ὁριοθετοῦν τὴ διασκέδαση στὴν παρέα τους, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς τοῦ ἀγέννητου παιδιοῦ, τὶς συνέπειες τῆς ἄμβλωσης, τῶν γενετήσιων νοσημάτων, τὶς ψυχολογικὲς συνέπειες τῶν ἀποχωρισμῶν κλπ.

Αὐτοῦ τοῦ τύπου ἡ σεξουαλικὴ διαπαιδαγώγηση εἶναι ἡ ἄριστη, διότι γίνεται ἀπὸ τὸν γονέα, ὁ ὁποῖος σέβεται τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἀξίες τῆς οἰκογένειας, καὶ τὸ ὁδηγεῖ, ὥστε νὰ κάνει μιὰ εὐτυχισμένη, σταθερὴ καὶ ἱκανοποιητικὴ σχέση μὲ τὸν σύντροφο τῆς ζωῆς του. Τὸ παιδὶ διδάσκεται πὼς ἡ σεξουαλικὴ ἐπαφὴ εἶναι τὸ δῶρο ποὺ κάνει ὁ ἕνας σύζυγος στὸν ἄλλο μέσα στὸν χριστιανικό τους γάμο. Ὁ νέος κρατᾷ τὸ σῶμα καὶ τὴν ἀγάπη του μόνο γιὰ ἐκεῖνον ποὺ θὰ εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς τῆς ζωῆς του.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΑΚΗ-ΤΣΑΓΚΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

Πάνω στὸ θέμα τοῦ παραπάνω κειμένου, ἡ Παναγιώτα Χατζηγιαννάκη-Τσαγκαροπούλου, ἰατρὸς Πνευμονολόγος, μέλος τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τοῦ κινήματος ὑπὲρ τῆς παραδοσιακῆς οἰκογένειας «Μαμά, Μπαμπὰς καὶ Παιδιά» (https://mumdadandkids.gr), ἔχει συγγράψει τὸ βιβλίο *Καλύτερα ἕνα χρόνο νωρίτερα παρὰ πέντε λεπτὰ ἀργότερα* (21x14 ἑκ., 120 σελ.), τὸ ὁποῖο κυκλοφόρησε φέτος ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἔαρ». Εἶναι ἕνα σύγχρονο βιβλίο σεξουαλικῆς διαπαιδαγώγησης, ποὺ ἀπευθύνεται στοὺς γονεῖς ποὺ θέλουν νὰ ἀναλάβουν οἱ ἴδιοι τὴν ἀγωγὴ τῶν δικῶν τους παιδιῶν πάνω σὲ αὐτὸ τὸ τόσο εὐαίσθητο θέμα, ὥστε νὰ καταφέρουν νὰ ξεπεράσουν τὶς σύγχρονες προκλήσεις. Οἱ γονεῖς, μὲ στήριγμα τὴν πίστη τους στὸν Θεὸ καὶ τὴν ἀγάπη στὰ παιδιά τους, θὰ χρησιμοποιήσουν τὸ βιβλίο ὡς κατευθυντήριο ὁδηγὸ πάνω σὲ βασικὰ ἀλλὰ καὶ σὲ εἰδικώτερα ἐπίκαιρα θέματα σεξουαλικῆς διαπαιδαγώγησης. Ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ βοηθήσουν τὰ παιδιά τους, μὲ πολὺ εὐχάριστο καὶ παιδαγωγικὸ τρόπο, νὰ ἔχουν σεξουαλικὴ ἐγκράτεια καὶ ἁγνότητα ἕως τὸν γάμο τους. Σεβόμενο τὶς ἰδιαιτερότητες κάθε οἰκογένειας, τὸ βιβλίο δίνει κάποια πλαίσια καὶ ἰδέες, γιὰ νὰ ἐπιτύχει αὐτὸς ὁ σπουδαῖος στόχος ζωῆς! Εἶναι ἕνας σύμβουλος γιὰ ὅσους θέλουν νὰ δοῦν τὰ παιδιά τους χαρούμενα καὶ στὶς ἰδιαίτερες προσωπικές τους σχέσεις μέσα σὲ ἕναν ἐπιτυχημένο καὶ σταθερὸ γάμο.

Ἡ γεροντοκόρη

Ὑπάρχει μιὰ διαπίστωση: Οἱ γέροι ζοῦν μὲ τὶς ἀναμνήσεις καὶ οἱ νέοι μὲ τὶς ἐλπίδες καὶ τοὺς ὁραματισμούς. Περιλαμβάνομαι στοὺς πρώτους καί, μολονότι ἡ μνήμη μου τώρα πιὰ ἐξασθενεῖ, ὅ,τι ἀνάγεται στὰ παιδικὰ ἢ στὰ ἐφηβικά μου χρόνια ἀναβιώνει καὶ ξεκαθαρίζεται μέσα μου. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ μοῦ κάνει ἐντύπωση καὶ τὸ θεωρῶ παράξενο εἶναι ὅτι ὑπάρχουν μορφὲς ἢ γεγονότα πού, ὅταν τὰ ἔζησα, δὲν τοὺς εἶχα δώσει ἰδιαίτερη προσοχή, δὲν τὰ εἶχα ἐκτιμήσει καὶ πολύ, τώρα ὅμως ἡ ἀνάμνησή τους προκαλεῖ τὴν εὐγνωμοσύνη μου. Μιὰ τέτοια περίπτωση εἶναι μιᾶς καθηγήτριάς μου τοῦ ἑξαταξίου Γυμνασίου Θηλέων Ἡρακλείου τῆς δεκαετίας τοῦ 1950.

Τὰ χρόνια ἐκεῖνα ὑπῆρχε μιὰ διαβάθμιση τῶν μαθημάτων σὲ πρωτεύοντα, δευτερεύοντα κλπ. Συνήθως στὴν κορυφὴ ἦταν τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά, τὰ Μαθηματικὰ καὶ τὰ Φυσικά. Αὐτῶν οἱ καθηγητὲς ἀπολάμβαναν ἀνάλογη ἐκτίμηση καὶ σεβασμό. Τὰ πιὸ περιφρονημένα ἦταν ἡ Γυμναστική, τὰ Τεχνικὰ καὶ τὰ Οἰκοκυρικά. Ἂν καὶ τότε περιλαμβανόμουν μεταξὺ ἐκείνων ποὺ ἀκολουθοῦσαν αὐτὴ τὴν ἀξιολόγηση, τώρα ἡ πρώτη ποὺ ἔρχεται στὸ μυαλό μου τὴν ὥρα τῶν σχολικῶν ἀναμνήσεων εἶναι ἡ καθηγήτριά μου τῶν Τεχνικῶν (σήμερα τῶν Εἰκαστικῶν).

Ὅταν πρωτοπῆγα στὸ Γυμνάσιο, ἡ τάξη μου εἶχε τρία τμήματα τῶν ἐνενῆντα πέντε μαθητριῶν τὸ καθένα. Τώρα ἀκόμη ἀπορῶ πῶς αὐτὴ ἡ γυναῖκα προλάβαινε νὰ περάσει ἀπὸ ὅλα τὰ θρανία καὶ νὰ ἐλέγξει τὶς ἐργασίες μας. Ἦταν ἴσως ἡ πιὸ προγραμματισμένη καθηγήτριά μας, κάτι βέβαια ποὺ ἐμᾶς δὲν μᾶς εὐχαριστοῦσε καὶ πολύ, διότι δὲν ξεφεύγαμε τὸν ἔλεγχο καὶ σχεδὸν ποτὲ δὲν εἴχαμε κενὴ ὥρα λόγῳ δικῆς της ἀπουσίας.

Ἦταν ἀνύπαντρη, «γεροντοκόρη», ἂν θυμᾶται κανεὶς μὲ πόση κακία ἀντιμετώπιζε ἡ τότε κοινωνία τὶς γεροντοκόρες. Ντυμένη πάντοτε μᾶλλον ἁπλᾶ καὶ αὐστηρά, μὲ τὰ μαλλιά της κότσο, ἐντελῶς ἄβαφη, μὲ σεμνὴ συμπεριφορά, ἕνας τύπος θεούσας, ὅπως καὶ τώρα ὀνομάζονται μὲ τόση ἐπίσης κακία οἱ γυναῖκες αὐτοῦ τοῦ τύπου. Ἀνέβαινε στὴν ἔδρα καὶ μᾶς χαιρετοῦσε μὲ σεβασμό, σοβαρότητα καὶ εἰρήνη. Ἦταν εὐγενὴς πρὸς ὅλους. Ἂν, π.χ., χρειαζόταν νὰ ἀναφερθεῖ στὴν καθαρίστρια τοῦ σχολείου, τὴν ὀνόμαζε πάντοτε κυρία Ἑλένη, ἂν καὶ ὅλοι, ἀκόμη καὶ μεῖς τὰ παιδιά, τὴ λέγαμε κεραΛένη.

Ὅταν παρέδιδε τὸ μάθημα, τὴ θαύμαζα γιὰ τὶς τέλειες εὐθεῖες γραμμὲς ποὺ χάραζε στὸν πίνακα, κάθετες ἢ ὁριζόντιες. Μὲ πόση σταθερότητα καὶ ἄνεση σχεδίαζε, καὶ σχεδὸν ποτὲ δὲν χρειαζόταν νὰ σβήσει ἢ νὰ διορθώσει κάτι. Τί χέρι ἦταν αὐτό! Τί εὐλυγισία εἶχε τὸ χέρι της ἀπὸ τὸν καρπό μέχρι τὰ δάχτυλα! Κάποτε μᾶς εἶχε ἐξηγήσει ὅτι ὁ ζωγράφος ἔπρεπε νὰ χαράζει τὶς εὐθεῖες γραμμὲς χωρὶς τὴ βοήθεια χάρακα.

Ξεκινοῦσε πάντα ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς διδάξει ἀκόμη καὶ πῶς ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ φάκελος μὲ τὰ φύλλα χαρτιοῦ ἰχνογραφίας ποὺ θὰ χρησιμοποιούσαμε. Μᾶς μάθαινε τὰ εἴδη τῶν μολυβιῶν καὶ τὶς μάρκες τους καὶ τὶς ἰδιότητές τους. Κάθε φύλλο πάνω στὸ ὁποῖο θὰ ἐργαζόμαστε ἔπρεπε νὰ εἶναι κατακάθαρο καὶ μὲ συγκεκριμένο περιθώριο διπλό, ποὺ τὸ μετρούσαμε μὲ χιλιοστά. Ὀφείλαμε νὰ εἴμαστε σοβαρὲς καὶ νὰ μή συμβιβαζόμαστε μὲ τὸ λάθος.

Καθὼς προχωρούσαμε στὶς τάξεις, μᾶς δίδασκε τὴν ἰχνογράφηση πραγμάτων ἐκ τοῦ φυσικοῦ, ἀλλὰ ἕνα πολὺ ἐνδιαφέρον μάθημα ἦταν καὶ ἡ φωτοσκίαση καὶ ἡ παρατήρηση τοῦ φωτός, καθὼς κυλάει πάνω στὶς ἐπιφάνειες. Ἀργότερα μᾶς δίδασκε τὴν προοπτική. Χρησιμοποιώντας ἁπλῶς ἕνα μολύβι ποὺ τοποθετούσαμε μπροστὰ στὰ μάτια μας σὲ μιὰ συγκεκριμένη ἀπόσταση, μαθαίναμε πῶς νὰ βρίσκομε τὴ γραμμὴ τοῦ ὁρίζοντος καὶ τὸ σημεῖο φυγῆς, καὶ μᾶς βοηθοῦσε νὰ καταλάβομε πῶς ὅλες οἱ γραμμὲς τείνουν πρὸς αὐτό.

Τί ὡραῖο ἦταν ἐπίσης τὸ μάθημα τῶν χρωμάτων. Τὰ χρώματα τῆς ἴριδος, τὰ βασικὰ χρώματα καὶ πῶς ἀπὸ τὴν ἀνάμιξή τους δημιουργοῦνται τὰ σύνθετα, καθὼς καὶ οἱ ἀποχρώσεις. Γιὰ τὸ φόντο μᾶς εἶχε διδάξει ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι σκοῦρο πίσω ἀπὸ φωτισμένο κομμάτι τῆς ζωγραφιᾶς μας, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ εἶναι φωτεινό πίσω ἀπὸ σκοῦρο. Πόσο ὡραῖο ἦταν ἐπίσης τὸ μάθημα τῆς χαρτοκολλητικῆς (τώρα τὸ λένε κολάζ), ὅσο καὶ ἡ χαρτοπλεκτική. Δέν ἀγοράζαμε τίποτε ἕτοιμο. Ἐμεῖς ἔπρεπε νὰ σχεδιάσομε, νὰ ὑπολογίσομε, νὰ κόψομε λεπτὰ λεπτὰ μὲ τὸ ψαλίδι, νὰ ὑφάνομε, ἀφοῦ εἴχαμε προβλέψει τὰ σχέδια καὶ τὰ χρώματα. Καὶ ἡ ἀκρίβεια κάτι σὰν ἄθλημα.

Κάποια χρονιὰ μάθαμε νὰ φτιάχνομε μικρὰ ἀνάγλυφα. Μέ πλαστελίνη, καὶ γιὰ ὅσες αὐτὴ ἦταν ἀκριβή, μᾶς ἐξηγοῦσε πῶς νὰ πᾶμε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη καὶ νὰ βροῦμε στὰ ἐργαστήρια τῶν ἀγγειοπλαστῶν πηλό, νὰ τὸν διατηρήσομε νωπὸ καὶ νὰ κάμομε τὰ μικρά μας ἔργα. Ἔπειτα, ἀφοῦ στέγνωναν, τὰ περνούσαμε μὲ γομαλάκα, τὰ ἀλείφαμε μὲ λάδι, τὰ βάζαμε σὲ κάποιο πλαίσιο, χύναμε ἀπὸ πάνω γύψο, γιὰ νὰ κάμομε τὴ μήτρα, τὸ καλούπι. Ὅταν στέγνωνε, τὸ «ξετουπώναμε», διορθώναμε τὰ μικρολαθάκια καὶ ἐπαναλαμβάναμε τὴν ἐργασία γυαλίσματος. Ξαναχύναμε γύψο, καὶ ἀκολουθοῦσε ἡ ἴδια ἐργασία «ξετουπώματος», στέγνωμα, ἔλεγχος, καὶ μπορούσαμε νὰ τὰ κρεμάσομε στὸν τοῖχο. Ὅλα αὐτὰ βέβαια γιὰ μᾶς τὰ παιδιά εἶχαν ἀρκετὲς δυσκολίες, ἀλλὰ πόση ἄσκηση μυαλοῦ καὶ χεριῶν καὶ πόση πεῖρα μᾶς πρόσθεταν, ὅταν μάλιστα τότε μόλις βγαίναμε ἀπὸ τὴν κατοχὴ καὶ τὸν ἐμφύλιο, ποὺ εἴχαμε στερηθεῖ τὰ πάντα.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ ἐθνικὲς καὶ λοιπὲς ἑορτὲς ἑορτάζονταν ἀπὸ ὁλόκληρο τὸ σχολεῖο καὶ μὲ ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερη μεγαλοπρέπεια, καὶ μάλιστα σὲ μεγάλο κινηματοθέατρο τῆς πόλεως. Ἀνεβάζαμε ὁλόκληρα θεατρικὰ ἔργα, κι ἔτσι χρειαζόμαστε σκηνικὰ πολλῶν τετραγωνικῶν μέτρων. Αὐτὰ τὰ κατασκευάζαμε μὲ τὴν ὁδηγία της. Ἀγοράζαμε μέτρα ὁλόκληρα σταφιδόχαρτο (χαρτὶ τοῦ μέτρου) καὶ χρώματα σὲ σκόνη, τὰ ὁποῖα ἀνακατεύαμε μὲ διαλυμένη κόλλα καζεΐνη, γιὰ νὰ μὴ ξεβάφουν. Μὲ πινέλα ὅλων τῶν μεγεθῶν καὶ ἐφαρμόζοντας τὶς γνώσεις μας στὴν προοπτικὴ καὶ τὴ φωτοσκίαση, πάντοτε φυσικὰ μὲ τὴν ἐπίβλεψη καὶ τὶς ὁδηγίες της, ζωγραφίζαμε τοπεῖα, δρόμους, δέντρα, ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ σπιτιῶν κλπ. Θυμᾶμαι ἀκόμη πῶς μᾶς ἔδειχνε καὶ μᾶς βοηθοῦσε νὰ φτιάξομε τὰ στεφάνια γιὰ τοὺς νικητὲς τῶν ἀγώνων στὶς ἐτήσιες γυμναστικὲς ἐπιδείξεις ἀπὸ κλαδιὰ δάφνης ποὺ τὰ βάφαμε μὲ χρυσομπογιά. Καταλαβαίνει βέβαια κανεὶς πόσες ὧρες τοῦ ἐλεύθερου χρόνου της διέθετε γι᾽ αὐτὲς τὶς δραστηριότητες. Ἐν τούτοις, δὲν τὴν εἴδαμε ποτὲ βιαστικὴ ἢ νευρική.

Πρὸς τὸ τέλος πιά, στὴν ἕκτη τάξη, ἦταν ἀπαραίτητη ἡ ἐπίσκεψη στὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τοῦ Ἡρακλείου. Ὁμολογῶ ὅτι καὶ τώρα ἀκόμη δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω τὴν καταπληκτικὴ ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἔκαμε αὐτὴ ἡ πρώτη ἐπικοινωνία μὲ τὰ κατάλοιπα τοῦ προϊστορικοῦ μας παρελθόντος. Μᾶς ἄφησε νὰ περιέλθομε ἐλεύθερα τὶς αἴθουσες καὶ διακριτικὰ μᾶς παρακολουθοῦσε καὶ ἀπαντοῦσε στὶς ἐρωτήσεις μας. Κυριολεκτικὰ εἶχα χαθεῖ μέσα σ᾽ αὐτὸ τὸ ὄνειρο. Συνεχῶς καθυστεροῦσα μπροστὰ στὶς βιτρίνες καὶ συνέχεια ἔπρεπε νὰ μὲ τραβήξουν οἱ συμμαθήτριές μου, γιὰ νὰ πᾶμε παρακάτω. Τελικὰ ἡ καθηγήτριά μας μᾶς κάλεσε νὰ ἰχνογραφήσομε ὅ,τι μᾶς ἄρεσε. Ἐγὼ εἶχα προσπαθήσει νὰ ζωγραφήσω τὴν ὑπέροχη κεφαλὴ ἑνός ταύρου ἀπὸ μαῦρο στεατίτη. Τί ἐντύπωση μοῦ εἶχε κάμει τὸ ὑπερήφανο στήσιμο αὐτῆς τῆς κεφαλῆς, τὰ ζωηρά του μάτια, ἔνθετα ἀπὸ ὀρεία κρύσταλλο, καὶ τὸ περίγραμμα τῆς μύτης του ἀπὸ μάργαρο. Ἐπιστεφόταν ἀπὸ ὡραῖα χρυσᾶ κέρατα.

Ὅταν εἶχα ἀποφοιτήσει, μὲ κάλεσε νὰ ἐπισκεφθοῦμε μαζί μιὰ ἔκθεση ζωγραφικῆς. Ἦταν ἡ πρώτη μου φορά. Εἶχα προσέξει ὅτι, καθὼς παρατηρούσαμε καὶ σχολιάζαμε κάθε ἔργο, ἐκείνη ἔδειχνε τὴν ἐκτίμησή της καὶ γιὰ καθένα ἔβρισκε κάτι, γιὰ νὰ τὸ ἐπαινέσει.

Κάποια φορὰ μὲ δέχτηκε στὸ σπίτι της. Ἐντυπωσιάστηκα μὲ τὸ πλῆθος τῶν πινάκων της. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἕνας ποὺ παρίστανε τὸ ἐσωτερικὸ ἑνός ἐλαιοτριβείου τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς, ποὺ εἶχε πάρει πρῶτο βραβεῖο σὲ κάποια πανελλήνια ἔκθεση. Μοῦ ἔδειξε ἐπίσης καὶ μερικὰ σχέδια ἀπὸ εἰκόνες τέμπλου κάποιας ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν, ποὺ εἶχε βοηθήσει τὸν καθηγητή της στὴν ἐκτέλεσή τους. Δέν τὰ ξαναεῖδα, ἀλλὰ ὅσο τὰ θυμᾶμαι, ἴσως νὰ ἦταν ἀνθίβολα. Ἦταν ἀπόφοιτος τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου.

Εἶχε καὶ ἀξιόλογο ἀλλὰ ἀθόρυβο κοινωνικὸ ἔργο. Δέν ξεχνῶ ὅτι κάθε Κυριακὴ συγκέντρωνε σὲ κάποια αἴθουσα τοῦ σχολείου μας μερικὲς δεκάδες κορίτσια ποὺ δὲν εἶχαν πάει στὸ γυμνάσιο καὶ τοὺς ἔκανε διάφορα μαθήματα. Τώρα πιά, στὰ γεράματά μου, ἔμαθα ὅτι τὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια ἔκανε μαθήματα ζωγραφικῆς μὲ πολὺ μικρὴ ἀμοιβὴ σὲ κορίτσια ποὺ παρουσίαζαν κάποιο ταλέντο, καὶ μάλιστα ὅτι εἶχε προσπαθήσει νὰ πείσει τοὺς γονεῖς κάποιας φίλης μου νὰ τὴν στείλουν στὴ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν, γιὰ νὰ γίνει ζωγράφος. Δὲν τὸ πέτυχε. Εὐτυχῶς ὅμως, χάρη στὴ δυνατή της προσωπικότητα, ἡ φίλη μου δόθηκε σὲ πολλοὺς τομεῖς καλλιτεχνικῆς δραστηριότητας, ἀλλὰ

φοβοῦμαι πῶς χάσαμε μιὰ ζωγράφο.

Τῆς ὀφείλω κι ἄλλες ἀναμνήσεις τῆς νεανικῆς μου ζωῆς, ἀλλὰ δυὸ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἔχω ξεχωριστὰ κρατήσει στὴν καρδιά μου. Ἀνάμεσα στοὺς πίνακές της ὑπῆρχε κι ἕνας μικρός, ὄχι πολὺ ἐντυπωσιακός, ποὺ παρίστανε μιὰ γυναικεία μορφή (κεφάλι) μὲ τὸ γνωστὸ τσεμπέρι τῶν γυναικῶν τῆς ἐπαρχίας τῆς παλιᾶς ἐποχῆς. Φαινόταν νὰ εἶναι σκυμμένη, ἴσως σὲ κάποιο ἐργόχειρο. Ὅταν τὴ ρώτησα, μοῦ εἶπε πὼς αὐτὸς ὁ πίνακας εἶχε τὴν ὀνομασία «Ἡ θειά» . Μοῦ ἐξήγησε ὅτι ἦταν ἡ μητέρα της. Ἔτσι τὴν ἔλεγαν καὶ ἡ ἴδια ἡ καθηγήτριά μου καὶ τ᾽ ἀδέρφια της. Διότι ἡ γυναίκα ἐκείνη, ἡ θειά, ὅταν κάποια ἀνήψια της ὀρφάνεψαν ἀπὸ μητέρα, τὰ πῆρε στὸ σπίτι της καὶ τὰ ἀνέθρεψε μαζὶ μὲ τὰ δικά της. Γιὰ νὰ μὴν αἰσθάνονται ὅμως τὰ ὀρφανὰ διαφορετικὰ ἀπὸ

Μήπως δὲν εἶναι ἐντελῶς παράξενο, ποὺ ἡ χωρὶς λάμψη –κατὰ τὰ μέτρα τοῦ κόσμου τούτου– μορφή της μοῦ ἔρχεται τόσο εὔκολα πρώτη στὶς σχολικές μου ἀναμνήσεις;
Ὅταν τὸ σκέπτομαι, λέω: Μήπως;…
Τὴν ἔλεγαν Μαρία Ζωγράφου.

τὰ ἐξαδέλφια τους καὶ νὰ πληγώνονται, ἐπέβαλε στὰ δικά της παιδιὰ νὰ τὴν ὀνομάζουν θεία, ἐξισώνοντας τὰ δικά της παιδιὰ μὲ τὰ ὀρφανά, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ ἀντιποιηθεῖ τὴ θέση τῆς μάννας τους οὔτε νὰ τοὺς δώσει ψεύτικη παρηγοριὰ μὲ τὸ νὰ προσπαθήσει νὰ τὰ κάμει νὰ τὴν ξεχάσουν.

Θά τελειώσω μὲ κάτι ποὺ μοῦ διηγήθηκε, λίγο ἀστεῖο, ἀλλὰ ποὺ ἴσως νὰ ἔχει καὶ κάποια μικρὴ ἱστορική ἀξία. Στὴ διάρκεια τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς, οἱ κατακτητὲς ἀνάγκαζαν τὰ σχολεῖα νὰ φέρνουν τοὺς μαθητὲς στὴν κεντρική πλατεῖα τῆς πόλεως καὶ νὰ παρακολουθοῦν τὶς φασιστικὲς ἑορτές τους. Φυσικά, στὸ τέλος νὰ ζητωκραυγάζουν ὑπὲρ τοῦ Χίτλερ μὲ τὸ γνωστό «Χάιλ Χίτλερ». Τά Κρητικόπουλα τότε φώναζαν δυνατά, καὶ οἱ Γερμανοί καμάρωναν, ἀλλὰ δὲν καταλάβαιναν ὅτι τὰ παιδιά κραύγαζαν «Χάι μου Χίτλερ». Τὸ ἐπιφώνημα αὐτό, «χάι μου», στὴν τοπικὴ διάλεκτο σημαίνει ἀπόλυτη ἀποστροφὴ καὶ ἀπόρριψη, ὅπως τό «φτού, μπλιάχ». Μιὰ στάση παιδίστικη βέβαια, ἀλλὰ πάντως ἀντιστασιακή.

Ἔχω ἐπίσης πληροφορηθεῖ ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς εἶχε ἐνταχθεῖ στὸν Ἐρυθρό Σταυρὸ καὶ εἶχε προσφέρει ὑπηρεσίες. Τὴν ἐποχή ἐκείνη οἱ Γερμανοὶ πολλὲς φορὲς ἐνεργοῦσαν συλλήψεις πολιτῶν σὲ μεγάλη ἔκταση, ἀπὸ χωριά, οἰκισμοὺς κλπ., καὶ τοὺς ὁδηγοῦσαν στὸ Ἡράκλειο. Ἐκεῖ τοὺς συγκέντρωναν σὲ χώρους τοῦ τείχους, φυσικὰ νηστικούς, μέσα στὸ κρύο ἢ στὸν ἥλιο, ὅπου τοὺς ἀνέκριναν, καὶ βέβαια κανεὶς δὲν γνώριζε τί τύχη περίμενε τὸν καθένα. Ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρὸς ὀργάνωνε τότε συσσίτια καὶ τὰ πρόσφερε σ᾽ αὐτούς. Οἱ γυναῖκες ποὺ συμμετεῖχαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ καθηγήτριά μου, ὄχι μόνο ἑτοίμαζαν καὶ μοίραζαν τὸ φαγητό, ἀλλά, καθὼς πλησίαζαν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ νὰ πάρουν τὴ μερίδα τους, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν εὐκαιρία, κατόρθωναν νὰ τοὺς ποῦν κάτι ἢ νὰ τοὺς δώσουν κανένα χαρτάκι μὲ μήνυμα γιὰ τὶς οἰκογένειές τους. Αὐτὸ βέβαια ἦταν πολὺ ἐπικίνδυνο, ἀλλὰ ἡ καθηγήτριά μου καὶ οἱ συνεργάτιδές της δὲν δίσταζαν. Παρελάμβαναν τὰ μηνύματα καὶ κατώρθωναν νὰ τὰ μεταφέρουν στὸν προορισμό τους.

Μήπως δὲν εἶναι ἐντελῶς παράξενο, ποὺ ἡ χωρὶς λάμψη –κατὰ τὰ μέτρα τοῦ κόσμου τούτου– μορφή της μοῦ ἔρχεται τόσο εὔκολα πρώτη στὶς σχολικές μου ἀναμνήσεις; Ὅταν τὸ σκέπτομαι, λέω: Μήπως;…

Τὴν ἔλεγαν Μαρία Ζωγράφου.

Κι ἕνα μικρὸ ἀφιέρωμα ἀπὸ τὴν ἀρχαία μας κληρονομιά:

Οἷον τὸ γλυκύμαλον ἐρεύθεται ἄκρῳ ἐπ᾽ ὕσδῳ,
ἄκρον ἐπ᾽ ἀκροτάτῳ, λελάθοντο δέ μαλοδρόπηες,
οὐ μάν ἐκλελάθοντ᾽, ἀλλ᾽ οὐκ ἐδύναντ᾽ ἐπίσκεσθαι.

Μιά ταπεινή μετάφραση:

Σὰν τὸ γλυκό μῆλο κοκκινίζει ψηλὰ στὸν κλάδο, ἐντελῶς
ἄκρη ἄκρη, καὶ τὸ ξεχάσανε αὐτοὶ ποὺ μάζευαν τὰ μῆλα.
Μὰ δὲν τὸ ξέχασαν, ἀλλὰ δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ φτάσουν.

Τό ἐπίγραμμα ἀνήκει στὴ Σαπφώ, ποὺ τὸ ἀφιέρωσε στὶς γυναῖκες ποὺ δὲν παντρεύτηκαν, ὄχι γιατὶ δὲν ἄξιζαν, ἀλλὰ ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶχαν μεγάλη ἀξία.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ-ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ δυσανεξία στὴ λακτόζη

Πολλὲς φορὲς ἀκοῦμε, «αὐτὸς ἔχει δυσανεξία στὴ λακτόζη, δὲν πίνει γάλα», καὶ ἀναρωτιόμαστε: Τί ἄραγε σημαίνει αὐτό;

Ἡ λακτόζη εἶναι ἕνας *δυσακχαρίτης,* ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα μόριο *γλυκόζης* καὶ ἕνα *γαλακτόζης.* Συντίθεται (παράγεται) στὸν μαζικὸ ἀδένα τῶν θηλαστικῶν κατὰ τὸ τέλος τῆς κυήσεως καὶ κατὰ τὴ γαλουχία, καὶ εὑρίσκεται ὡς ἐλεύθερο μόριο μόνο στὸ γάλα. Γι᾽ αὐτὸ βλέπουμε νὰ πωλεῖται *«γάλα ἐλεύθερο λακτόζης»*.

Ἡ πέψη τῆς λακτόζης γίνεται ἀπὸ τὸ ἔνζυμο *λακτάσης,* ποὺ βρίσκεται στὶς μικρολάχνες τοῦ λεπτοῦ ἐντέρου (εὑρίσκονται στὸ λεπτὸ ἔντερο καὶ πέπτουν ὁρισμένα τρόφιμα). Ὅταν ὅμως ἡ λακτάση εἶναι ἀνεπαρκὴς ἢ λείπει τελείως, τότε ἡ λακτόζη δὲν μπορεῖ νὰ ἀπορροφηθεῖ καὶ ἐνεργεῖ σάν *«ὀσμωτικὸ φορτίο»* γιὰ τὸ λεπτὸ ἔντερο καὶ κατέρχεται στὸ παχὺ ἔντερο, ὅπου ζυμώνεται ἀπὸ τὴν ἐκεῖ χλωρίδα, ἀλλὰ παρουσιάζονται ὁρισμένα ἐνοχλητικὰ συμπτώματα ἀπὸ τὴν πλημμελῆ ἀπορρόφηση τῆς λακτόζης, καὶ αὐτὴ ἡ κατάσταση λέγεται *δυσανεξία στὴ λακτόζη.* Οἱ διατροφολόγοι ἐκτιμοῦν ὅτι σὲ κάποιες περιοχὲς ἕως καὶ τὸ 70% τοῦ πληθυσμοῦ πάσχει ἀπὸ αὐτὴ τὴ δυσανεξία στὴ λακτόζη.

Ἀπὸ θρεπτικῆς πλευρᾶς, ἡ λακτόζη δὲν ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τοὺς ἐνήλικους. Ἀντιθέτως ὅμως ἀποτελεῖ τὴν πιὸ σπουδαία πηγὴ ἐνέργειας γιὰ τὸν πρῶτο χρόνο τῆς ζωῆς τῶν βρεφῶν, ἀφοῦ τὸ 50% περίπου τῶν ἡμερήσιων ἀναγκῶν σὲ θερμίδες γιὰ τὰ βρέφη προέρχεται ἀπὸ τὴ λακτόζη. Ἡ παραγωγή της εὑρίσκεται σὲ ὑψηλὰ ποσοστὰ μέχρι καὶ τὴν ἡλικία τῶν 2 χρόνων, κατόπιν ἀρχίζει καὶ φθίνει, λιγοστεύει ἡ παραγωγή της.

Ὁρισμένες παθήσεις τοῦ πεπτικοῦ συστήματος, ἀκόμη καὶ μικροτραυματισμοί, μποροῦν νὰ ἀλλάξουν τὴν ἰσορροπία τοῦ ἐνζύμου.

Τὰ *συμπτώματα* ποὺ παρουσιάζονται ἀμέσως στὰ πρῶτα 30-60 λεπτὰ ἀπὸ τὴ λήψη τοῦ γάλακτος σὲ ὅποιον ἔχει δυσανεξία στὴ λακτόζη εἶναι: ναυτία, αἴσθημα πληρότητος (φούσκωμα), ὑπερβολικὴ παραγωγὴ ἀερίων, γουργούρισμα, καὶ σὲ 2 ὧρες περίπου κοιλιακὸ ἄλγος (κωλικός), ἔκλυση ἀερίων καὶ διάρροια. Στοὺς ἐφήβους ἐμφανίζεται καὶ ἐμετός.

Ἡ *διάγνωση* εἶναι δύσκολη στὰ παιδιά, καὶ μάλιστα στὰ βρέφη, διότι δὲν μποροῦν νὰ μιλήσουν γιὰ τὰ συμπτώματα. Ὁ παιδίατρος πρέπει νὰ *ὑποπτευθεῖ* τὴ δυσανεξία στὴ λακτόζη, διότι αὐτὴ ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τὶς πιὸ συχνὲς αἰτίες χρόνιου κοιλιακοῦ πόνου στὰ παιδιά (40%).

Στὰ μεγαλύτερης ἡλικίας παιδιὰ καὶ στοὺς ἐφήβους, ὅταν ἔχουν συμπτώματα εὐερέθιστου ἐντέρου, θὰ πρέπει νὰ γίνεται διερεύνηση καὶ γιὰ τὴ δυσανεξία στὴ λακτόζη.

Τὰ ὀφέλη τῆς λακτάσης γιὰ τὴν ὑγεία εἶναι:

1) Ἀποτελεσματικὴ ὑποστήριξη γιὰ τὶς ἀνισορροπίες τοῦ πεπτικοῦ συστήματος.

2) Μειώνει τὸ φούσκωμα καὶ τὴν ὑπερβολικὴ παραγωγὴ ἀερίων.

3) Μπορεῖ νὰ δράσει προλη-

Πολλὲς φορὲς ἀκοῦμε, «αὐτὸς ἔχει δυσανεξία στὴ λακτόζη, δὲν πίνει γάλα», καὶ ἀναρωτιόμαστε: Τί ἄραγε σημαίνει αὐτό;

πτικὰ ἢ καὶ νὰ μειώσει τὸν μετεωρισμό.

4) Βελτιώνει τὸ σύνδρομο τοῦ εὐερέθιστου ἐντέρου.

Ἡ δυσανεξία στὴ λακτόζη καὶ ὁ χρόνιος ἀποκλεισμὸς ἀπὸ τὴ διατροφὴ ὁρισμένων γαλακτοκομικῶν (γάλα, βούτυρο, γιαούρτι, παγωτό, εἴδη ζαχαροπλαστικῆς ὅπως μπισκότα καὶ γλυκά, ψωμί, ἐπεξεργασμένα δημητριακὰ καὶ ἀλλαντικά) μπορεῖ νὰ προκαλέσει σοβαρὴ ἔλλειψη θρεπτικῶν συστατικῶν, βιταμινῶν, ἰχνοστοιχείων, ἀμινοξέων, π.χ. ἀσβεστίου, βιταμίνης D3.

Ἐπόμενο εἶναι, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ἀσβεστίου καὶ βιταμινῶν, νὰ προκληθοῦν ὁρισμένες ἀσθένειες, ὅπως ὀστεοπόρωση καὶ καρδιαγγειακὰ νοσήματα, ἀπορρύθμιση τῆς ὁρμονικῆς λειτουργίας καὶ βλάβη στὸ νευρικὸ σύστημα καὶ δυσκοιλιότητα.

Ἡ *θεραπεία* τῆς δυσανεξίας στὴ λακτόζη περιλαμβάνει τὸν περιορισμὸ τῆς λακτόζης στὴ διατροφή. Δηλαδή, οἱ πάσχοντες ἀπὸ δυσανεξία στὴ λακτόζη παίρνουν ὑποκατάστατα γάλακτος (γάλα σόγιας ἢ ρυζιοῦ) καὶ ἀπαραιτήτως ποσότητα ἀσβεστίου. Οἱ ἡμερήσιες ἀνάγκες σὲ ἀσβέστιο εἶναι 800 mg γιὰ τὰ παιδιὰ κάτω τῶν 10 ἐτῶν καὶ 1200 mg γιὰ τὰ μεγαλύτερα, διότι ὑπάρχει κίνδυνος τὰ παιδιὰ νὰ παρουσιάσουν ἐλάττωση τῆς ὀστικῆς μάζας, δηλαδὴ πυκνότητος, συγκρινόμενα μὲ τὰ ἄλλα παιδιά, ποὺ λαμβάνουν κανονικὴ δίαιτα, ἢ νὰ παίρνουν ὑποκατάστατα τοῦ ἐνζύμου τῆς λακτάσης.

Οἱ ἀνάγκες στὴ λακτόζη ἐξατομικεύονται ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τοῦ κάθε ἀτόμου. Στὰ βρέφη ἡ λακτόζη προσδίδει, ὅπως ἀναφέρθηκε, τὸ 30-50% τῶν ἡμερήσιων θερμίδων, γι᾽ αὐτὸ καὶ ἡ ἔλλειψη τῆς λακτόζης ἀπὸ τὴ δίαιτα ἔχει μεγάλο ἀντίκτυπο.

Ἀρχίζουν μὲ μιὰ δίαιτα ἐλεύθερη ἀπὸ λακτόζη, ὥστε νὰ ἐξαλειφθοῦν τὰ συμπτώματα. Ὑπάρχουν γάλατα ποὺ ἔχουν *ὑποστεῖ ζύμωση,* καὶ ἔτσι μειώνεται σημαντικὰ ἡ περιεκτικότητά τους σὲ λακτόζη. Ἐπίσης, ὑπάρχουν ἄλλα γάλατα στὸ ἐμπόριο μὲ 70 % λιγώτερη λακτόζη, τὰ ὁποῖα εἶναι καλὰ ἀνεκτὰ ἀπὸ πολλὰ ἄτομα ποὺ ἔχουν ἀνεπάρκεια λακτάσης.

Ἡ δυσανεξία στὴ λακτόζη καὶ ὁ χρόνιος ἀποκλεισμὸς ἀπὸ τὴ διατροφὴ ὁρισμένων γαλακτοκομικῶν (γάλα, βούτυρο, γιαούρτι, παγωτό, εἴδη ζαχαροπλαστικῆς ὅπως μπισκότα καὶ γλυκά, ψωμί, ἐπεξεργασμένα δημητριακὰ καὶ ἀλλαντικά) μπορεῖ νὰ προκαλέσει σοβαρὴ ἔλλειψη θρεπτικῶν συστατικῶν, βιταμινῶν, ἰχνοστοιχείων, ἀμινοξέων, π.χ. ἀσβεστίου, βιταμίνης D3.

Ἡ παρουσία στὸ γάλα *μικροοργανισμῶν* ἐπίσης βοηθάει στὴν κατάσταση αὐτή, διότι περιέχουν τὸ ἔνζυμο *β-γαλακτοσιδάση,* ποὺ ἐνεργοποιεῖται στὸ λεπτὸ ἔντερο καὶ ὑδρολύει τὴ λακτόζη. Τὸ *γιαούρτι,* ποὺ περιέχει *β-γαλακτοσιδάση,* εἶναι καλὰ ἀνεκτό, καὶ τὸ ἀσβέστιό του ἀπορροφᾶται φυσιολογικὰ ἀπὸ τὰ ἄτομα αὐτά. Ἐπίσης, στὸ *τυρὶ* καὶ τὸ *κασέρι,* ὅταν παλιώνουν, ἡ λακτόζη μετατρέπεται σὲ *γαλακτικὸ ὀξύ,* ποὺ δὲν προκαλεῖ τὰ συμπτώματα.

Οἱ γονεῖς θὰ πρέπει νὰ διαβάζουν μὲ προσοχὴ τὴ σύνθεση τῶν τροφῶν ποὺ ἀγοράζουν. Διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὶς *φανερὲς πηγὲς* λακτόζης, ὑπάρχουν καὶ *κρυφές,* γιαὶ τὶς ὁποῖες οἱ γονεῖς πρέπει νὰ εἶναι ἐνημερωμένοι καὶ εὐαισθητοποιημένοι. Τὰ προϊόντα ποὺ ἀναγράφεται *ὁρός,* π.χ. καζεΐνη, ὀρὸς γάλακτος, σκόνη γάλακτος, λακταλβουμίνη, μπορεῖ νὰ περιέχουν σημαντικὴ ποσότητα λακτόζης. Τροφὲς ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι *«κρυφές»* πηγὲς λακτόζης εἶναι τὰ ψωμάκια, τὰ γλυφιτζούρια, τὰ ζαχαρωτά, τὰ γλυκίσματα, ἡ μαργαρίνη καὶ τὰ ἕτοιμα ντρέσινγκς σαλάτας. Ἡ λακτόζη περιέχεται σὰν ἔκδοχο καὶ σὲ πολλὰ *φάρμακα,* ὅπως τὰ ἀντιόξινα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν συμπτώματα στὰ ἄτομα ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν *σοβαρὴ δυσανεξία στὴ λακτόζη.*

Ἐκτὸς τῶν γαλακτοκομικῶν, ἐναλλακτικὲς πηγὲς ἀσβεστίου εἶναι τὰ λαχανικά (μπρόκολο, σπανάκι, ρεβύθια), ὁρισμένα θαλασσινὰ μὲ μαλακὰ κόκκαλα ποὺ μποροῦν νὰ φαγωθοῦν (σαρδέλλες, γαῦρος), ξηροὶ καρποί (καρύδια, ἀμύγδαλα).

Γιὰ τὴ θεραπεία χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης ὑποκατάστατα τῆς λακτάσης ποὺ μποροῦν νὰ ἀνεχθοῦν τὰ παιδιὰ καλύτερα, καὶ αὐτὰ εἶναι οἱ *β-γαλακτοσιδάσες,* ποὺ προέρχονται ἀπὸ *μύκητες καὶ βακτήρια* καὶ λαμβάνονται πρὶν τὴ λήψη λακτόζης. Ἡ δόση εἶναι καθορισμένη καὶ δίδεται σὲ *χάπια,* 2-3 χάπια, ἀνάλογα μὲ τὴν ποιότητα τῆς λακτόζης ποὺ θὰ πάρει. Δίδεται ἐπίσης σὲ *σταγόνες* στὸ γάλα, τὸ ὁποῖο φυλάσσεται στὸ ψυγεῖο γιὰ 24 ὧρες. Ἡ δόση εἶναι 5 σταγόνες σὲ 1 lt, καὶ ἐλαττώνει τὴ λακτόζη κατὰ 70%, ἐνῷ ἡ προσθήκη 10 σταγόνων καὶ πέπτει ὅλη τὴ λακτόζη.

ΖΩΗ ΡΙΖΟΚΩΣΤΑ-ΑΓΓΕΛΗ
Ἰατρός

«Κύριε, ἐκέκραξα πρός Σε, εἰσάκουσόν μου»

Στὶς σχέσεις μας μὲ τὸν Θεό, ἐὰν δὲν βάζει κανεὶς τὸν ἑαυτό του σὲ τέτοια θέση, ὥστε ν' ἀκούσει τί λέει ὁ Θεός, νὰ στέκεται ἐκστατικὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, νὰ κυριεύεται ἀπὸ ἀγάπη Θεοῦ, ἀπὸ συντριβή, ἀπὸ ταπείνωση, δὲν θὰ εἰσακούεται ἀπὸ Αὐτόν.

Ὁ Θεὸς εἶναι ποὺ ἐνεργεῖ, γιὰ νὰ μᾶς δώσει καινούργια ζωή, ἀλλά, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Θεὸς περιμένει νὰ πεῖ ὁ ἄνθρωπος τό «ναί».

Ὁ Κύριος θέλει διὰ Πνεύματος Ἁγίου νὰ ἔλθει στὴν καρδιά μας, νὰ μᾶς ἀκούσει, νὰ μᾶς δυναμώσει. Γιὰ νὰ γίνει ὅμως αὐτό, πάντοτε περιμένει ἀπὸ μᾶς, στὴν καθημερινὴ ζωή, ν' ἀποκριθοῦμε.

Δὲν μπορεῖ ὁ Κύριος ν' ἀκούσει ἕνα βαριεστημένο ἄνθρωπο. Ὁ Θεὸς θέλει ζηλωτή, θέλει ἄνθρωπο ποὺ δίνει ὅλες τὶς δυνάμεις του καὶ συνεργάζεται μαζί Του.

Ἂν πιστεύεις στὸν Θεό, παύεις νὰ ἔχεις κέντρο τὸν ἑαυτό σου. Παραδίνεσαι στὸν Θεό, στὸ θέλημά Του, στὴν ἀγάπη Του, ποὺ σὲ λιώνει κυριολεκτικά, ἂν τὴν αἰσθανθεῖς, ἂν τὴν προσέξεις...

Κύριε, ἐκέκραξα πρός Σε.

Σ' ἀκολουθῶ, Θεέ μου. Δὲν μεμψιμοιρῶ, δὲν παραπονιέμαι, δὲν μουρμουρίζω, δὲν γογγύζω...

Σηκώνω τὰ χέρια μου πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ κράζω! Γίνομαι ζηλωτὴς γιὰ τὴν ἀγάπη Σου. *Εἰσάκουσόν μου, Κύριε.*

Τίποτε δὲν ἔκανα. Τὸ παραδέχομαι, τὸ ὁμολογῶ, τὸ ἀναγνωρίζω, καὶ συγχρόνως ζητῶ συγγνώμη καὶ ἔλεος, καὶ πιστεύω ὅτι θὰ μὲ ἐλεήσεις, θὰ μὲ συγχωρήσεις.

Παίρνω, Κύριε, αὐτὴ τὴ στάση, γιατὶ μὲ τὴ χάρη Σου πρέπει νὰ σὲ νιώσω πατέρα μου. Εἶμαι τὸ παιδί Σου.

Ὅταν ἡ ἀνεξάντλητη ἀγάπη Σου περάσει μέσα

Δὲν μπορεῖ ὁ Κύριος ν' ἀκούσει ἕνα βαριεστημένο ἄνθρωπο. Ὁ Θεὸς θέλει ζηλωτή, θέλει ἄνθρωπο ποὺ δίνει ὅλες τὶς δυνάμεις του καὶ συνεργάζεται μαζί Του. Ἂν πιστεύεις στὸν Θεό, παύεις νὰ ἔχεις κέντρο τὸν ἑαυτό σου. Παραδίνεσαι στὸν Θεό, στὸ θέλημά Του, στὴν ἀγάπη Του, ποὺ σὲ λιώνει κυριολεκτικά, ἂν τὴν αἰσθανθεῖς, ἂν τὴν προσέξεις...

στὴν ὕπαρξή μου, τότε μόνο θὰ εἰσακουστῶ, θὰ λυτρωθῶ. Τὴ λύτρωση, τὴ χαρὰ καὶ τὴν εἰρήνη ποὺ θὰ μοῦ δώσεις, Κύριε, δὲν θὰ μπορέσει κανεὶς νὰ μοῦ τὴν ἀφαιρέσει.

Ἂς ἔρθει ἡ χάρη Σου, σὰν οὐράνια δροσιὰ καὶ σὰν βροχή, νὰ ξεδιψάσει τὴν ψυχή μου.

Εἰσάκουσόν μου, Κύριε!

ΑΝΤΩΝΙΑ ΓΡΑΜΜΕΝΟΥ

Ἡ γυναίκα καὶ τὸ ἀλκοόλ

Τυχαῖα συνάντησα ἕναν παλιὸ μαθητή μου, τὸν Χρῆστο, πολὺ ἀγαπητὸ καὶ συγκροτημένο, ὥριμο παιδί, ποὺ χαιρόμουν νὰ συζητάω μαζί του. Ἀφοῦ συζητήσαμε γιὰ τὶς σπουδὲς καὶ τὰ ἐπαγγελματικά του, τὸν ρώτησα πῶς πάει ἡ προσωπική του ζωή.

Μὲ ἔκπληξη ἄκουσα τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὰ σημερινὰ κορίτσια. Εἶπε λοιπόν: «Δυστυχῶς, οἱ κοπέλες τῆς ἐποχῆς μας δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν οἰκογένεια, τὸ μόνο ποὺ τὶς ἀπασχολεῖ εἶναι ἡ μόδα, ἡ διασκέδαση, τὰ ταξίδια. Τὸ δὲ χειρότερο ἀπ᾽ ὅλα εἶναι... τὸ ποτό. Μὲ λύπη σᾶς λέω πὼς οἱ κοπέλες πίνουν περισσότερο ἀπὸ τὰ ἀγόρια. Πίνουν 3-4 σφηνάκια τσίπουρο, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ζαλίζονται, νὰ βγαίνουν ἐκτὸς ἑαυτοῦ καὶ νὰ δυσκολεύονται νὰ ἐπιστρέψουν στὸ σπίτι τους. Πῶς λοιπὸν νὰ ἐμπιστευθεῖς τέτοια κοπέλα γιὰ τὴν αὐριανή της οἰκογένεια;».

Τὰ λόγια τοῦ Χρήστου μὲ προβλημάτισαν, καί, σὲ συνδυασμὸ μὲ ἕνα ἄρθρο ποὺ διάβασα πρόσφατα, ἀνησύχησα, διότι εἰδικοὶ ἐπιστήμονες καταθέτουν ὅτι οἱ γυναῖκες πίνουν σήμερα περισσότερο ἀπ᾽ ὅ,τι συνήθιζαν σὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη περίοδο τῆς ἱστορίας. Ἔφηβες ἡλικίας 14-19 ἐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐνηλικες λόγῳ τῆς κρίσης, παίρνουν μαζί τους μέσα στὸ μπὰρ λαθραῖα πλαστικὰ μπουκαλάκια ἀπὸ νερὸ γεμᾶτα βότκα. Ὅπως γράφει ἡ Gabriel Glaxer σὲ ἄρθρο της μὲ τὸν τίτλο “Why she drinks” στὴν ἐφημερίδα *“Wall Street Journal”*, οἱ γυναῖκες σήμερα πίνουν ἢ ἀπὸ κακὴ συνήθεια ἢ ὡς ἀντίδοτο στὸ στρές.

Ὅμως ὑπάρχουν ἄπειρα παραδείγματα ποὺ δείχνουν ὅτι ἡ ἁπλῆ συνήθεια ὁδήγησε σὲ ἀλκοολισμό, ποὺ χρειάζεται πολλὴ δύναμη ψυχῆς, γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ αὐτόν.

Ἴσως ποῦν κάποιοι ὅτι *«οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου»* (*Ψαλμ.* ΡΓ΄ 15). Ναί, ὅμως χρειάζεται παντοῦ μέτρο. *«Μέτρον ἄριστον»*, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι.

Μὲ ἔκπληξη ἄκουσα τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὰ σημερινὰ κορίτσια. Εἶπε λοιπόν: «Δυστυχῶς, οἱ κοπέλες τῆς ἐποχῆς μας δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν οἰκογένεια, τὸ μόνο ποὺ τὶς ἀπασχολεῖ εἶναι ἡ μόδα, ἡ διασκέδαση, τὰ ταξίδια. Τὸ δὲ χειρότερο ἀπ᾽ ὅλα εἶναι... τὸ ποτό.

Ἂς εὐχηθοῦμε ὁλόψυχα οἱ σημερινὲς κοπέλες νὰ συνέλθουν καὶ νὰ κόψουν αὐτὴ τὴν κακὴ συνήθεια, διότι αὐτὲς εἶναι ποὺ θὰ δημιουργήσουν τὴν οἰκογένεια τοῦ μέλλοντος.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΟΓΑΝΗ

Τὰ μικρὰ τῆς ζωῆς μας

Μιὰ μέρα μὲ βροχή

Ξυπνώντας ἕνα πρωινό, ἄκουσα τὸν ἀέρα, ἄγρια θυμωμένο, νὰ μαλώνει μὲ τὴ βροχή. Ἀνοίγω τὸ παράθυρο, τσουχτερὸ κρύο. Κι ἐκεῖ εἶναι ποὺ συνέλαβα τὸν ἑαυτό μου νὰ γκρινιάζει. Ἦταν ἀνάγκη νὰ συνδυασθοῦν ὅλα μαζί, ἀέρας, βροχή, κρύο, σήμερα, ποὺ εἶχα ἕνα σωρὸ δουλειὲς στὴν Ἀθήνα, οἱ ὁποῖες δὲν ἔπαιρναν ἀναβολή;

Σχεδὸν αὐτόματα ὅμως σταμάτησα. Δὲν εἶναι καλὸ πρᾶγμα ἡ ἀχαριστία, συλλογίστηκα. Ζοῦμε σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα κλίματα τοῦ κόσμου. Τί νὰ ποῦν οἱ κάτοικοι τῆς νοτιοανατολικῆς Ἀσίας, ὅπου οἱ μουσῶνες φέρνουν κατακλυσμιαῖες βροχές, οἱ ὁποῖες κάποιες φορὲς καταστρέφουν σοδειὲς καὶ πνίγουν ἀνθρώπους καὶ ζῷα; Στὴν εἰδυλλιακὴ Φλόριντα τυφῶνες, ἀμμοθύελλες στὸν νότο τῆς Τυνησίας. Θυμᾶμαι, ὅταν κάποτε εἶχα βρεθεῖ στὴν Τυνησία, ἐκεῖ ποὺ οἱ τουρίστες ἀνέβαιναν στὶς καμῆλες γιὰ ἕναν περίπατο στὴν ἔρημο, ἕνα μικρὸ χωριό-καταυλισμό, ποὺ βρισκόταν στὴν τρίτη κατὰ σειρὰ τοποθεσία του. Ἀπὸ τὶς προηγούμενες θέσεις του εἶχε μεταφερθεῖ, γιατὶ σταδιακὰ τὸ εἶχαν παραχώσει οἱ ἀμμοθύελλες. Ὁ ἀέρας φυσάει μὲ τέτοια δύναμη, ποὺ κόκκοι ἄμμου ἔχουν ἀνιχνευθεῖ ἀπὸ εἰδικούς... στὴν Ἀλάσκα!

Καὶ ἐπειδὴ θὰ ἀργοῦσα πολύ, ἂν ἀναλογιζόμουν ἀνυπόφορη ζέστη, πηχτὴ ὑγρασία, χιόνια ποὺ δὲν λιώνουν ποτὲ καὶ τόσες ἄλλες δύσκολες καιρικὲς συνθῆκες ὅπου γῆς, ἅρπαξα τὴν ὀμπρέλα μου, καὶ ἀνοίγοντας ἀποφασιστικὰ τὴν πόρτα βγῆκα εἰς ἀναζήτησιν ταξί. Ἐκεῖ πιά, σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο, δὲν βοηθοῦν οἱ λογικὲς σκέψεις – χρειάζεται νὰ ἔχεις καὶ λίγη... τύχη!

Α-Ω

Ξημερώνει ἡ μέρα,
βραδιάζει ἡ μέρα,
σύναξα τὶς εὐχαριστίες μου
καὶ τὶς ἀπίθωσα στὰ χέρια Σου.
Σύναξα τὶς ἔγνοιες μου
καὶ τὶς ἀπίθωσα στὰ χέρια Σου.

Ξημερώνει ἡ μέρα,
βραδιάζει ἡ μέρα,
«ὕμνος στὰ χείλη μου
τὸ ὄνομά Σου».
Παρηγοριὰ καὶ ἀπαντοχή,
Κύριε, Ἐσύ, ἀρχὴ καὶ τέλος.

ΚΛΕΙΩ-ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΚΟΥΡΑΣΗ

Κάτι εἶδα... ἄκουσα... ἤ μοῦπαν...

Τὸ ὄνειρο

Εἶναι δύσκολο πρᾶγμα νὰ μὴ μπορεῖ κάποιος νὰ ξεκουραστεῖ κλείνοντας τὰ μάτια του καὶ πέφτοντας νὰ κοιμηθεῖ. Καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὴ ἡ ἀυπνία διανθίζεται καὶ μὲ ὄνειρα ποὺ σπανίως εἶναι εὐχάριστα.

Ἕνα πρωινὸ συνάντησα, πηγαίνοντας σὲ κάποια στάση λεωφορείου, μιὰ φίλη, ποὺ περπατοῦσε ἀφῃρημένη. Τὴν πλησίασα, χωρὶς νὰ μὲ καταλάβει, καὶ εἶδα ὅτι τὰ μάτια της εἶχαν μαύρους κύκλους. Τὴν ἔπιασα ἀπὸ τὸ χέρι. Ἐκείνη τρόμαξε. Ὅταν κατάλαβε ὅτι ἤμουν ἡ φίλη της, μοῦ εἶπε: «Κοιτάζεις τὰ μάτια μου; Ὅπως καταλαβαίνεις, δὲν κοιμήθηκα πάλι καλά, ὡς συνήθως». Τὴν ἔσπρωξα πρὸς τὸ παγκάκι ποὺ ἦταν κοντὰ στὴ στάση καὶ ποὺ ἐκείνη τὴν ὥρα ἦταν ἄδειο, καὶ καθίσαμε. Ἐκείνη ἤλθε πολὺ κοντά μου, σὰν νὰ φοβότανε κάτι, καὶ μὲ ρώτησε ἂν θἄθελα νὰ μοῦ διηγηθεῖ τὸ ὄνειρο ποὺ εἶχε δεῖ. Καὶ σώπασε.

«Λοιπόν;», τὴ ρώτησα, κουνώντας τὸ κεφάλι μου καταφατικά. Αὐτὴ σὰν νὰ ἐπέστρεφε πίσω ἀπὸ τὸ ὄνειρο, καὶ μοῦ εἶπε: «Βρέθηκα σὲ μιὰ μεγάλη αἴθουσα, ποὺ ἦταν ἄδεια, καὶ ἄρχισα νὰ μονολογῶ. Τὸ φθινόπωρο ἦρθε, καὶ πῶς δὲν ἦρθαν ἀκόμα οἱ ὑπάλληλοι στὴ δουλειά τους; Ἢ μήπως ἔχουμε πάλι "lock down"; Καὶ γιατί ἄραγε; Μήπως δὲν τηρήθηκαν οἱ ὁδηγίες ποὺ μᾶς δόθηκαν, καὶ τὰ πράγματα ἔχουν πάλι δυσκολέψει; Κοίταξα ψηλά, λὲς καὶ περίμενα ἀπὸ κάποιον νὰ μοῦ ἀπαντήσει. Κι ἄκουσα μιὰ φωνὴ νὰ μοῦ λέει: "Βέβαια, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος νὰ κανει ὅ,τι θέλει. Ὕστερα, γιατί παραπονιέται;" Κοίταξα πάλι τὴν αἴθουσα, κι ἦταν ἄδεια. Τότε σὰν ἀστραπὴ μοῦρθε στὸν νοῦ... Μήπως αὐτὸς ποὺ μοῦ μιλοῦσε ἦταν ὁ ΚΥΡΙΟΣ; Γονάτισα, ἔσκυψα τὸ κεφάλι καὶ σταυρώνοντας τὰ χέρια τὸν παρακάλεσα: "Θεέ μου, Ἐσὺ ποὺ εἶσαι μεγαλόψυχος, βοήθησέ μας καὶ συγχώρησέ μας γιὰ ἀκόμη μία φορά!".

Κι ἡ φίλη σταμάτησε, ἐνῷ τὰ μάτια της ἔτρεχαν δάκρυα. «Κι ὕστερα, τί σοῦ εἶπε;», τὴ ρώτησα ὅλο ἀγωνία. «Αὐτὸ εἶναι τὸ κακό. Δὲν μοῦ ἀπάντησε. Κι ἐγὼ συνέχιζα νὰ Τὸν ἱκετεύω καὶ νὰ Τὸν παρακαλῶ. Μὰ ἡ φωνὴ χάθηκε, κι ἐγὼ ἔμεινα μὲ τὴν ἀγωνία, ἂν θὰ μᾶς λυπηθεῖ καὶ πάλι ὁ Θεὸς καὶ δὲν θὰ μᾶς ἀφήσει νὰ πληρώσουμε ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα μας».

Ἔσφιξα τὴ φίλη μου στὴν ἀγκαλιά μου παρηγορώντας την, ὅπως καὶ τὸν ἑαυτό μου, ὅτι κι αὐτὴ τὴ φορὰ θὰ μᾶς λυπηθεῖ καὶ θὰ μᾶς ἐλεήσει ὁ Θεός, βάζοντάς μας μυαλό, ὥστε νὰ γίνουμε πιὸ συνετοὶ ἄνθρωποι.

Μακάρι, Θεέ μου, νὰ βοηθήσεις νὰ φύγει αὐτὴ ἡ μάστιγα ποὺ περνᾶμε, ὅσο γίνεται γρηγορώτερα.

Ἀμήν!

ΛΙΤΣΑ ΑΠΑΛΑΚΗ

Ἡ ἵδρυση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας στὴν Ὀδησσό

14 Σεπτεμβρίου 1814

Πανηγυρίζομε φέτος τὴν πολιτική μας ἀναγέννηση ὕστερα ἀπὸ τετρακόσια χρόνια δυσβάστακτης ξένης τυραννίας. Διακόσια χρόνια συμπληρώνονται ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ὅταν τὸ Ἔθνος μας σύσσωμο μὲ ἔνοπλη ἐξέγερση πέτυχε τὴν ἀπελευθέρωση καὶ τὴν ἀνάστασή του μεταξὺ τῶν ἐλεύθερων λαῶν. Χρειάζεται ὅμως δύναμη καὶ πάθος ψυχῆς, γιὰ νὰ νιώσουμε ὅλοι μας ὅτι ἐκεῖνο «τὸ ἀθάνατο ’21» δὲν προέκυψε αἰφνίδια καὶ ἀπροσδόκητα, ἀλλὰ ἑτοιμάστηκε συνειδητὰ ἐπὶ ἑπτὰ χρόνια καὶ ὀργανώθηκε σὲ ἀγῶνα ἐλευθερίας. Ἀγωνίστηκαν ψυχὲς παθιασμένες γιὰ λύτρωση ἀπὸ δεινὸ κατακτητή. Μιὰ φούχτα ἄνθρωποι, μέσης ἢ κατώτερης κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως, μικροέμποροι, κατώτεροι κληρικοὶ καὶ λόγιοι, ἕνωσαν τὸν Ἑλληνισμὸ καὶ ξεσήκωσαν τὸ Ἔθνος σὲ ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου μὲ τὸ σύνθημα «Ἐλευθερία ἢ θάνατος». Αὐτοὶ ἵδρυσαν καὶ ὀργάνωσαν τὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία. Καὶ δὲν εἶναι τολμηρό, ἂν ποῦμε πὼς χωρὶς τὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία ἴσως δὲν θὰ ὑπῆρχε Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ὁ ἐπικὸς ἐθνικοαπελευθερωτικὸς ἀγώνας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Πῶς ἄντεξε ὁ λαός μας ἐπὶ τέσσερις αἰῶνες σὲ

Ἐκεῖνο «τὸ ἀθάνατο ’21» δὲν προέκυψε αἰφνίδια καὶ ἀπροσδόκητα, ἀλλὰ ἑτοιμάστηκε συνειδητὰ ἐπὶ ἑπτὰ χρόνια καὶ ὀργανώθηκε σὲ ἀγῶνα ἐλευθερίας. Ἀγωνίστηκαν ψυχὲς παθιασμένες γιὰ λύτρωση ἀπὸ δεινὸ κατακτητή. Μιὰ φούχτα ἄνθρωποι, μέσης ἢ κατώτερης κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως, μικροέμποροι, κατώτεροι κληρικοὶ καὶ λόγιοι, ἕνωσαν τὸν Ἑλληνισμὸ καὶ ξεσήκωσαν τὸ Ἔθνος σὲ ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου μὲ τὸ σύνθημα «Ἐλευθερία ἢ θάνατος». Αὐτοὶ ἵδρυσαν καὶ ὀργάνωσαν τὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία. Καὶ δὲν εἶναι τολμηρό, ἂν ποῦμε πὼς χωρὶς τὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία ἴσως δὲν θὰ ὑπῆρχε Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ὁ ἐπικὸς ἐθνικοαπελευθερωτικὸς ἀγώνας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

τέτοια καταδυνάστευση, μὲ τόσες στερήσεις, ταπεινώσεις, ἐπαχθεῖς φόρους καὶ τρομεροὺς ἐξευτελισμούς, καταστροφὲς καὶ ἐρημώσεις χωρῶν, διώξεις, σφαγές, λεηλασίες καὶ ἐξανδραποδισμοὺς χιλιάδων ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδιῶν, βίαιους ἐξισλαμισμοὺς ἢ μετοικεσίες, τὸ φρικτὸ παιδομάζωμα, τὸν μαρασμὸ τῆς ὑπαίθρου καὶ τῶν πόλεων, τὴν τραγικὴ ἀμάθεια, τὴν ἐξαφάνιση τοῦ ἀνθηροῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ; Καὶ πῶς στὰ τετρακόσια χρόνια, ὅταν *«ὅλα τά ᾽σκιαζε ἡ φοβέρα καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά», «κατόρθωσε ὁ λαός μας νὰ σφυρηλατήσει τὴν ἐθνική του συνείδηση, νὰ διασώσει τὴ γλῶσσά του τὴν ἑλληνικὴ καὶ νὰ ἀναπτύξει τὴν ἐθνική του ἑνότητα, συσπειρωμένος γύρω ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ συνταγμένος στὸ κοινοτικὸ σύστημα»;* (Ἀπ. Βακαλόπουλος).

Τόσες καὶ τόσε γενιὲς ἔζησαν σ᾽ ἐκεῖνο τὸ σκοτάδι ποὺ πολὺ χαρακτηριστικὰ μᾶς παρουσιάζει ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης: *« Ἀφοῦ χαλιώντας ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπυκνώθη ὁλοῦθε τὸ σκοτάδι τῆς δουλείας, συνέβη εἰς τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν ὅ,τι συμβαίνει τὴν νύχτα εἰς τὸν κόσμον, ποὺ ἡ ὥρα ἡ πλέον σκοτεινή, ἡ πλέον θαμπὴ τῆς νυχτὸς εἶναι ἡ ὥρα ποὺ σιμώνει τὸ φῶς τῆς ἡμέρας».* Αὐτῆς *«τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα»* ἀποζητοῦσαν οἱ Ἕλληνες ἀπ᾽ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς σκλαβιᾶς. Κι ὁ δάσκαλος κι ὁ παπποῦς *«θέριευε τὴν ἀποστημένη ἐλπίδα»* στὰ πρῶτα κρυφὰ σχολειά, ἐνῷ περνοῦσε ἡ ζωὴ μέσα στὴν ἐξαθλίωση, καθὼς ὁ κατακτητὴς μὲ τὴ βαρβαρότητα καὶ τὴν ἀδιαφορία του ἔφερνε τὶς ἑλληνικὲς χῶρες σὲ μορφὴ πρωτόγονη.

Οἱ σκληρὲς βιοτικὲς καὶ πολιτικὲς συνθῆκες ὅμως ὤθησαν ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα τοὺς κατοίκους τῶν νησιῶν μας ἢ παραθαλασσίων χωρῶν νὰ ριχθοῦν στὴ θάλασσα ἢ ν᾽ ἀκολουθήσουν μακρινοὺς δρόμους τῆς ξηρᾶς μὲ στόχους τὰ ἐλεύθερα εὐρωπαϊκὰ κράτη. Ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες, ἀναπνέοντας τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας, ἀναζωογονοῦνται, ἐργάζονται, μορφώνονται, πλουτίζουν, ἀνέρχονται οἰκονομικά, κι ἀπ᾽ τὸ Γιβραλτὰρ ὡς τὴν Ὀδησσὸ ἀναπτύσσονται καὶ ἀκμάζουν οἱ ἑλληνικὲς ἐμπορικὲς παροικίες, ἐνῷ στὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας (Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Θεσσαλονίκη κλπ.) οἱ ἑλληνικοὶ ἐμπορικοὶ οἶκοι συναγωνίζονται καὶ ἐκτοπίζουν συχνὰ ἀπὸ τὴν πρώτη θέση τοὺς ξένους.

Μὰ οἱ Ἕλληνες ἐμπορευόμενοι καὶ οἱ λόγιοι τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἀπολαμβάνοντας τὴν οἰκονομικὴ εὐημερία τους, ἔχουν πάντα τὶς ψυχές τους στραμμένες πρὸς τὶς σκλαβωμένες πατρίδες τους. Στέλνουν χρήματα, γιὰ νὰ ἱδρύσουν σχολεῖα, νὰ κτίσουν ἐκκλησίες, νὰ μεγαλώσουν τὰ χωριά, νὰ μετριάσουν τὰ δεινὰ τῶν συμπατριωτῶν τους, νὰ τοὺς μορφώσουν μὲ βιβλία καὶ νέες ἀντιλήψεις, ἀλλὰ κυρίως γίνονται ὁρμητικοὶ φορεῖς τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπιζητοῦν νὰ φέρουν στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα τὴν ἐθνικὴ ἀφύπνιση. Νὰ ἀποτινάξουν τὴ νάρκη τῆς σκλαβιᾶς, νὰ ποθήσουν καὶ νὰ διεκδικήσουν τὴ λευτεριά τους.

Ἤδη τὸ 1806 στὴν *Ἑλληνικὴ Νομαρχία* τοῦ Ἀνωνύμου τοῦ Ἕλληνος ἐκφράζεται τὸ ἐπαναστατικὸ φρόνημα τοῦ Ἔθνους: *«... Εἶναι ἀδύνατον αἱ ἑλληνικαὶ ψυχαὶ νὰ κοιμηθοῦν πλέον εἰς τὴν ληθαργίαν τῆς τυραννίας! Ὁ λαμπρὸς ἦχος τῶν ἁρμάτων καὶ πάλιν θέλει ἀκουσθῆ πρὸς κατατρόπωσιν τῶν τυράννων των, καὶ ταχέως».*

Καὶ ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ λιτὰ ἀναφέρει: *«Οἱ ἔμποροι εἰς τὰ βασίλεια καὶ ὅσοι νέοι ἐσπούδαζαν εἰς τὰ πανεπιστήμια, καὶ ὅσοι ἄλλοι ξενητευόμεθα καὶ μᾶς ἔφευγε ἡ ἀποκαρωμάρα καὶ τὸ χασμουρητὸ τῆς δουλείας καὶ ὁ φόβος τῆς τυραννίας καὶ ἐβλέπαμε τὰ ἀγαθά, τὰ μεγαλεῖα τῶν ἄλλων ἐθνῶν, τὲς τιμὲς ὅπου ἐχαίρετο ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν, ἐμαθαίναμε καὶ ποίους εἴχαμε προγόνους φοβερούς, ὀρεγόμεθα καὶ ἡμεῖς τὴν ἀναγέννησίν μας καὶ τὶς παλαιϊνὲς δόξες τῆς Ἑλλάδος»*.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀναγεννηθεῖ τὸ Ἔθνος, θα ᾽πρεπε πιὰ νὰ στηριχθεῖ στὶς δικές του θυσίες καὶ ἀρετές. Καὶ βέβαια, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ εἶχε προηγηθεῖ ἡ ἕνωση τῶν ὁμογενῶν καὶ ἡ πειθάρχησή τους σὲ μιὰ κεντρικὴ ἐξουσία. Ἕλληνες θὰ ἦταν οἱ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἡγέτες τοῦ Ἀγῶνα. Ἂν ἀνέμεναν ἀπ᾽ τοὺς ξένους τὴ λευτεριά τους, δὲν θὰ τὴν ἀποκτοῦσαν ποτέ. Ἦταν πικρὴ ἡ πεῖρα τοῦ παρελθόντος, ὅταν ξένες δυνάμεις γιὰ δικά τους συμφέροντα τοὺς ὑποκινοῦσαν σὲ ἐπαναστάσεις καὶ τοὺς ἐγκατέλειπαν στὴν ἐκδικητικὴ μανία τοῦ κατακτητῆ μετὰ τὴν πρώτη ἀποτυχία. Γνώστης τῶν πραγμάτων, ὁ πατέρας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη, ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, Μέγας Διερμηνέας στὴ Μολδαβία καὶ Βλαχία, ποὺ ἀγωνίσθηκε μὲ διπλωματικὲς ἐνέργειες νὰ ὠφελήσει τὸ Γένος του, πεθαίνοντας ἄφηνε στὰ παιδιά του ὡς πολιτικὴ ὑποθήκη τὸ παράγγελμα: *«Μὴ λησμονεῖτε ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἵνα ἐλευθερωθῶσιν, πρέπει νὰ στηριχθῶσιν ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων»*. Καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ἀφοῦ ὑπηρέτησε διαδοχικὰ κάτω ἀπ᾽ τὶς σημαῖες τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἐλπίζοντας μάταια ὅτι μὲ τὴ συνδρομή τους θὰ ἀπελευθερωνόταν τὸ ἑλληνικὸ Ἔθνος, ἔγραψε στὰ Ἀπομνημονεύματά του: *«Εἶδα τότε* [μετὰ τὸ 1815] *ὅτι ὅ,τι κάμωμεν θὰ τὸ κάμωμεν μοναχοὶ καὶ δὲν ἔχομεν καμίαν ἐλπίδα ἀπὸ τοὺς ξένους»*.

Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη τῶν Ἑλλήνων γιὰ ὀργάνωση πανεθνικῆς ἐπαναστάσεως μὲ δικές τους δυνάμεις ρίζωσε στὴν ψυχή τους αἰσθήματα αὐτοθυσίας καὶ ἡρωισμοῦ. Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ποὺ λειτουργοῦν ἔστω καὶ μὲ πολλὲς ἀτέλειες σὲ διάφορες πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωριὰ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἢ στὶς ἑλληνικὲς κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ, τὰ ἑλληνικὰ βιβλία ἢ οἱ φιλολογικὲς καὶ πολιτικὲς ἐφημερίδες ποὺ ἐκδίδονται σὲ διάφορους τόπους τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὑψώνουν τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τονώνουν τὴν ἐθνική του συνείδηση. Τὸ ἐπαναστατικὸ πνεῦμα κατὰ τῶν Τούρκων πνέει παντοῦ, κι ἂς ἀπειλεῖ ἡ Ἱερὰ Συμμαχία, κι ἂς καταπνίγει τὰ ἀπελευθερωτικὰ κινήματα τῶν λαῶν. Ὅλοι ἀνυπομονοῦν καὶ περιμένουν ἐναγώνια τὴν ὥρα τοῦ ξεσηκωμοῦ. Τὸ Ἔθνος εἶναι ὥριμο πιά. Βλασταίνει ὁ σπόρος τοῦ Ρήγα. Τὰ τραγούδια του, ὁ Θούριος, ἡ Χάρτα, τὸ σύνταγμά του, τὸ τραγικό του τέλος κι ἐκεῖνος ὁ προφητικός του λόγος, *«ἀρκετὸν σπόρον ἔσπειρα· τὸ Ἔθνος μου θὰ*

Γιὰ νὰ ἀναγεννηθεῖ τὸ Ἔθνος, θα ᾽πρεπε πιὰ νὰ στηριχθεῖ στὶς δικές του θυσίες καὶ ἀρετές. Καὶ βέβαια, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ εἶχε προηγηθεῖ ἡ ἕνωση τῶν ὁμογενῶν καὶ ἡ πειθάρχησή τους σὲ μιὰ κεντρικὴ ἐξουσία. Ἕλληνες θὰ ἦταν οἱ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἡγέτες τοῦ Ἀγῶνα. Ἂν ἀνέμεναν ἀπ᾽ τοὺς ξένους τὴ λευτεριά τους, δὲν θὰ τὴν ἀποκτοῦσαν ποτέ.

θερίσει», κάνουν τὶς καρδιὲς τῶν Πανελλήνων νὰ ἀνασκιρτοῦν γιὰ δράση. Ποιὸς θὰ κατόρθωνε ὅμως νὰ συλλάβει τὴ διάχυτη ἐπαναστατικὴ θέληση καὶ μὲ τὴν ὀργάνωση νὰ τὴ μεταβάλει σὲ δύναμη ἐπιθετικὴ κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας;

Τρεῖς ἄνθρωποι ἔντιμοι καὶ ἄσημοι, πῶς νὰ τὸ πιστέψει κανείς, *«ἀπεφάσισαν νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὸ ἔθνος»* (Κ. Παπαρρηγόπουλος). Τρεῖς μικροέμποροι τοῦ ἐξωτερικοῦ μὲ φλογερὸ πατριωτικὸ αἴσθημα, ἰδιοσυγκρασία καὶ ἰδεολογία ἐπαναστατικὴ καὶ πίστη μεγάλη στὸ ἔργο ποὺ ἀνελάμβαναν. Αὐτοὶ ποὺ εἶχαν τὴν τάση νὰ ὑποτιμοῦν τὶς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ἐγχειρήματος μποροῦσαν νὰ λάβουν τὴ μεγάλη ἀπόφαση. Ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς, 35 χρόνων, ἀπὸ τὸ Κομπότι Ἄρτας, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ, 26, ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος, 42 χρόνων, ἀπὸ τὴν Πάτμο. Συναντήθηκαν ἐκεῖ στὴν Ὀδησσὸ τῆς Ρωσίας, στὸ λιμάνι, στὶς 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 1814, τὴν ἡμέρα τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, καὶ ἵδρυσαν τή «Φιλικὴ Ἑταιρεία» ἢ «Ἑταιρεία τῶν Φιλικῶν». Αὐτὴ θὰ ἦταν ἡ υ ἑλληνικὴ μυστικὴ ἑταιρεία, γιὰ νὰ συνενώσει τὶς τάξεις τοῦ Ἔθνους, κλῆρο, Φαναριῶτες, προεστῶτες, ναυτικούς, ἀρματολούς, κλέφτες, λογίους, ἐμπόρους, γεωργούς. Καί *«ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ»,* ὅπως γράφει ὁ Ξάνθος, Ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων. Σκοπὸς τῆς Ἐπαναστάσεως θὰ ἦταν ἡ *«ἐλευθέρωση τῆς πατρίδος»,* ἡ *«ἀνέγερση καὶ ἀπελευθέρωση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Πατρίδος μας»,* κατὰ τὶς διατυπώσεις τοῦ Ξάνθου.

Ὁπωσδήποτε, οἱ δυνάμεις τοῦ Ἔθνους ἦταν τότε ὑπολογίσιμες: *«Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς στὴν ἀρχὴ τοῦ 19ου αἰῶνα ξεπερνοῦσε τὰ τρία ἑκατομμύρια. Τὰ πλούτη ποὺ εἶχαν συγκεντρώσει οἱ τραπεζίτες τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ οἱ καραβοκύρηδες τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου μποροῦσαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὶς πρῶτες ἀνάγκες. Οἱ κλέφτες, οἱ ἀρματολοὶ κι οἱ ἄλλες ἔνοπλες δυνάμεις ὑπολογίζονταν σὲ πολλὲς δεκάδες χιλιάδες. Εἶχαν ἀσκηθεῖ καλὰ στοὺς Ναπολεόντειους πολέμους, στὰ στρατιωτικὰ σώματα τὰ δημιουργημένα ἀπὸ τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ἄγγλους στὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου καὶ στὴ Σχολὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ὁ ἐλαφρὸς καὶ γρήγορος ἐμπορικὸς στόλος τῶν νησιῶν, ἐξοπλισμένος κατὰ τῶν πειρατῶν καὶ ἔχοντας ὑπηρετήσεις στοὺς πολέμους τῆς Ρωσίας, Γαλλίας, Ἀγγλίας, μποροῦσε τώρα ἄφοβα νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν τουρκικὸ στόλο»* (Ν. Σβορῶνος).

Ἴσως λοιπὸν νὰ ἦταν, ὅπως ὑποστήριζαν πολλοί, ὑπερβολικὰ αἰσιόδοξη ἡ ἐκτίμηση τῶν ἱδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας πὼς μποροῦσαν νὰ ἐπιτύχουν οἱ Ἕλληνες τὴν ἀπελευθέρωσή τους μὲ μόνες τὶς δυνάμεις τους, ἀλλὰ εἶχαν ἰσχυρὸ ἔρεισμα στὴν κατάσταση τοῦ τότε Ἑλληνισμοῦ. Ὑπῆρχαν στὴ δεύτερη δεκετία τοῦ 19ου αἰῶνα οἱ *«κινητήριες δυνάμεις»* γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀναγέννηση τῆς Ἑλλάδας, ὅπως χαρακτήρισε ὁ Καποδίστριας τὴν πρόοδο τῆς ναυτιλίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τὴν ἄνθηση τῆς παιδείας.

Καὶ βέβαια, ἤδη εἶχαν σημειωθεῖ κατὰ τὸ παρελθὸν ἀπόπειρες συμπήξεως μυστικῶν ἑταιρειῶν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ μὲ τὴν πρόθεση ἐπαναστατικῆς ὀργανώσεως. Στὸ Παρίσι τὸ 1810 ἡ πρώτη, καὶ ἡ δεύτερη τὸ 1814, γνωστὴ ὡς *«Ἑλληνόγλωσσον Ξενοδοχεῖον».* Στὴ Βιέννη τὸ 1814 ἡ *«Φιλόμουσος Ἑταιρεία»,* μὲ σκοπὸ τὴν ἀναγέννηση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ μόνο αὐτοὶ οἱ τρεῖς παράτολμοι καὶ ἐνθουσιώδεις ἄνδρες ὀργάνωσαν πανεθνικὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα, βασιζόμενοι κυρίως: στὸ βαθὺ θρησκευτικὸ καὶ ἐθνικὸ αἴσθημα τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ποὺ ἦταν προετοιμασμένοι νὰ δεχθοῦν τὸ πατριωτικὸ μήνυμα τῆς Ἑταιρείας καὶ νὰ φυλάξουν μυστικὴ τὴν ὕπαρξή της, πυρπολούμενοι οἱ ἴδιοι ἀπὸ ἔνθεο ζῆλο.

Συνέταξαν λοιπὸν συνωμοτικὸ ὀργανισμὸ τῆς Ἑταιρείας, μὲ μυήσεις, ἱεραρχικοὺς βαθμοὺς καὶ συνθηματικὰ σημεῖα ἀναγνωρίσεως καὶ ἀλληλογραφίας. Ὁ Ξάνθος, ὡς μέλος ἐλευθεροτεκτονικῆς στοᾶς, κατεῖχε τὰ μυστικὰ ὀργανώσεως, καὶ πολλὰ ἐπίσης στοιχεῖα ἔλαβαν ἀπὸ τὴ συνωμοτικὴ ἑταιρεία τῶν καρμπονάρων τῆς Σικελίας (Ἀπ. Δασκαλάκης). Οἱ βαθμοὶ τῆς Ἑταιρείας ἦταν ἀρχικὰ πέντε: τῶν βλάμπδων (ἀδελφοποιτῶν), τῶν συστημένων, τῶν ἱερέων, τῶν ποιμένων καὶ τῶν ἀρχιποιμένων. Ἀργότερα προστέθηκαν στὴν κορυφὴ ἀκόμη δύο, τῶν ἀφιερωμένων καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἀφιερωμένων, προοριζόμενοι γιὰ τοὺς πολεμικοὺς ἀρχηγούς. Οἱ ἱδρυτὲς καὶ ἀρχηγοὶ ἀποτελοῦσαν τήν *«Ὑπέρτατη Ἀρχή».* Ἐκτὸς ἀπ᾽ τοὺς ἴδιους κανένας ἄλλος δὲν γνώριζε κάτι. Σκοπίμως ἔμενε γόνιμο ἔδαφος γιὰ εἰκασίες, ὥστε οἱ μυούμενοι νὰ φαντάζονται ὅτι πάνω ἀπ᾽ ὅλους ὑπῆρχε ἡγεσία κάποιας μεγάλης προσωπικότητας, ἢ ἀκόμη κάποιας μεγάλης Δυνάμεως, ὅπως ἡ Ρωσία.

Κατηχητὲς τῶν τριῶν πρώτων βαθμῶν ἦταν οἱ κατέχοντες τὸν βαθμὸ τοῦ ἱερέως. Ἡ μύηση γινόταν στὸ ναὸ μὲ ἀναμμένα κεριά, καὶ ὁ κατηχούμενος ἔδινε ὅρκο στὸ Εὐαγγέλιο ὅτι δὲν θὰ ἀποκάλυπτε σὲ κανέναν τὰ μυστικὰ τοῦ βαθμοῦ του καὶ ὅτι θὰ ἦταν ἕτοιμος γιὰ τὸν ἀγῶνα *«ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». «... Ὁρκίζομαι εἰς τὸ ὄνομα τῆς γλυκυτάτης καὶ πεφιλημένης μου πατρίδος. Ὁρκίζομαι τέλος πάντων εἰς τὸ ὄνομα (Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος) τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος, τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὅτι ὑποφέρων τὰ πλέον σκληρὰ βασανιστήρια καὶ μὲ θυσίαν τῆς ἰδίας*

μου ζωῆς θέλω φυλάξει μυστικὸν καθ' ὅλην τὴν δύναμιν τῆς λέξεως τὸ μυστήριον τὸ ὁποῖον μοι γίνεται γνωστόν...».

Στοὺς τρεῖς πρώτους προστέθηκαν ὡς *« Ἀνωτάτη Ἀρχή»* ὁ Γεώργιος Σέκερης καὶ ὁ Ἀναγνωστόπουλος, ἀργότερα ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος (Παπαφλέσσας), ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος κ.ἄ. Οἱ ἱδρυτὲς καὶ ἀρχηγοὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας διασκορπίσθηκαν ὡς πρῶτοι « Ἀπόστολοι» στὴ Ρωσία, τὶς Ἡγεμονίες καὶ ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης, γιὰ τὴν ἀναζήτηση ἀνάμεσα σὲ ἑλληνικοὺς κύκλους προσώπων ἱκανῶν γιὰ προσηλυτισμὸ καὶ μύηση. Δύσκολα τὰ πρῶτα βήματα. Κανένα οὐσιαστικὸ ἀποτέλεσμα τὰ τρία πρῶτα χρόνια. Οἱ Φιλικοὶ ἀντιμετώπισαν τὴν ἀδιαφορία καὶ περιφρόνηση. Ἡ ἀσημότητά τους δὲν ἐνέπνεε καμμία ἐμπιστοσύνη. Ἀλλὰ δὲν ἀποθαρρύνθηκαν. Βαθιὰ τοὺς φλόγιζε ὁ πόθος γιὰ τὸ ἔργο τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθερώσεως. Χρησιμοποιώντας καὶ ψεύδη γιὰ ὕπαρξη ἀνωτάτης ἀρχῆς καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ μεμυημένων, κατόρθωσαν νὰ κατηχήσουν ἄνδρες ἐπιφανεῖς στὸ ἐμπόριο καὶ στὰ γράμματα, ὥστε τὸ 1817 ἡ Ἑταιρεία νὰ ἔχει ρίζες στέρεες.

Τὸ 1818 ὁ θάνατος τοῦ Σκουφᾶ ἦταν πλῆγμα γιὰ τὴν Ἑταιρεία. Ἀλλὰ οἱ λοιποὶ ἱδρυτὲς συνέχισαν μὲ τοὺς ὁραματισμοὺς ἐκείνου τοῦ ἰθύνοντα νοῦ. Τότε χρίσθηκαν δώδεκα *« Ἀπόστολοι»*. Καθένας ἀνελάμβανε σὲ ὁρισμένη περιφέρεια τῆς Ἑλλάδας (ἀπ' τὸν Βορρᾶ ὡς τὸν Νότο) νὰ μυήσει τὶς ἐπισημότερες ἑλληνικὲς προσωπικότητες. Μὲ τί ζῆλο καὶ ἐνθουσιασμὸ περνοῦσαν ἀπὸ πόλη σὲ πόλη κι ἀπὸ χώρα σὲ χώρα γιὰ τὸ μεγάλο ἔργο! Κατηχοῦσαν ἀρματολούς, προκρίτους, ἀρχιερεῖς καὶ ἄλλους *«ἐκλεκτούς»* στὴν Πελοπόννησο, στὰ ναυτικὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, Ὕδρα, Σπέτσες, Ψαρά, στὴν Πάρο, Τῆνο, Μύκονο, ἀλλὰ καὶ στὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου.

Κι ὅταν μετατίθεται ἡ ἕδρα τῆς Ἑταιρείας στὴν Κωνσταντινούπολη (Μάρτιος 1818), κοντὰ στὰ ἀνάκτορα τοῦ Σουλτάνου, ἐκεῖ ποὺ συγκεντρώνεται ὅλη ἡ φοβερὴ τουρκικὴ δύναμη, ἀρχίζει νέα περίοδος. Οἱ μυήσεις γίνονται ἀθρόες. Μυοῦνται ὅλοι οἱ διερχόμενοι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἔμποροι, ναυτικοί, λόγιοι, καὶ δημιουργοῦνται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νέοι ἀπόστολοι καὶ νέοι παράγοντες. Γιὰ τὴν Ἤπειρο, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα κρίθηκε ὅτι ἔπρεπε νὰ μυηθοῦν ὅλα τὰ πρόσωπα γύρω ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, ὁ γραμματέας

Δύσκολα τὰ πρῶτα βήματα. Κανένα οὐσιαστικὸ ἀποτέλεσμα τὰ τρία πρῶτα χρόνια. Οἱ Φιλικοὶ ἀντιμετώπισαν τὴν ἀδιαφορία καὶ περιφρόνηση. Ἡ ἀσημότητά τους δὲν ἐνέπνεε καμμία ἐμπιστοσύνη. Ἀλλὰ δὲν ἀποθαρρύνθηκαν. Βαθιὰ τοὺς φλόγιζε ὁ πόθος γιὰ τὸ ἔργο τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθερώσεως. Χρησιμοποιώντας καὶ ψεύδη γιὰ ὕπαρξη ἀνωτάτης ἀρχῆς καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ μεμυημένων, κατόρθωσαν νὰ κατηχήσουν ἄνδρες ἐπιφανεῖς στὸ ἐμπόριο καὶ στὰ γράμματα, ὥστε τὸ 1817 ἡ Ἑταιρεία νὰ ἔχει ρίζες στέρεες.

τοῦ Μάνθος, οἱ σύμβουλοί του, ὁ παντοδύναμος τότε ἀρματολὸς Ὀδυσσέας Ἀνδροῦτσος, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ φίλη τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ Βασιλικὴ Κίτσου Κονταξῆ. Ὁ Φαρμάκης, π.χ., πῆγε στὶς Σέρρες, ὅπου κατήχησε τὸν Μητροπολίτη Χρύσανθο, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πέρασε στὸ Ἅγιο Ὄρος, ὅπου ζήτησε νὰ μυήσει καὶ τὸν ἐξόριστο τότε ἐκεῖ Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄. Ὁ Πατριάρχης ἄκουσε μὲ συγκίνηση τὰ τῆς Ἑταιρείας, ἀλλὰ δὲν θέλησε νὰ ἐγγραφεῖ, διότι φοβόταν ὅτι, ἂν ἀποκαλυπτόταν ποτὲ τὸ ὄνομά του, λόγῳ τῆς περιωπῆς του θὰ βασανιζόταν πολὺς κόσμος.

Στὴ Ζάκυνθο ἔγινε ἡ μύηση τοῦ Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Ἐκεῖ μυήθηκαν οἱ Πελοποννήσιοι στρατιωτικοὶ ποὺ ὑπηρετοῦσαν παλαιότερα στὰ ἑπτανησιακὰ τάγματα, οἱ Πετμεζαῖοι, ὁ Πλαπούτας, ὁ Νικηταρᾶς, οἱ υἱοὶ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλοι Ἑπτανήσιοι, ὅπως ὁ Διονύσιος Ρώμας, ὁ Δημ. Γουζέλης, οἱ Μαρτινέγκοι, ὁ Σγοῦρος, καὶ τέλος ὁ Διονύσιος Σολωμός, ποὺ μόλις εἶχε ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Στὴν Ὕδρα ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μύησε τοὺς ἀδελφοὺς Σπηλιωτόπουλους ἀπὸ τὴ Δημη-

Ἡ Ἑταιρεία διαδίδεται μὲ ἐκπληκτικὴ ταχύτητα σὲ ὅλη τὴν Ἀνατολή, ἀπὸ τὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες μέχρι τὴ Μάνη καὶ ἀπὸ τὰ Ἰόνια νησιὰ μέχρι τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατὰ τὶς παραμονὲς τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ ἀριθμὸς τῶν μεμυημένων σὲ ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἶχε ἀνέλθει στὸν καταπληκτικὸ ἀριθμὸ τῶν 600.000 (Ἀπ. Δασκαλάκης).

τσάνα καὶ τοὺς ἔκαμε ἀπὸ τότε νὰ ἑτοιμάζουν τοὺς μπαρουτόμυλους γιὰ τὸν ἀγῶνα, ἐνῷ στὴν Πάτρα μυήθηκε ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός. Ἀνάμεσα στοὺς ἐπικρατέστερους Φιλικούς, ὁ Παναγιώτης Σέκερης προσφέρει τεράστια χρηματικὰ ποσὰ γιὰ τὶς μεγάλες ἀνάγκες τῆς Ἑταιρείας. Γιατὶ πῶς ἦταν δυνατὸν νὰ κινηθεῖ ἐκεῖνος ὁ μεγάλος ὀργανισμός, μὲ τόσους ἀπεσταλμένους καὶ τόσα ταξίδια; Καὶ ἡ Ἑταιρεία διαδίδεται μὲ ἐκπληκτικὴ ταχύτητα σὲ ὅλη τὴν Ἀνατολή, ἀπὸ τὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες μέχρι τὴ Μάνη καὶ ἀπὸ τὰ Ἰόνια νησιὰ μέχρι τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατὰ τὶς παραμονὲς τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ ἀριθμὸς τῶν μεμυημένων σὲ ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἶχε ἀνέλθει στὸν καταπληκτικὸ ἀριθμὸ τῶν 600.000 (Ἀπ. Δασκαλάκης).

Οἱ Φιλικοὶ ὅμως ἐξακολουθοῦν νὰ καλλιεργοῦν τὴν πλάνη ὅτι πίσω ἀπὸ τήν *«Ὑπερτάτη Ἀρχή»* κρύβεται *«μία κραταιὰ δύναμις»,* ἡ Ρωσία ἢ ὁ ἴδιος ὁ Τσάρος. Ὑπάρχει φόβος μὴν ἀποκαλυφθεῖ ἡ πλάνη, καὶ συνέβη κάποτε παρὰ λίγο νὰ προδοθεῖ τὸ μυστικό, ἀλλὰ οἱ ἱδρυτὲς τῆς Ἑταιρείας ἀντιμετώπισαν τὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἐγκαίρως καὶ μὲ βιαιότητα, προκειμένου νὰ σωθεῖ ἡ πανελλήνια ὑπόθεση. Ὅσο ὅμως ἡ Ἑταιρεία ἐνέπνεε ἑκατοντάδες χιλιάδων ἑλληνικὲς ψυχὲς καὶ πλησίαζε ὁ καιρὸς γιὰ τὴν ἔκρηξη τῆς Ἐπαναστάσεως, τόσο πίεζε ἡ ἀνάγκη νὰ βρεθεῖ ἄξιος ἀρχηγός, προσωπικότητα μὲ κῦρος, γιὰ νὰ ἑνώσει τὶς τάξεις τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ κηρύξει τὸ πανελλήνιο σάλπισμα.

Καὶ εἶναι ἀλήθεια πὼς γοητεύονταν ὅλοι μὲ τὸ μυστήριο τῆς Ἑταιρείας καὶ φαντάζονταν οἱ περισσότεροι ὡς ἀρχηγὸ τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια, ὑπουργὸ τότε τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας καὶ μυστικὸ ἐντολοδόχο τοῦ Τσάρου, ἐπειδὴ ἡ Ἑταιρεία φαινόταν πὼς δροῦσε στὴ Ρωσία. Καὶ μάλιστα πολλοὶ πρόξενοι καὶ προξενικοὶ πράκτορες τῆς Ρωσίας ἦταν ἐνεργὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας. Ἀλλὰ οἱ ὑπεύθυνοι στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἡγέτες περιφερειῶν ἐπέμεναν νὰ μάθουν τὴν ἀλήθεια γιὰ τὶς ἀόρατες δυνάμεις καὶ τὸν ἀρχηγὸ τῆς Ἑταιρείας, πρὶν ρίξουν τὸ Ἔθνος σὲ ἀγῶνα ζωῆς καὶ θανάτου. Τότε ἀπεφάσισαν οἱ ἑδρεύοντες στὴν Κωνσταντινούπολη νὰ σταλεῖ ὁ Ξάνθος στὴν Πετρούπολη καὶ νὰ προσφέρει τὴν ἀρχηγία στὸν Καποδίστρια, ἐὰν δὲ ἀρνηθεῖ ὁ μεγάλος πολιτικός, νὰ στραφεῖ σὲ ἄλλη προσωπικότητα μεταξὺ τῶν ἐπιφανῶν Ἑλλήνων ποὺ ζοῦσαν στὴ Ρωσία.

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1820 ὁ Ξάνθος συνάντησε τὸν Καποδίστρια, ὁ ὁποῖος γνώριζε τὰ τῆς Ἑταιρείας, ἀλλὰ πάντα τὴν ἐπέκρινε, ἐπειδὴ ἔκρινε πὼς ἀπὸ ἀπόψεως εὐρωπαϊκῆς ἡ ἐνδεχόμενη ἔκρηξη τῆς Ἐπαναστάσεως θὰ προξενοῦσε συμφορὲς στὸ ἑλληνικὸ Ἔθνος. Ἐξ ἄλλου, θεώρησε ὅτι ἐπιβαλλόταν ὅσο ποτὲ νὰ διατηρήσει τὴν ὑψηλή του θέση στὴ ρωσικὴ κυβέρνηση, ὥστε ἀπὸ αὐτὴν νὰ ὑπηρετήσει τὸ Ἔθνος του, ποὺ θὰ εἰσερχόταν σὲ ἀγῶνα κρίσιμο γιὰ τὴν ἱστορική του ὕπαρξη.

Ἀπογοητευμένος ὁ Ξάνθος ἀπὸ τὴν ἄρνηση τοῦ

Καποδίστρια, δὲν ἀπελπίσθηκε, ἀλλὰ κινήθηκε – μᾶλλον μὲ πλάγια ὑπόδειξη τοῦ Καποδίστρια– πρὸς τὸν ἄλλο ἐπιφανῆ Ἕλληνα στὴν ὑπηρεσία τῆς Ρωσίας, τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη. Γιὸς τοῦ ἄλλοτε ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας Κωνσταντίνου Ὑψηλάντη, μὲ μόρφωση πολιτικὴ καὶ στρατιωτική, ἀξιωματικὸς τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, εἶχε διαπρέψει σὲ πολλὲς μάχες, καὶ τὸ 1813 στὴ μάχη τῆς Δρέσδης εἶχε χάσει τὸν δεξιό του βραχίονα. Σὲ ἡλικία 25 ἐτῶν προήχθη σὲ στρατηγὸ καὶ ἀνέλαβε διοίκηση ταξιαρχίας, συγχρόνως δὲ διορίσθηκε καὶ ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορα. Μὲ ὑψηλὸ πατριωτικὸ φρόνημα λοιπὸν καὶ ἐμφορούμενος ἀπὸ πολεμικὲς ἀρετές, διέθετε ἰσχυρὰ προσόντα νὰ ἡγηθεῖ τῆς Ἑταιρείας. Ἐπὶ πλέον, ὡς στρατηγὸς στὴ Ρωσικὴ αὐτοκρατορία ἐνίσχυε τὴν καλλιέργεια τῆς πλάνης γιὰ στήριξη τοῦ Ἀγῶνα ἀπὸ τὴ Ρωσία.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀποδέχθηκε μὲ ἐνθουσιασμὸ τὴν πρόταση τοῦ Ξάνθου ὡς Διαταγὴ τῆς Πατρίδας καί, ἀφοῦ συμβουλεύθηκε καὶ τὸν Καποδίστρια, ὅπως γράφει ὁ Φιλήμων, ὀνομάστηκε «Γενικὸς Ἔφορος τῆς Ἀρχῆς» στὶς 12 Ἀπριλίου 1820. Ἔτσι, τὸ Ἔθνος φάνηκε ὅτι ἀπέκτησε τὸν ἄξιο ἀρχηγό, ἰδίως γιὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Τὸ γεγονὸς διαδόθηκε στὰ ἀνώτατα πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ συμβούλια, κι ἄναψε ὁ ἐνθουσιασμὸς ὅτι ἐπίκειται ἡ ἔναρξη τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα.

Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ ἐξελίξεις εἶναι ραγδαῖες. Ὑπάρχουν σαφεῖς ἐνδείξεις ὅτι τὸ μυστικὸ τῆς Ἑταιρείας ἔχει προδοθεῖ σὲ πασάδες κι ἔχει φθάσει μέχρι τὴν Πύλη. Μὰ καὶ πῶς νὰ παραμείνουν ἄγνωστα συνωμοτικὰ σχέδια στὰ ὁποῖα εἶχαν μυηθεῖ ἑκατοντάδες χιλιάδων πρόσωπα σὲ τόσο εὐρὺ φάσμα ἀσχολιῶν; Τὸ γεγονός, ἐξάλλου, τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ θεωρεῖται ἰδιαίτερα εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς Ἐπαναστάσεως. Μεγάλο μέρος τῶν τουρκικῶν δυνάμεων ἐκστρατεύει ἐναντίον του, κι ἔτσι ἔχουν ἐξασθενήσει οἱ τοπικὲς φρουρὲς ἀκόμη καὶ αὐτῆς τῆς Πελοποννήσου, γιὰ νὰ ἀπασχολοῦνται στὴν Ἤπειρο. Γι᾽ αὐτὸ ἀποφασίζεται νὰ ἐπισπευθεῖ ἡ κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως.

Πυρετώδεις οἱ προετοιμασίες. Ὁ Ὑψηλάντης ἐπιφέρει κάποιες τροποποιήσεις στὸν Ὀργανισμὸ τῆς Ἑταιρείας, καὶ τὴν 1η Ὀκτωβρίου 1820 συγκροτεῖται εἶδος πολεμικοῦ συμβουλίου στὴ Μόσχα. Ἐξετάζονται οἱ δυνατότητες τῆς Ἐπαναστάσεως, καταρτίζονται διάφορα πολεμικὰ σχέδια. Πολλοὶ ποὺ ἐκπροσωποῦν τὶς γνῶμες τῶν προκρίτων τῆς Στερεᾶς, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων προβάλλουν ἀντιρρήσεις ὡς πρὸς τὴν ἄμεση ἔναρξη τοῦ Ἀγῶνα, ὅτι δὲν ἔχει γίνει ἡ ἀπαραίτητη προπαρασκευὴ σὲ στρατιωτικὲς συγκροτήσεις καὶ συγκέντρωση πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Ἀλλὰ τὰ μυστικὰ τῆς Ἑταιρείας ἔχουν ἤδη προδοθεῖ, καὶ ἡ Πύλη μελετᾷ προληπτικὰ δρακόντεια μέτρα κατὰ τῶν ραγιάδων. Ἐνισχύονται φρούρια, ἐπισπεύδεται ἡ ἐξόντωση τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ γιὰ τὴν ἀποδέσμευση στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὰ πάντα συνηγοροῦν γιὰ τὴν ἔναρξη τοῦ Ἀγῶνα.

Ὁ Ὑψηλάντης ὁρίζει τὴν 25η Μαρτίου ὡς ἡμέρα ταὐτόχρονης κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἡμέρα ἐπιλέγεται γιὰ λόγους στρατιωτικούς, δηλαδὴ ἐπειδὴ βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τῆς ἀνοίξεως, καθόσον ἔχει περάσει ὁ χειμώνας καὶ θὰ εἶναι δυνατὲς οἱ μετακινήσεις καὶ μεταφορές, ἀλλὰ κυρίως γιὰ τὸν συμβολισμό. *«Ἐμελέτα νὰ ἀρχίσῃ τὰ ἔνοπλα κινήματά του τὴν 25ην Μαρτίου, ὡς εὐαγγελιζομένην τὴν πολιτικὴν λύτρωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους»* (Σπ. Τρικούπης). Οἱ τοπικὲς ὅμως περιστάσεις καὶ ὁ ἀκράτητος ἐνθουσιασμὸς ὁδήγησαν σὲ πολλὲς περιοχὲς στὴν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως νωρίτερα.

Ποῦ ὅμως θὰ κήρυσσε ὁ Ὑψηλάντης τὴν Ἐπανάσταση ὡς ἀρχηγός της; Στὴ Μάνη; Ἐκεῖ, μὲ τοὺς Μανιᾶτες καὶ μὲ τὴ βοήθεια ὅλων τῶν Πελοποννησίων, θὰ μποροῦσε νὰ καταστεῖ κύριος τῆς Πελοποννήσου; Τὸ ἴδιο περίπου σχέδιο εἶχε καὶ ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς. Τελικὰ ὅμως ἐπικράτησε τὸ σχέδιο ἡ ἔκρηξη τοῦ ἀγῶνα νὰ γίνει στὸν βορρᾶ καὶ ὁ Ὑψηλάντης νὰ κηρύξει τὴν Ἐπανάσταση τοῦ Ἔθνους στὴ Μολδοβλαχία. Τότε θὰ ἔριχνε ἐκεῖ ὁ Σουλτᾶνος τὶς κύριες δυνάμεις του, ἐπειδὴ θὰ πίστευε ὅτι ὑπῆρχε ρωσικὴ ὑποκίνηση καὶ ὅτι θὰ ἐπακολουθοῦσε ρωσικὴ ἐπέμβαση, κι ἔτσι θὰ πρόφθανε νὰ στερεωθεῖ ἡ Ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο καὶ στὴν ἄλλη Ἑλλάδα. Σ᾽ αὐτὴ τὴν ἀπόφαση συνέτειναν καὶ πολλοὶ λόγοι, ποὺ ἀνήκουν σὲ ἄλλο κεφάλαιο τῆς Ἱστορίας. Πάντως, ἡ τελικὴ ἀπόφαση γιὰ τὴν κήρυξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἐλήφθη ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη στὶς 16 Φεβρουαρίου 1821, στὸ Κισνόβιο, πρωτεύουσα τῆς Βεσσαραβίας, καὶ στὶς 22 Φεβρουαρίου ὁ Ὑψηλάντης, φορώντας στολὴ Ρώσου στρατηγοῦ, περνᾷ τὸν Προῦθο, σύνορο μεταξὺ Ρωσία καὶ Μολδαβίας.

«Μολονότι ὁ ἀγὼν ποὺ διεξήχθη εἰς τὴν Μολδαβίαν», γράφει ὁ καθηγητὴς Ἀπόστολος Δασκαλάκης, *«εἶναι καθαρῶς ἔργον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἠμπορεῖ νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ ἔργον τῶν Φιλικῶν οὐσιαστικῶς ἐπερατώθη, ὅταν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 ἐκηρύχθη ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ τὸν Μάρτιον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα».* Ἀλλὰ πόσα ἀγνοοῦμε οἱ νεώτεροι Ἕλληνες γιὰ τὸ καταπληκτικὸ ὀργανωτικὸ ἔργο ποὺ εἶχε ὡς τότε συντελεσθεῖ – καὶ μὲ τί μέσα! Ἄνθρωποι φτωχοί, σπαταλώντας καὶ τὸν τελευταῖό τους ὀβολό, ἐπαιτώντας εἰσφορὲς γιὰ τὰ ἔξοδα με-

τακίνησης, ἀναζητοῦσαν στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα ἑλληνικὲς ψυχὲς δεκτικὲς στὸ μεγάλο «μυστικό» τῆς Πατρίδας. Ἐνέπνεαν, κατηχοῦσαν, ἐνθουσίαζαν ἀκούραστοι καὶ ἀεικίνητοι, μετακινούμενοι μὲ τὰ μεταφορικὰ μέσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Διέσχιζαν μὲ βραδυκίνητα πλοιάρια τοὺς ποταμοὺς τῆς Ρωσίας νὰ φτάσουν στὸν Εὔξεινο ἢ ἀπὸ τὸν Δούναβη στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη. Θαλασσοπνίγονταν στὰ καταστρώματα πλοίων, ταλαιπωροῦνταν στὶς ράχες ζώων ἢ περιπλανιόνταν μερόνυχτα στὰ ἀπρόσιτα βουνά, γιὰ νὰ φτάσουν στὰ λημέρια τῶν Κλεφτῶν καὶ Ἀρματολῶν. Ἀπὸ τὴν Πετρούπολη στὴ Μάνη, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ Βιέννη, στὸ Βουκουρέστι, στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, στὸ Ἅγιο Ὄρος. Καὶ διέδιδαν μὲ τέχνη τὰ περί «Μεγάλης Δυνάμεως» πίσω ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ Ἀγῶνα καὶ γέμιζαν μὲ ὄνειρα καὶ πόθους τὶς καρδιὲς τῶν σκλαβωμένων γιὰ τό «ποθούμενο». Τέτοιοι φλογεροὶ Ἕλληνες, κήρυκες ἐλευθερίας, ἀφύπνισαν τὸ Ἔθνος μας σὲ πανελλήνιο συναγερμὸ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή μας!

Κι ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα, πολέμησα καὶ ἔπεσαν ἡρωικά, ὅπως ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς τοῦ Ἀγῶνα στὴ Μολδοβλαχία ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος ἀνατινάχθηκε στὴ Μονὴ τοῦ Σέκκου, ὁ Φαρμάκης ὑπέστη θάνατο μαρτυρικό, ὁ Καρπενησιώτης ἔπεσε στὸ πεδίο τῆς μάχης, ἐνῷ ἄλλοι πρωτεργάτες Φιλικοὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ὑψηλάντη πέρασαν στὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ πολέμησαν. Ὁ Παπαφλέσσας, ὁ «μπουρλοτιέρης τῶν ψυχῶν», ἔπεσε μαχόμενος ἡρωικὰ στὸ Μανιάκι τῆς Μεσσηνίας, ἄλλος στὴ Σφακτηρία, στὴν Κάρυστο, στὸ Ναβαρῖνο, κι ἄλλοι βασανίστηκαν ἢ ἀπαγχονίστηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως ὁ Τήνιος Φιλικὸς Φραγκίσκος Γεωργαντόπουλος (17 Ἀπριλίου 1821). Καὶ ὅσοι Φιλικοί, κληρικοὶ καὶ λόγοι, βρέθηκαν στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν Ἐπανάσταση, ἀφιερώθηκαν, ὅπως καὶ ἀργότερα, στὴν ἐκπαίδευση τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, μερικοὶ δέ, π.χ. ὁ Γεννάδιος, ὁ Βάμβας, ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, διακρίθηκαν σὲ πολιτικὲς θέσεις.

Ἀλλὰ ἡ τύχη μικροεμπόρων καὶ μικροϋπαλλήλων, ἡλικιωμένων πιά, ὑπῆρξε δραματική. Κι ὅμως, τέτοιοι ἄνθρωποι ἦταν οἱ ἐμψυχωτὲς τοῦ ἔργου τῆς ἀπελευθερώσεώς μας. Καὶ τὸ πιὸ τραγικό: Μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ ἀγῶνα τοῦ Ὑψηλάντη στὴ Μολδοβλαχία ὑψώθηκε μιὰ ἄδικη κατακραυγὴ κατὰ τῆς Ἑταιρείας καὶ τῶν Φιλικῶν, ποὺ καλλιεργήθηκε ἀπὸ τὸν Μαυροκορδᾶτο καὶ τοὺς προκρίτους λόγῳ ἐχθρότητας πρὸς τὸν Ὑψηλάντη.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, αὐτοὺς τοὺς θεμελιωτὲς τῆς ἐλευθερίας μας τοὺς ἀγνόησαν οἱ Ἕλληνες. Ἡ ζωή τους πέρασε ταπεινή, μὲ πικρίες καὶ στερήσεις. Ὅλοι ζοῦσαν δυστυχεῖς καὶ ταλαιπωρημένοι μὲ τὰ ἐνθύμια τοῦ παρελθόντος καὶ μὲ μόνη τελικὰ ἀμοιβὴ τὴν ἀπονομὴ τοῦ Ἀριστείου τοῦ Ἀγῶνος. Κι ἔνιωθαν περήφανοι, ὅταν τὸ φοροῦσαν κατὰ τὶς τελετές. Διότι ἔφεραν στὸ στῆθός τους τὸ Ἀριστεῖον τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδας. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀνταμοιβή τους ἀπὸ τὴν Πολιτεία!

Ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸ Ἔθνος σήμερα, σὲ κάθε γωνιὰ τοῦ κόσμου, ὅπου κυματίζει ἡ ἑλληνικὴ Σημαία καὶ συγκλονίζει τὶς καρδιές, μὲ ἱερὴ συγκίνηση ἀποτίει φόρο τιμῆς καὶ αἰώνιας εὐγνωμοσύνης στὶς χιλιάδες Φιλικῶν κάθε ἡλικίας καὶ τάξης, ποὺ μὲ καρδιοχτύπια ἀγωνίας ἐπὶ ἑπτὰ περίπου χρόνια συνένωσαν ψυχικὰ χιλιάδες Ἑλλήνων, ὑπηρετώντας μὲ τὸν ὅρκο τους τὴν ἀξιοθαύμαστη Φιλικὴ Ἑταιρεία. Αὐτὴ ὀργάνωσε, φρονημάτισε καὶ ὁδήγησε σύσσωμο τὸ Ἔθνος μας στὸ μεγάλο γεγονὸς τῆς Ἱστορίας μας: στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821!

Α. Κ. ΚΟΡΝΑΡΟΥ-ΚΑΛΑΜΑΡΑ

Εἰς Μνημόσυνον

Σούλα Ἀγορογιάννη-Μαμιδάκη

Στὶς ἀρχὲς Ἰουνίου 2021 ἀποχαιρετήσαμε ἕναν ἄνθρωπο προικισμένο ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ πολλὰ χαρίσματα, τὴν Ἀναστασία Ἀγορογιάννη-Μαμιδάκη, γνωστὴ στοὺς περισσότερους ἀπὸ ἐμᾶς ἁπλῶς ὡς Σούλα.

Ἡ Σούλα Ἀγορογιάννη γεννήθηκε καὶ μεγάλωσε στὴ Λάρισα, καμάρωνε ὅμως πάντοτε, ὅταν μιλοῦσε γιὰ τὴ Σαμαρίνα, τὸν τόπο καταγωγῆς τῆς οἰκογένειάς της, καὶ γι' αὐτὸ ἀγαποῦσε τόσο πολὺ τὸ βουνό, ἀφοῦ ἐκεῖ «φώλιαζαν» οἱ μνῆμες τῶν παιδικῶν της χρόνων.

Στὴν Ἀθήνα ἐγκαταστάθηκε μετὰ τὸν γάμο της μὲ τὸν ἐκλεκτὸ συνοδοιπόρο τῆς ζωῆς της, τὸν Χαράλαμπο Μαμιδάκη. Ἀπέκτησαν δύο παιδιά, τὴ Μαρία καὶ τὸν Μανώλη. Ἀπὸ τὸν γάμο τοῦ Μανώλη καὶ τῆς Ἀγγέλας προστέθηκαν στὴν οἰκογένεια τὰ δυό τους ἐγγόνια, ὁ Χαράλαμπος καὶ ἡ Ἀναστασία, γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ Σούλα μιλοῦσε μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ καμάρι.

Ἡ Σούλα ἦταν ἕνας ξεχωριστὸς ἄνθρωπος. Δυνατή, ἀποφασιστική, ριψοκίνδυνη, ἐλεύθερο πνεῦμα, ποὺ συνδύαζε «φόβο Θεοῦ». Μιλοῦσε στὴν ψυχή μας. Ἄκουσα ἀπὸ μιὰ πολὺ στενή της φίλη νὰ λέει: «Ἡ Σούλα ἀγαποῦσε σωστὰ τοὺς ἀνθρώπους, γιατὶ ἀγαποῦσε πραγματικὰ τὸν Θεό». Εἶχε δίκιο.

Ἀπὸ τὰ νεανικά της χρόνια διακρίθηκε στὸν τομέα τῆς ἐθελοντικῆς προσφορᾶς, μὲ ἐνεργὴ παρουσία σὲ Συλλόγους Γονέων καὶ Σωματεῖα μὲ Κοινωφελεῖς Σκοπούς. Ὁ χῶρος ὅμως στὸν ὁποῖο «ἔδωσε τὴν ψυχή της» ἦταν οἱ Κύκλοι Μητέρων καὶ ὁ Τομέας Προνοίας τῶν συνεργαζομένων χριστιανικῶν σωματείων τοῦ Συλλόγου Ὀρθοδόξου Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος». Ἐκεῖ ἀφιέρωσε πραγματικὰ τὴ ζωή της. Εἶχε δὲ τὸ χάρισμα ὄχι μόνο νὰ ἐμπνέει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους συνεργαζόταν, ἀλλὰ καὶ νὰ διακρίνει τὶς δεξιότητες πολλῶν ἐκ τῶν κυριῶν τοῦ Κύκλου της, τὶς ὁποῖες ἐνθάρρυνε καὶ στήριζε νὰ ξεκινήσουν κι ἐκεῖνες νὰ κάνουν Κύκλο Μελέτης Ἁγίας Γραφῆς. Γνώριζε καλὰ ὅτι ὁ σωστὸς δάσκαλος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀφήνει διαδόχους ποὺ θὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο, τὸ ὁποῖο ἀνήκει μόνο στὸν Θεό. Ἂς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἡ Σούλα δὲν σταμάτησε νὰ κάνει Κύκλο οὔτε κατὰ τὴ διάρκεια τῶν θεραπειῶν ποὺ ἀπαιτοῦντο, γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἡ ἀσθένειά της. Τί νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐγκαρτέρησή της κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μακρόχρονης ἀσθένειάς της; Τί νὰ πεῖ ὅμως καὶ γιὰ τὴ συμπαράσταση ποὺ εἶχε ἀπὸ τὸ οἰκογενειακό της περιβάλλον! Στὸ τηλέφωνο, εἰδικὰ τὸν τελευταῖο καιρό, βρίσκαμε πάντοτε τὸν καλό της σύζυγο νὰ μᾶς καλοδέχεται καὶ νὰ κρίνει, λόγῳ τῆς σοβαρότητας τῆς καταστάσεώς της τὸ τελευταῖο διάστημα, ἂν μπορούσαμε νὰ μιλήσουμε καὶ μαζί της ἢ ἔπρεπε νὰ τῆς μεταφέρει ἐκεῖνος τὸν χαιρετισμό μας. Τὰ παιδιά της κι ἐκεῖνα πάντοτε παρόντα.

Ἡ Σούλα ἀγαπήθηκε πολὺ ὅπου κι ἂν βρέθηκε καὶ διακόνησε ἀνιδιοτελῶς. Ἦταν μιὰ ἀκούραστη ἐργάτρια, μὲ πραγματικὴ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον. Δὲν σταμάτησε ποτὲ νὰ ἐμψυχώνει συγγενεῖς καὶ φίλους μὲ τὸν λόγο της. Τὰ παιδιὰ τῶν περισσότερων ἀπὸ τὶς φίλες

καὶ τὶς κυρίες τῶν Κύκλων τὴν ἀγαποῦσαν πολύ. Ἕνα ἀπὸ αὐτὰ εἶπε κάποτε: *«Ἡ κυρία Σούλα ἔχει ἀκροατήριο ἀπ' ὅλες τὶς γενιές».* Σὲ ἐμᾶς τὶς φίλες καὶ στὶς κυρίες τῶν Κύκλων δὲν σταμάτησε νὰ γράφει καρτοῦλες, εὐχές. Σὲ μιὰ συνάντησή μας πρὸ δύο ἐτῶν μᾶς χάρισε ἔντυπο ὑλικὸ ποὺ εἶχε κρατήσει ὡς ἀρχεῖο, πολύτιμο βοήθημα, γιὰ νὰ τὴ θυμόμαστε!

Καλή μας φίλη, ἔφυγες τὴν τελευταία ἡμέρα τῆς Ἀναστάσιμης Περιόδου. *«Τίποτε δὲν εἶναι τυχαῖο στὴ ζωή μας»,* μᾶς τὸ ὑπενθύμιζες συχνά. Θὰ δανειστῶ τὰ λόγια τοῦ Ἐ. Ἐλευθεριάδη, ψυχολόγου ποὺ ἀρθρώνει λόγο Θεοῦ μέσα ἀπὸ τὰ κείμενά του, γιὰ νὰ κλείσω τὸ μικρό μου ἀφιέρωμα στὴ μνήμη σου:

«Ὅλη μας ἡ ζωὴ γύρω ἀπὸ δύο λέξεις εἶναι χτισμένη. Ἀπὸ 'κεῖ ἀντλοῦμε δύναμη καὶ συνεχίζουμε. Ἀπὸ 'κεῖ παίρνουμε παρηγοριὰ στὶς στενάχωρες τὶς μέρες. Δύο λέξεις ποὺ μᾶς δίνουνε ἐλπίδα καὶ παρηγοριά, ὅταν ὅλα μοιάζουνε χαμένα...».

«Ὅλη μας ἡ ζωὴ γύρω ἀπὸ δύο λέξεις εἶναι χτισμένη». Ἂς τὶς ἀναφωνήσουμε:

ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!
Καλό Παράδεισο, Σούλα μας!

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΑΠΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

Ἡ ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνει μὲ τοὺς ἑξῆς τρόπους:

Γιὰ συνδρομὴ Ἐσωτερικοῦ

α) Μὲ κατάθεση στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν λογαριασμὸ ποὺ διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἕνωσις Ἀκτίνων ὑπ᾽ ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081 (IBAN: GR1102602010000940100366081).
Νὰ ζητᾶτε νὰ σημειώνεται ρητῶς τὸ ὀνοματεπώνυμό σας στὴν Αἰτιολογία.

β) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα). Προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

γ) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπληρωμῆς ποὺ συναποστέλλεται μὲ τὸ τελευταῖο τεῦχος κάθε χρονιᾶς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλή. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση δὲν προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

δ) Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα.

ε) Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀποδείξεις.

Γιὰ συνδρομὴ Ἐξωτερικοῦ

Παρακαλοῦμε μὴν ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιατὶ ἀδυνατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξουμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ νὰ κατατεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:
– IBAN: GR1102602010000940100366081
– BIC/Swift Code: ERBKGRAA

ΠΡΟΣΟΧΗ! Ὅταν κατατίθεται ἕνα ποσὸ στὸν τραπεζικὸ λογαριασμό, χωρὶς νὰ ἀναγράφεται στὴν Αἰτιολογία τὸ ὀνοματεπώνυμο τοῦ συνδρομητῆ / τῆς συνδρομήτριας (ἀκόμη καὶ ἂν ἀναγράφεται: «Κόσμος τῆς Ἑλληνίδος συνδρομὴ 2021» ἢ ὅ,τι ἄλλο), δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε ποιὰ συνδρομὴ ἀφορᾷ τὸ συγκεκριμένο ποσό! Ἂν τυχὸν ἔχετε κάνει κατάθεση, ἀλλὰ ἔχετε ἀμελήσει νὰ καταγράψετε τὰ στοιχεῖά σας στὴν Αἰτιολογία, παρακαλοῦμε ἐπικοινωνῆστε μὲ τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ (κατὰ προτίμηση μέ μήνυμα ἠλεκτρονικοῦ ταχυδρομείου), γιὰ νὰ μᾶς ἐνημερώσετε καὶ νὰ μπορέσουμε νὰ πιστώσουμε σωστὰ τὸ ποσό.

Ἀξίζει νά διαβάζετε

Τὸ μηνιαῖο Ὀρθόδοξο Χριστιανικὸ Περιοδικὸ μὲ τὴν ἱστορία τῶν 100 χρόνων του κοντὰ στὸν ἑλληνικὸ λαό.

Τὸ περιοδικὸ γιὰ τὴν Ἐπιστήμη, τὰ Γράμματα καὶ τὴν Τέχνη, μὲ τὸ ἔνδοξο παρελθὸν καὶ τὸ δυναμικὸ “παρών” στὶς μάχες του κατὰ τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τῆς ἀπιστίας.

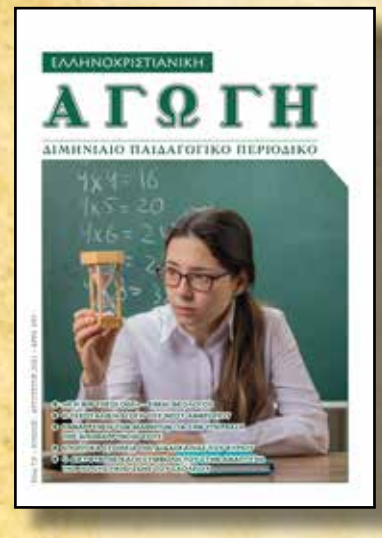

Ἕνα περιοδικό – πολύτιμος συμπαραστάτης γιὰ ἐκπαιδευτικοὺς καὶ γονεῖς.

Νεανικὸ περιοδικὸ τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἑνώσεως” – μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς νεότητας καὶ τὴ σφραγῖδα τῆς πίστης καὶ τῆς παιδείας.

Τὸ μηνιαῖο παιδικὸ περιοδικὸ ποὺ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἕνας πολύτιμος πνευματικὸς φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο ΚΕΜΠ.ΑΘ
Αριθμός Άδειας 1754

PRESS POST X+7 PRESS POST

ΕΛΤΑ Hellenic Post

«Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

Ἀξίζει νά διαβάσετε

Τό Ὁδοιπορικό τῆς Πρόνοιας

Συνεργαζόμενα Χριστιανικά Σωματεῖα «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος»
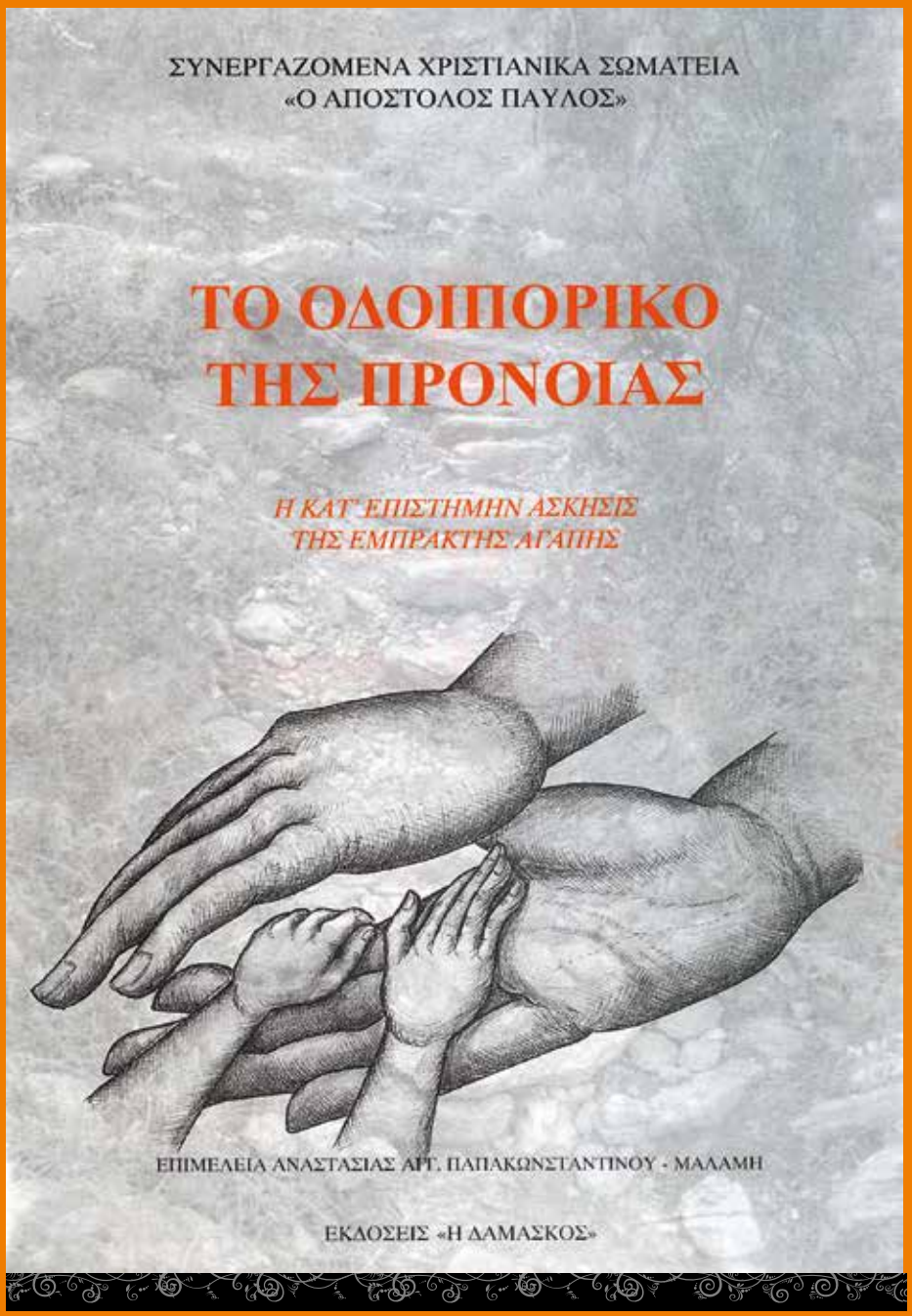
Ἐκδόσεις «Δαμασκός»